

Csapody Miklós

„Írok, tehát vagyok” Csatkai Endre és Bálint Sándor levelezése (1943–1962)

Szerb Antal, aki a harmincas évek második felében a szegedi egyetem magántanára lett,¹ *Magyar irodalomtörténetében* azt írta, ha egyszer az Ezeregyéjszaka dzsinnjei elragadnák Magyarországot, és a helyén sem maradna Arany János összes művein kívül, „ezekből a mágikus könyvekből maradék nélkül ki lehetne olvasni a magyarság eidosát”.² Megállapítása találónak tetszik Sopronra és Csatkai Endrére, szerteágazóan gazdag munkásságára³ éppen úgy, mint Szegedre és Bálint Sándorra, monumentális életművére,⁴ hiszen Csatkai munkái éppolyan különleges foglalatjai Sopronnak, a város művészetének és kultúrájának,⁵ amint Bálint életműve Szeged művelődésének és a nagytáj hagyományainak.⁶ Csatkai büszkén vallotta magáról: „Civis soproniensis sum”,⁷ Bálintot pedig már életében „a legszegedibb szögedinek” mondták.⁸ Emléküket és alkotásukat a magyar művészet- és helytörténet, etnográfia, történet- és nyelv-tudomány mellett tanítványaik fogyatkozó generációi és városuk őrzi.⁹ Sötér István szerint

¹ LENGYEL András: *Szerb Antal magántanári habilitációja (1934–1937)*. Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 1988. (Szeged művelődéstörténetéből, 5.)

² *Magyar irodalomtörténet*. 2. Cluj-Kolozsvár, Erdélyi Szépművés Céh. 1934. 72. *Eidos*: eszmei tartalom, lényeg (görög).

³ Életművét mintegy 40 kötet, 500 tanulmány és 1400 egyéb közlemény alkotja. KÖRNYEI Attila: Csatkai Endre irodalmi munkássága [1.]. *Soproni Szemle*, 25. 1971. 1. 66–75; Uő: Csatkai Endre irodalmi munkássága. 2. *Soproni Szemle*, 25. 1971. 2. 145–165; *A Soproni Szemle repertórium 1937–2001*. Összeáll. HERNÁDI László Mihály. Pécs, 2002.

⁴ GYURIS György: *Bálint Sándor munkássága. Bibliográfia*. Budapest.–Szeged, Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány–Múzeumi Tudományért Alapítvány, 2007.

⁵ ZÁDOR Anna: Csatkai Endre művészettörténeti munkássága. *Soproni Szemle*, 24. 1970. 3. 194; LÁSZLÓ Gyula: Vallomás Sopronról. In: *Vallomások egy városról. Magyar írók Sopronról*. Szerk. SARKADY Sándor. Budapest, Akadémiai. 1978. 31–34; HEGEDŰS Géza: Emlékek és műemlékek, avagy mi közöm Sopronhoz? In: *Vallomások egy városról*. 1978. i. m. 78–79; GALAVICS Géza: Csatkai Endre (1896–1970). In: *„Emberek, és nem frakkok! A magyar művészettörténet-írás nagy alakjai. Tudománytörténeti esszégyűjtemény*. 2. Szerk. MARKÓJA Csilla–BARDOLY István. *Enigma*, 13. 2006. 48. 450.

⁶ SÖTÉR István: Bálint Sándor emléke. *Élet és Irodalom*, 28. 1984. augusztus 10. 32. 6.

⁷ CSAPODY István: *Csatkai Endre emlékezete*. Megemlékezés a soproni Kitaibel Pál Természettudományos Asztaltársaság 1970. áprilisi összejövetelén. Gépírat (a továbbiakban: G.) Csatkai Endre soproni hagyatékában (a továbbiakban: CsEh). *Civis soproniensis sum*: soproni polgár vagyok (latin).

⁸ Trogmayer Ottó készítette 1979-es televíziós portréfilmje óta (teljes szövege CSAPODY Miklós: *„Nehéz útra keltem...”. Beszélgetések Bálint Sándorral*. Szeged, Bába, 2004. [a továbbiakban CSAPODY 2004a. i. m.] 123–132.). A filmről lásd PÉTER László: Bálint Sándor a képernyőn. *Filmvilág*, 22. 1979. 16. 31. Az állandósult jelzős szerkezet szerzőségéről Uő: „A legszegedibb szögedi”. *Szegedi Szépirás*, 4. 2004. 9. 4.

⁹ Csatkai utolsó lakhelyén (Előkapu 11.) 1971-ben, darufalvi szülőházán 1986-ban kapott emléktáblát (DOMONKOS Ottó: 100 éve született Csatkai Endre. *Soproni Szemle*, 50. 1996. 2–3. 262–263.). Bálint emléktábláját, amelyet 1984-ben helyeztek el 2004. évi centenáriumán lebontott szülőházán (Pálffy utca 72.), a Somogyi-könyvtár őrzi. Szobrai az alsóvárosi ferences templom előtti parkban és a Dóm téri Panteonban állnak. Nevüket utca is viseli városukban. Halála után öt évvel, 1975. április 3-án Csatkai Sopron díszpolgára lett. *Erdély Sándor tanácselnök levele özv. Csatkai Endrének*. Sopron, 1975. március 25.

„Szerencsés a város, melyhez olyan szerelmesen ragaszkodnak, mint Bálint Sándor Szegedhez. Sopronban találkoztam ennek a szerelemnek a párjával, Csatkai Endre személyében, aki az ottani múzeum igazgatója volt. A Liszt Ferenc Múzeum alagsorában ő takácsműhelyt rendezett be, s amikor Katona Józsefet tanította a diákoknak, óráit ebben a műhelyben tartotta, mert Katona is ilyen műhelyben nőtt föl, apjánál. Kossuth-díját Csatkai Endre mindenestől a múzeumára költötte. A soproni múzeum méhkasként él az emlékezetemben, mert minden tenyérnyi helyét tárgyakkal tölti meg az igazgató, akárcsak virággal a méhkas sejtjeit a méheknek.”¹⁰

Csatkai Endre (Darufalva, 1896. augusztus 19.¹¹–Sopron, 1970. március 12.) művészettörténész a soproni evangélikus líceumban érettségizett,¹² első írása 1917-ben, első kötete, *A soproni muzsika története* 1925-ben jelent meg. Vizontagságos pesti és bécsi egyetemi éveit¹³ után *Kazinczy és a képzőművészetek* című értekezésével 1925-ben doktorált¹⁴ Császár Elemérnél (1874–1940). Rövid állástalanság után¹⁵ Wolf Sándor (1871–1946) kismartoni borkereskedő, a neves műgyűjtő alkalmazta muzeológusként magánmúzeumában, ennek gazdag anyagát rendezte, gyarapította és katalogizálta, kiállításokat rendezett, csoportokat vezetett benne.¹⁶ Ez időben felváltva élt Kismartonban és Sopronban.¹⁷ Miután fölmérte Kismarton és a környék műemlékeit, megjelent első nagy műve, az osztrák műemléki topográfia Dagobert Frey (1883–1962) bécsi egyetemi tanárral közösen írott 24. kötete.¹⁸ Ezután adta ki majdani

Gépirat autográf aláírással (a továbbiakban: G. aut.). Sopron Városa Tanácselnökének fejléces levélpapírján (a továbbiakban: lp.). Soproni Múzeum Helytörténeti Kéziratgyűjtemény (SM) K.2012.33.3.1. Az SM jelzés és a szám nélkül idézett, egyelőre leltározatlan iratok ugyancsak Csatkai Endre soproni hagyatékában.

¹⁰ SÖTÉR István: Szeged első szótárírója. *Tiszatáj*, 41. 1987. 8. 115.

¹¹ Születésének dátumát az irodalom augusztus 13-ban adja meg, hivatalos anyakönyvi kivonata szerint azonban augusztus 19., helye „Darufalva, 7. sz. ház”. Apja, dr. Csatkai Ignác (izr., orvostudor. Szül. Csatka), anyja Fischer Josefina (izr., szül. Dereske)”. Másolat. Sopron, 1947. október 27. SM K.2012.36.1. Egyik önéletrajzi feljegyzése szerint anyja keresztény származású volt: uo. K.2012.129.1. 2.

¹² 1914. június 26-án. Anyakönyvi sz. 4 1913.–14. A másolat kelte 1951. augusztus 25. SM K.2012.38.1. és Csatkai cím nélküli, keltezetlen emlékezéstöredéke (1961 után). SM K.2012.129.3.

¹³ ZÁDOR Anna: Sok területen otthonosan. Emléksorok Csatkai Endréről. *Műhely*, 9. 1986. 5. 18.

¹⁴ A Pázmány Péter Tudományegyetemen 1925. január 9-én lett a filozófia doktora (SM K.2012.1.1.), disszertációja azonban csak 1983-ban jelent meg (szerk. GALAVICS Géza. ZÁDOR Anna előszavával. Budapest, MTA Művészettörténeti Kutató Csoport). Az értekezésről lásd FRIED István: Csatkai Endre: *Kazinczy és a képzőművészetek* (1925). *Soproni Szemle*, 38. 1984. 4. 367–368; ZÁDOR 1970. i. m. 194–200.

¹⁵ 1951. február 24-én kelt, H sorozat 599884 sz. munkakönyve szerint 1925–1945 között „szabad tudományos pályán” működött. SM K.2012.12.1.

¹⁶ ZÁDOR Anna: Csatkai Endre (1896–1970). In: FRIED 1984. i. m. 11. és Gerald SCHLAG: André Csatkai und das Burgenland. In: *Tanulmányok Csatkai Endre emlékére*. Szerk. KÖRNYEI Attila–G. SZENDE Katalin. Sopron, Soproni Múzeum Alapítvány. 1996. (A Soproni Múzeum kiadványai, 2.) 3–15. A Wolf-múzeumról lásd Sammlung Alexander Wolf. In: André CSATKAI–Dagobert FREY: *Die Denkmäler des politischen Bezirkes Eisenstadt und der freien Städte Eisenstadt und Rust*. Wien, Benno Fischer, 1932. (Österreichisches Kunsttopographie. Band XXIV.) 121–154.; ZÁDOR Anna: A kismartoni (Eisenstadt) egykori Wolf-gyűjtemény. *Új Művészet*, 2. 1991. 10. 29–31.

¹⁷ „6 esztendeje élem kételtű életet, ami annyit jelent, hogy vezetem a Wolf-múzeumot, nyáron teljesen ide kötvé, télen azonban csak 3 napi szolgálatom van s így a közeli Sopronban sem kell elejtenem a régi fonalakat. Ez a múzeum magánkézben van s jelenleg Ausztria legnagyobb ilyen jellegű gyűjteménye. Gazdám ideális lelkű ember, igen jószívű és nagy jövedelmeit a múzeumára költi; így állandó a munka, azon kívül a könyvtárát úgy kiépítettem, hogy ma Burgenlandra nézve itt lehet a legjobban tájékozódni. Egy teljes szabad napom van a héten és kellő szerénységgel használandó mozgási szabadságom. Így elég időm jut munkára, s azt hiszem, nem pocskokolom: nagy 300 oldalas folió könyvem Kismarton s a környező 26 helység művészetéről, egy boroszlói egyetemi tanárral közös (3/4 arányban) munkám most van nyomás alatt, Augsburgban adják ki [...]” *Csatkai Endre levele ismeretlen Lilly asszonyhoz és Imréhez*. Eisenstadt, 1931. szeptember 27. Kézirat (fotókópia). CsEh. (Imre: valószínűleg Katona Imre, Csatkai unokabátyja.)

¹⁸ CSATKAI–FREY 1932. i. m.

soproni topográfiájának alapvetését, a *Sopron környékének műemlékei*¹⁹ és a *Sopron vármegye műemlékei* három kötetét,²⁰ miközben elmélyült művészeti, irodalom-, zene- és helytörténeti kutatásokat, levéltári forrásfeltáró munkát folytatott. 1935-től művészettörténeti szócikkeivel *Az Új Idők Lexikonának* munkatársa lett.²¹ Az Anschluss (1938) után végleg Sopronba költözött,²² házi tanítóskodással és újságírással tartva fenn magát.²³ A város világi és egyházi elitje hiába tett kísérletet rá, hogy a harmadik zsidótörvény alól mentesítést szerezzen számára, 1944-ben munkaszolgálatra vonultatták be, amit alig élt túl 1945 tavaszán. Felépülése után a Soproni Múzeum igazgatója lett,²⁴ majd az 1867 óta működő gyűjteményt hamarosan Magyarország egyik első múzeumává tette.²⁵ Bár nyomdász ismerősei „bevitték” a Szociáldemokrata Pártba, nem vett részt a politikában.²⁶ 1952-ben kandidátusi fokozatot szerzett,²⁷ 1953-ban *Sopron és környéke műemléki topográfiája* című munkájáért²⁸ Kossuth-díjat kapott.²⁹ 1955-től haláláig szerkesztette „nevelt fiát”,³⁰ a nagy múltú *Soproni Szemlét*. Utolsó nagy művét, *A magyar műgyűjtés történetéről* tervezett akadémiai doktori értekezését már nem fejezhette be.³¹

Bálint Sándor (Szeged, 1904. augusztus 1.–Budapest, 1980. május 10.) etnográfus a szegedi piaristáknál érettségizett, az egyetemen Hermann Antal (1851–1926) és Solymossy Sándor (1864–1945) folkloristák tanítványa volt. *Szilády Áron pályája* című értekezésével 1926-ban doktorált Dézsi Lajosnál (1868–1932). Állástalan éveit 1930-tól Solymossy gyakornoka volt a néprajzi tanszéken, első népdalgyűjtése, a *Szeged népe* 1933-ban jelent meg.³² 1934-ben egyetemi magántanár lett. A magyar vallási néprajz alapvetéseként ezután adta ki első jelen-

¹⁹ I. sorozat. Sopron, [Szerzői kiad.] 1932. 112 p.

²⁰ II. sorozat. Sopron, [Szerzői kiad.] 1935. 118 p. és III. sorozat. Uo. [Szerzői kiad.] 1937. 223 p.

²¹ A szerkesztőség ünnepélyes köszönete munkatársának a lexikon munkálatainak befejezése alkalmából. Budapest, 1942. december. G. Lyka Károly és Herczeg Ferenc aut. *Az Új Idők Lexikonja* fejléces lp. SM K.2012.4.1.

²² 1944. május 17-én 54/1944. szám alatt cselédkönyvet váltott. Az igazolás másolata: Sopron, 1948. február 14. G. SM K.2012.40.1.

²³ Származása miatt már 1942-ben kizárták a sajtókamarából, nem folytathatta rádió-előadásait sem. SM K.2012.129.1. 8.

²⁴ Bognár Dezső polgármester már a Soproni Nemzeti Bizottság 9145/1945. számú, 1945. január 26-i határozata alapján múzeumi igazgatórnek nevezte ki (SM K.2012.7.1.), az esküt azonban csak 1948. október 12-én tette le (*Dr. Csatkai Endre múzeumi igazgató főőr besorolása*. G. Uo. K.2012.7.6.).

²⁵ Közben 1946-ban *A műalkotások tanát* adta elő a Soproni Szent Benedek-rendi Szent Asztrik Katolikus Gimnáziumban. *Garami Elek igazgató levele Csatkai Endréhez*. Sopron, 1946. október 1. G. aut. CsEh.

²⁶ 661–4. sz. tagsági könyve „Csatkai Endre író részére” 1945. május 29-én (SM K.2012.5.1.), 364236. sz. MDP-tagkönyve 1953. január 1-jén kelt (uo. K.2012.15.1.).

²⁷ 1952. október 18-án az MTA Tudományos Minősítő Bizottságának oklevele szerint a művészettörténeti tudományok kandidátusa lett. SM K.2012.14.1.

²⁸ *Sopron és környéke műemlékei*. FÜLEP Lajos előszavával. Írta CSATKAI Endre, DERCSÉNYI Dezső, ENTZ Géza, GERŐ László, HÉJ Miklós, MOLLAY Károly, RADNÓTI Aladár. Szerk. DERCSÉNYI Dezső. Budapest, Akadémiai, 1953. (Magyarország műemléki topográfiája. 2. Győr-Sopron megye műemlékei. 1.); 2. jav. és bőv. kiad. Budapest, Akadémiai, 1956. (Jelen közlés során a 2. kiadást használtuk) A mű elkészítéséért 1953. szeptember 18-án Bognár Dezső kezdeményezésére a soproni városi tanács jegyzőkönyvi köszönetet mondott. *Jegyzőkönyvi kivonat*. 145/1953.vb. Gépiratmásolat (a továbbiakban: Gm.) Bognár Dezső vb-elnök és Fekete Istvánné vb-titkár aut. CsEh.

²⁹ A Minisztertanács 5651 98/97. 12. sz. távirata, 1954. március 12. (SM K.2012.17.1.). Feljegyzése szerint ez alkalomból 132-en köszöntötték, köztük Bálint Sándor, Csapody István, Katona Imre (néprajzkutató), Kozocsa Sándor, Szentiványi Gyula, Zádor Anna stb. CsEh.

³⁰ BARDOSI [NÉMETH] János: Dr. Csatkai Endre levelei (nekrológ helyett). *Vasi Szemle*, 25. 1971. 4. 576.

³¹ Első összegzése: *A soproni műgyűjtés története*. Budapest, Múzeumok Központi Propaganda Irodája, 1958.

³² *Újgyűjtés*. Szeged, Prometheus, 1933.

tős munkáit, a *Népünk ünnepeit*,³³ az *Egy magyar szentembert*,³⁴ a *Sacra Hungariát*³⁵ és a *Boldogasszony vendégségébe*,³⁶ közben előadott a szegedi tanító- és tanárképzőben. A harmincas évek újkatolikus reformmozgalmaiban való részvétele után 1945–1948 között a Demokrata Néppárt parlamenti képviselője volt, mandátumáról Mindszenty letartóztatása előtt mondott le. 1947-ben lett egyetemi nyilvános rendes tanár, miután azonban 1951-ben „klerikalizmusa” miatt megfosztották katedrójától, csak 1956-tól taníthatott ismét. Újabb nagy műve, a kétkötetes *Szegedi szótár* 1957-ben jelent meg.³⁷ Két évtizedes állambiztonsági megfigyelése után 1965-ben, koncepció perben államellenes izgatás hamis vádjával felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték, végül nyugdíjazták. A *Szeged városa*³⁸ és *A szegedi paprika*³⁹ után (utóbbival 1962-ben kandidátusi fokozatot szerzett)⁴⁰ 1965 őszén *A szegedi táj táplálkozási hagyományai* című értekezésével kísérelte meg elnyerni az akadémiai doktori címet, sikertelenül, mivel 1966-ban másodszor is elutasították.⁴¹ Nyugdíjas éveiben alkotta meg legnagyobb műveit, a *Karácsony, húsvét, pünkösdöt*,⁴² az *Ünnepi kalendáriumot*⁴³ és *A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete* című monográfiájának három kötetét.⁴⁴

A szerteágazó érdeklődésű Csatkait és Bálintot rokon jellemvonásaik, látóköriük és szemléletmódjuk, főként pedig mindkettejüket már kezdettől magasan a lokálpatriotizmus fölé emelő tudományos elhivatottságuk kötötte össze feltehetően a harmincas évek első felétől. Számos közös kutatási területük egyike éppen a leveleikben gyakran emlegetett ikonográfia; a nyomtatott szentképekkel a 20. században ők foglalkoztak először. Emberi és szellemi alkatauk meghatározó jegye volt mély, a megpróbáltatások elviselésére és megbocsátására mindkettejüket képessé tevő katolikus hitük.⁴⁵ Egy időben mindketten gondoltak a papi pályára,

³³ *Az egyházi év néprajza*. Budapest, Szent István Társulat, 1938.

³⁴ *Orosz István önéletrajza*. Budapest, A Budapesti Egyetem Magyarágtudományi Intézete–Franklin Társulat, 1942.

³⁵ *Tanulmányok a magyar vallásos népelet köréből*. Budapest, Veritas, 1943. [1944.]

³⁶ Budapest, Veritas, 1944. Csatkai példányának dedikációja: *Csatkai Endre kedves barátomnak különös szeretettel Bálint Sándor* (SM Néprajzi Gyűjtemény Könyvtára). ENDREDY Zoltán Sándor *Boldogasszony Sopron felett* c. művészettörténeti munkáját (Sopron, Várospalébania Kultúrbizottsága, 1948) Csatkai küldte el neki (99. leltári szám alatt lásd *Bálint Sándor könyvtára*. Szerk. ZOMBORI István. Budapest–Szeged, Móra Ferenc Múzeum–Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 2009. 70.).

³⁷ Budapest, Akadémiai, 1–2. 1957.

³⁸ Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1959.

³⁹ Budapest, Akadémiai, 1962.

⁴⁰ CSAPODY Miklós: *Bálint Sándor (1904–1980). Életrajz*. Budapest, Akadémiai, 2013. 156–158.

⁴¹ Uo. 163–164.

⁴² *A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából*. Budapest, Szent István Társulat, 1973.

⁴³ *A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából*. 1–2. Budapest, Szent István Társulat, 1977.

⁴⁴ 1: *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve 1974/75–2*. Szeged, 1976; 2: *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve 1976/77–2*. Szeged, 1977. 3: *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve 1978/79–2*. Szeged, 1980; *Mutató Bálint Sándor A szögedi nemzet című néprajzi munkájához*. Összeáll. GyURIS György. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Supplementum. Szeged, 1983.

⁴⁵ Csatkai nemcsak megkeresztelkedett, hanem „mélyen hívő lélek volt” (CSAPODY István: *Pályám emlékezete*. Szerk. CSAPODY Miklós. Budapest, Pytheas, 2010. 1. 164.). „Az »Itt élned halnod kell« elv alapján állva és abból a belső meggyőződéstől [!] áthatva, hogy testestől-lelkestől magyar és keresztény vagyok, ez utóbbinak külsőképpen is kifejezést adtam azaz, hogy fölvettem a keresztiséget. Tanulmányaim mélyen megismertették velem a katolikus vallás lényegét, megszerettem és az a körülmény, hogy éppen kutatásaim alatt már valóságos keresztényképpen kezelték és a keresztény társadalom egészében magáénak vallott, könnyen átszolgált a formai nehézségeken [...]. Legyen az a jó érzésem, hogy végre valahová én is tartozom, nemcsak formai kötelek tarthatnak össze most már a keresztény magyarsággal, hanem a lényeg. Ennek tudatában könnyebben viselem el az élet komizságait.” KERNY Terézia: „Kedves Gyula Bátyám!” Csatkai Endre levelei Szentiványi Gyulához (1935–1940). *Ars Hungarica*, 38. 2012. 284. Pavetich János helyettes plébános 1952. január 15-én kelt igazolása szerint Breyer István győri püspök 1940. május 16-án bérmálta Kópházán (SM K.2012.41.1.). Az egyházi adót 1945–1949-ben is fizette (uo. K.2012.42. 1–5.).

amitől azonban az ifjú Csatkait óvták, „amíg Barkóczy az uralkodó csillagzat”,⁴⁶ s Bálint Sándor is már korán a kutatás mellett kötelezte el magát.⁴⁷ Működése során Csatkai éppúgy nem követett iskolát, tudományos irányzatot, kikristályosodott módszert,⁴⁸ ahogyan Bálint sem. Csatkai a történeti alapkutatással és a bejárással, a műemléki topográfia munkálataival, Bálint a néphagyományok leletmentésével, majd a hazai vallási néprajz megalapozásával kezdte. Közös törekvésük az elérhető teljesség, az összefüggések megragadása volt, miután az ábrázolást, a tárgyyszerű megörökítést tűzték ki célul.⁴⁹ Amellett, hogy levelezésükkel, mint egykor Kazinczy, mindketten behálózta az egész országot,⁵⁰ igazi nevelők voltak, Csatkai, az „iskolán kívüli mester”,⁵¹ és Bálint, aki az egyetemen és a katolikus tanítóképzőben több mint harminc éven keresztül nevelte pedagógus-nemzedékek sorát. Bár saját gyermeke egyiküknek sem volt, „fiaik”: szeretett tanítványaik egész életükben ragaszkodtak hozzájuk.

Mindketten az igazi nagy ismeretterjesztők, népművelők közé tartoztak, akik múzeumlátogatás, városnézés során,⁵² a katedra mellől, a rádió hullámhosszán,⁵³ vagy épp saját otthonukban a fiatalokhoz is közelebb vitték a kultúrát és a képzőművészetet a zenével együtt.⁵⁴

⁴⁶ Csatkai Endre levele Péter Lászlóhoz. Sopron, 1960. február 17. G. aut. A Liszt Ferenc Múzeum nyomtatott postai levelezőlapján. CsEh. Gróf Barkóczy Ferenc (1710–1765) egri püspök (1745), hercegprímás, esztergomi érsek (1761), a Magyar Korona tanintézetének felügyelője (1764) a császárhú magyar barokk főpapság egyik legjelentékenyebb alakja.

⁴⁷ BÁLINT Sándor: Magamról. In: *A hagyomány szolgálatában. Összegyűjtött dolgozatok*. Budapest, Magvető, 1981. 236; Ifj. LELE József: „Úgy viselkedött, mint egy pap”. Kézirat. Bálint Sándor hagyatékában, a szegedi Móra Ferenc Múzeumban (a továbbiakban: BSh). Boldoggy avatási eljárása a Szentszéknél 2005-ben indult meg, ún. pozíciója (ügyének összefoglalója kritikai életrajzával, az életútjára vonatkozó tanúvallomásokkal, személyes dokumentumokkal, teológiai, történeti szakvéleményekkel) 2012 végére készült el. Jó hír Bálint Sándor ügyében. *Vértanúink–Hitvallóink*, 2013. 19. január. 1. (70.) 12.

⁴⁸ ZÁDOR 1970. i. m. 195. Történelemszemléletéről, művészet- és művelődéstörténet-írói módszeréről, pedagógiájáról KÖRNYEI Attila: A helytörténész Csatkai Endre. *Soproni Szemle*, 25. 1971. 1. 59–66.

⁴⁹ CSAPODY 2013. i. m. 4.

⁵⁰ FRIED 1984. i. m. 367. és GALAVICS 2006. i. m. 457.

⁵¹ CSAPODY István 2010. i. m. 1. 163.

⁵² Csatkai a Postás Sport Egyesület Soproni Csoportjának 1948 tavaszán szervezett, tíz sétából álló városnéző sorozatába is bekapcsolódott. Február 22-én *Műértő szemével a Storno-palotában*, május 21-én *Amit a régi sírkövek beszélnek és A műértő nyomában Sopron város múzeumban*, június 3-án *A műértő vezetésével a Zetti-házban* címmel tartott vezetést. Gm. Karácsony Sándor elnök és Várkonyi József főtítkár aut. CsEh. 1948 nyarán a Soproni Nyári Egyetem hallgatóságának is bemutatta városát (143/1948. G. Bokor Rezső egyetemi tanár, a Nyári Egyetem igazgatója és Csűrös Zoltán rektor, a S.Ny.E. TB elnöke aut. A Műegyetem Soproni Nyári Egyeteme lp.). A harmincas évektől Mórícz Zsigmond diákcsoportjának 1940. évi látogatásán át (CSAPODY 2013. i. m. 71–72.) a hatvanas évekig, az Eötvös Kollégium hallgatóinak és mindenkor vendégeinek Bálint is felajánlotta, hogy végigkálauzolja őket Szegeden. CSAPODY Miklós: „A világban helytállani...” Bálint Sándor élete és politikai működése (1904–1980). Budapest, Korona, 2004. (a továbbiakban: CSAPODY 2004b. i. m.) 285.

⁵³ Csatkai – miután az őt felkérő, zömmel zsidó tagságú soproni kereskedőegyesület nem akarta „megkeresztelt zsidó” előadását hallgatni – első szövegét a rádiónak küldte el, ahol sikert aratott vele (SM 2012.129.1. 12.). Később Cs. Szabó László felkérésére 1942-ben, Grandpierre Emil és Pamlényi Ervin felkérésére 1946–1949 folyamán tartott művelődéstörténeti felolvasásokat, amelyekért a Magyar Telefonhíradó és Rádió, majd a Magyar Központi Híradó Rt. elismervényei szerint alkalmanként 40–120 pengő, majd 150–160 forint tiszteletdíjban részesült. 1945–1960 között a Győri Rádió *Ismerd meg megyénket!* és *Ismerd meg megyénk nagyjait!* című sorozataiban 31 helytörténeti előadása hangzott el (SM K.2012.147. 1–31.). Ortutay, aki 1935–1944 között a Magyar Rádió irodalmi (prózai) osztályának helyettes vezetője volt, Bálint Sándort is több néprajzi és népművelő rádióelőadás megírására kérte fel (CSAPODY 2004b. i. m. 63, 113; CSAPODY 2013. i. m. 111.). Utolsó előadása *A Boldogasszony nyomában* címmel 1945. augusztus 15-én hangzott el (teljes szövege CSAPODY 2004a. i. m. 39–41.).

⁵⁴ ZÁDOR 1970. i. m. 200. Közelebbi tanítványai 1946–1951-ben múzeumi csoportokat vezettek, teremőri teendőket láttak el. *Csapody István emlékezése* (hagyatékában). A soproni Liszt Ferenc Szimfonikus Zenekar 125 éves jubileumán, 1954. június 12-én Csatkai Sopron város zenei művelődése érdekében kifejtett munkája elismeréséül Sterbenz Károly rézmet-szetét kapta Bognár Dezső tanácselnöktől. CsEh. A Bálint Sándornál tartott közös zenehallgatásokról CSAPODY 2013. i. m. 54–57, 163.

Csatkai jól zongorázott, vasárnap délelőttönként a klasszikus operairodalom darabjait és – zenetörténeti magyarázatának illusztrálására, Szabolcsi Bence módjára – Bartók és Kodály műveit játszotta tanítványainak,⁵⁵ „felszabadítva a zene titánjait”.⁵⁶ Bálint hegedülni tanult, ennek később a lejegyzett dalok feldolgozásában vehette hasznát,⁵⁷ és élete végéig mindennap hallgatott klasszikus zenét, főként Mozartot.⁵⁸ Csatkainak városszerte híres, javarészt klasszikusokból álló hanglemezyűjteménye volt,⁵⁹ az általa alapított Karthauziak Társaságának tagjai a zenehallgatás idejére némasági fogadalmat tettek.⁶⁰ Kossuth-díja után lemezjátszóját „nagy zenegépre” cserélte.⁶¹ Bálint a harmincas évek elején kezdte gyarapítani ugyancsak gazdag, válogatott lemezgyűjteményét.⁶² A művek hallgatásához kezdetben gramofont használt.⁶³ Ott-honában a háború után is emlékezetes zenehallgatásokat tartott; a nagyhéten Bach *Máté-passiójának* tételei előtt rövid bevezetőt mondott.⁶⁴ A muzsika mellett összekötötte őket Itália és a barokk, a népi, a régi és a kortárs magyar művészet és az irodalom szeretete, annyi mással együtt. Életprogramjukat mindketten maradéktalanul beteljesítették, ami művükkel együtt életüket is műalkotássá avatta.⁶⁵

Csatkait 1962-ben, hatvanhat évesen „mint békés öreget” nem akarták nyugdíjba engedni, mert, mint írta, „Mindegyik oldalon belém kapaszkodnak, a fiúk, mert állandóan azt hallják: csak az Andre bácsi kedvéért, a tanács és a minisztérium pedig azért, mert velem lehet mezzoforte tárgyalni, míg a fiatalokat hamar elfutja a méreg. Sajna nem nagy örömöm telik az egészben és a dolgot az nehezíti, hogy közben egy pontosan nekem való rokokóházban felújítanak egy olyan lakást, amely képes lenne befogadni könyvtáramat.”⁶⁶ A nála nyolc évvel fiatalabb Bálintot 1965 végén, hatvanegy éves korában, a hatalomnak és neki is kedvezőnek tűnő szűkségmegoldással küldték nyugdíjba,⁶⁷ amit, miután Ortutay Gyula „kihúzta a börtönből”, bár

⁵⁵ CSAPODY István 2010. i. m. 1. 163, 166.

⁵⁶ *Csapody István emlékezése* és GERENCSÉR Miklós: *Kamarazene a rokokó házban*. Budapest, Emberöltő, 1978.

⁵⁷ PAKSA Katalin: Bálint Sándor és a népzene kutatás. *Ethnographia* (1949-ig *Ethnographia-Népelet*, utána *Ethnographia*), 101. 1990. 2. 323.

⁵⁸ GÁSPÁRNÉ ZAUER Éva: Bálint Sándor emberi arcának néhány vonása. *Szegedi Műhely*, 29. 1990. 1–4. 15. és CSAPODY Miklós: Bálint Sándor inasaként. In: CSAPODY 2004b. i. m. 509.

⁵⁹ ZÁDOR 1970. i. m. 194.

⁶⁰ A társaságot Csapody István, Bencze Pál, Hárs József, Nováki Gyula, Szodfridt István és Wallner Ákos alkotta. CSAPODY István 2010. i. m. 1. 166.

⁶¹ KOVÁCS József László: Látogatóban Csatkai Endrénél. *Vasi Szemle*, 24. 1970. 2. 251. *Csatkai Endrénéek hanglemezei* című füzetébe 360 tétel adatait (a zeneszerzők nevét, a művek pontos címét, a karmestert és a zenekart) írta be. SM K.2012.140.1.

⁶² Hanglemezyűjteményéről és zenei ízléséről átfogó képet ad BÁLINT [Sándor]–LANG [Ernő]: *Ötvennégy levél – negyvenöt válasz. Fiftyfour Letters – Fortyfive Answers 1958–1979*. Adelaide, [szerzői kiad.] 1984; GÁSPÁRNÉ ZAUER 1990. i. m. 15; CSAPODY Miklós: Szakralitás és esztétikum. In: CSAPODY 2004b. i. m. 409–412.

⁶³ Ifj. LELE József: „Az Úr készen találta őt”. *Bálint Sándor élete*. Kecskemét, Korda, 1996. 18.

⁶⁴ Takáts Ágoston emlékezése. *Szegedi Műhely*, 28. 1990. 1–4. 18. A Máté-passió első, 1941. június 1-ji soproni előadása után Csatkai a Soproni Liszt Ferenc Zeneegyesület emléklapját kapta Bekk József elnöktől (SM K.2012.3.1.).

⁶⁵ KÖRNYEI 1971. i. m. 63, 66; CSAPODY Miklós: *Bálint Sándor (1904–1980). Életrajz*. PhD-értekezés. Kézirat. Budapest, 2012. 4.

⁶⁶ *Csatkai Andre levele Péter Lászlóhoz*. Sopron, 1962. október 20. G. aut. A Liszt Ferenc Múzeum fejléces lp. CsEh. Az Előkapu 11. sz. házról van szó; noha számottevő saját gyűjteménye is volt, a könyvtárat a múzeum és a városi levéltár könyvtára jelentette számára (CSAPODY István 2010. i. m. 1. 166.), amit úgy használt, mint Bálint a múzeumot; mintha szegedi „lakásához tartozott volna a Múzeum is, azaz annak legalábbis a néprajzi gyűjteménye”. SÓTÉR 1987. i. m. 115.

⁶⁷ A Művelődésügyi Minisztérium a Minisztertanács 3444/1965. sz. határozatával 1966. január 31-től mentette fel öregségi nyugdíjigogosultság címén. Művelődésügyi Minisztérium 51270. sz. Budapest, 1966. január 5. In: *A célszemély: Bálint Sándor. Ügynökjelentések, pöriratok 1957–1965*. BÁLINT László és VELCSOV Márton gyűjtése alapján szerk. PÉTER László. Szeged, Belvedere Meridionale, 2004. 298–299.

megalázónak tartott, mégis örömmel fogadott, hiszen a procedúrától megszabadulva végre nyugodtan szeretett volna dolgozni.⁶⁸

„Nem tudom, hogy a két városrajongó valaha is találkozott volna egymással – írta Sőtér István Bálint halála után –, de hogy egyhamar megértették volna egymást, az bizonyos.”⁶⁹ Nemcsak ismerték és megértették egymást, hanem szoros barátságban is álltak egymással. Soproni és szegedi hagyatékukban megőrzött negyvennégy levelük – Kerny Terézia Csatkai-Szentiványi-leveléközlésének⁷⁰ folytatásaképpen – mintegy negyven évig tartó barátságuk ma ismert teljes dokumentációja, amely közel két évtizedet (1943–1962) fog át. Levelaik legfőbb témája Csatkai szegedi egyetemi magántanári habilitációja, amelyet, bár az eljárás sikerrel ment végbe Bálint hathatós segítségével, 1949 végén a minisztérium már nem hagyott jóvá.⁷¹ Az elutasítás nem a jelölt személyének vagy témájának szólt, hanem a magántanári intézmény csöndes felszámolásának volt a következménye; nem nyert megerősítést a maga eljárását Csatkainál jóval később, 1948 novemberében kezdő Scheiber Sándor (1913–1985) biblikus, folklorista irodalomtörténész főrabbi *A magyar néprajz keleti kapcsolatai* tárgy körben Bálint közvetítésével ugyancsak sikerrel zajlott habilitációja sem.⁷² Formailag ugyan a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM), Ortutay Gyula kultuszminiszter tagadta meg jóváhagyásukat,⁷³ ténylegesen azonban az 1948 őszétől 1949 decemberéig működött Magyar Tudományos Tanács (MTT), melynek elnöke Gerő Ernő, társelnöke Ortutay volt.⁷⁴ Az MTT mint a tudomány és a felsőoktatás irányításában törvényes teljhatalommal felruházott tudománypolitikai testület, apparátusával a Miniszterelnökség szervezetében működött, vezetői és huszonkét tagja a köztársasági elnöktől kapta kinevezését. Társadalomtudományi Szakosztályában Andics Erzsébet, Erdei Ferenc, Fogarasi Béla, Lukács György, Szalai Sándor és Zsirai Miklós működött. Még a koalíciós kormányzás éveiben jártak, amikor a kommunista párttól, miután az már 1948 tavaszán megkezdte a felsőoktatás szovjet mintájú átszervezését, az MTT annak elérését kapta feladatul, hogy „a tudomány nagy áldásai a dolgozó népet szolgálják. Hogyan tudja ezt a munkát elvégezni? Nyilván csak úgy, hogyha nem szorítkozik tüneti kezelésre, hanem a bajok gyökerét semmisíti meg; vagyis megszünteti a tudományos élet magárahagyatottságát, anarchiáját. Ha kijelöli a tudomány helyét a termelésben, a szocializmus építésében [...] ha megszabadítja a tudóst a tőke bármilyen befolyása alól.”⁷⁵ Az MTT szervezetét a párt a tudománypolitika

⁶⁸ VOIGT Vilmos: Tükörcserepekben. In: „...szolgálatra ítéltél...”. *Bálint Sándor emlékkönyv*. Szerk. BARNÁ GÁBOR. Szeged, Lazi, 2004. 361. Újabb emlékezés szerint Bálint Sándor börtönbüntetésének felfüggesztése ügyében nem Ortutay, hanem Hajdú Péter (1923–2002) finnugor nyelvész, a szegedi egyetem akkori rektorhelyettese járt el. SIMONCSIS Péter: „Né vödd lë rullam a kezed”. Emlékeim Bálint Sándorról. *Forrás*, 45. 2013. 9. 54.

⁶⁹ SÓTÉR 1987. i. m. 115.

⁷⁰ *Ars Hungarica*, 38. 2012. 272–288.

⁷¹ E tárgyban folytatott levelezésük forrásértékét növeli, hogy Csatkai egyetemi magántanári habilitációs eljárásának és a megerősítés elutasításának furcsa módon sem a szegedi egyetem bölcsészkarai és rektori hivatali, sem a Magyar Tudományos Tanács és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium VI. (Egyetemi és tudományos) főosztályának irataiban nincs nyoma.

⁷² *Jegyzőkönyvi kivonat a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara [a továbbiakban: SzTE BTK] 1949. április 7-i XII. rendkívüli üléséről*. 473/1948–49. bksz. [bölcsészkarai szám]. 94. /183/1948–49. bksz. 220/296. *Scheiber Sándor*. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) XIX–J–1–h–84–1. 190. d. A szegedi egyetemi tanács 1949. november 25-én azt az értesítést kapta, hogy habilitációját a minisztérium a Magyar Tudományos Tanács 125/1949. sz. döntése alapján nem hagyja jóvá. VKM 220296. MNL OL uo.

⁷³ Ortutay Gyula 1947 márciusától 1950 februárjáig volt vallás- és közoktatásügyi miniszter Nagy Ferenc, Dinnyés Lajos és Dobi István kormányaiban.

⁷⁴ HUSZÁR Tibor: *A hatalom rejtett dimenziói. Magyar Tudományos Tanács 1948–1949*. Budapest, Akadémiai, 1995. 44.

⁷⁵ A Magyar Tudományos Tanács. *Természet és Technika*. 108. 1949. (Új sorozat) 65.

ideológiai átalakító központjaként előbb az MTA ellensúlyozására, később beleolvadva, vezetését átvéve irányította, miután Fogarasi szerint az MTA „képtelen betölteni egy olyan funkciót, mint a Szovjetunió akadémiaja”.⁷⁶ Csatkai magántanársága ügyében nem volt tehát módja közbenjárni régi soproni tanítványának, Heckenast Gusztávnak sem,⁷⁷ aki a VKM-ből 1949 márciusában miniszteri segédtitkári besorolásban került át az MTT szervezetébe,⁷⁸ áprilistól a Társadalomtudományi Szakosztály munkatársaként működött.⁷⁹ A magántanárság eltörlése a tudományos élet „megtisztítását” szolgáló, a professzori kart megrostáló, az egyetemek autonómiáját felszámoló politikai döntések közé tartozott.

Csatkai és Bálint leveleinek másik fő tárgya a szentképek és a barokk művészet ikonográfiaja, néprajzi és egyéb kutatásaik voltak, a harmadik személyes életük. Ennek hátteréről, eseményeiről Csatkai bőven, többnyire kitérülve, lendületes, sokoldalú tájékoztatással, olykor humorral és öniróniával szolgált hírekkel, Bálint pedig tömören, feltűnő szűkszavúsággal, érezhető óvatossággal, néha szinte hűvösen írt. Saját helyzetéről többnyire konvencionálisan számolt be, és csak akkor referált hosszabban, amikor ezt barátja habilitációjának szervezése szükségessé tette.

Csatkai huszonhat üzenetét, köztük hosszú leveleit címezte Szegedre, Bálint tizennyolcat küldött Sopronba. Bizonyos, hogy nem Csatkai 1943 februárjában kelt lelkes beszámolója volt az első, és nem Bálint 1962 januárjában írott rövid levele az utolsó tétel a sorban. A háború éveiben, Csatkai munkaszolgálat után és Bálint parlamenti képviselősége idején viszonylag ritkán válhattak levelet. Nem tudni pontosan, Bálint mikor és hányszor járt Sopronban, s Csatkai is csak a habilitációja körüli időben, 1949-ben fordult meg többször Szegeden. Kapcsolatuk intenzitása 1947-től nőtt meg, 1949-ben ért a csúcspontra, 1950-től csökkent, aztán évek maradtak ki (1952, 1955, 1957–1958, 1963) éppúgy, mint a Bálint meghurcolásától már Csatkai haláláig terjedő időszak. Barátságuk sohasem romlott meg, ezért remélhető, hogy itt közöttük levelezésük korántsem teljes, és hogy ma hiányzó darabjai is előkerülnek.

A hatvanas évek elejétől személyesen sem találkozhattak egymással, Bálint hangját Csatkai mégis hallhatta, mert az utolsó ismert, Szegedről érkezett levél után fél évvel Péter László elküldte neki első, Bálinttal folytatott beszélgetésének magnetofon-hangfelvételét.⁸⁰ Bálint Sándor már csak 1973 húsvétján, *Karácsony, húsvét, pünkösöd* című könyvében írta le Csatkai Endre nevét, azok között említve barátját, akik adataikkal támogatták 1945 óta megjelent első nagy, összefoglaló vallási néprajzi műve megírásában.

⁷⁶ HUSZÁR 1995. i. m. 11, 85–86.

⁷⁷ Heckenast Gusztáv (1922–1999) pedagógus, történész, 1945–1947-ben a Fasori Evangélikus Gimnázium tanára, majd a szegedi egyetem oktatója, 1948–1949-ben a VKM államtitkárságának munkatársa. 1949-ben a 8. osztály számára Feuer Klárával, Karácsonyi Bélával és Zsigmond Lászlóval írott tankönyvéért szerzőtársaival Kossuth-díjat kapott. Szoros kapcsolatot ápol Csatkaival, aki kutatta családja történetét is: *Heckenast Dániel soproni ötvös levelei Gusztáv fiához Pestre*. Kézirat. CsEh.

⁷⁸ *Kinevezési és alkalmazási okirat*. Budapest, 1949. március 1. 1803/M.E. II/A. 2/1949. MNL OL XIX-A–1–j. 175. d.

⁷⁹ HUSZÁR 1995. i. m. 85.

⁸⁰ *Péter László Csatkai Endréhez*. Szeged, 1962. november 13. és *Csatkai Endre Péter Lászlóhoz*. Sopron, 1962. november 21. G. aut. CsEh. Bár a felvétel nem ismeretes, tartalma bizonyosan nem azonos Péter László (*1926) szegedi irodalomtörténész későbbi, *Beszélgetés Bálint Sándorral* című interjújával (*Tiszatáj*, 28. 1974. 8. 77–90.). A szalagot visszaküldve Csatkai úgy látta, „Sanyi elvesztette szögedi tájszólását, vagy nagyon vigyázott a nyelvére”. *Csatkai Endre levele Péter Lászlóhoz*. Sopron, 1962. november 21. G. aut. CsEh.

1.

Csatka Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1943. február 11.)

Sopron, 1943. II. 11.

Kedves Sándor Barátom! Már nagyon régen készülök Neked írni, hogy megköszönjem a szép karácsonyi üdvözetet,⁸¹ de az év rosszul kezdődött a számomra, másodikatól fogva mintegy 10 napig fekdtem cudar influenzában és utána nagyon összetorlódott a dolgom. Soha ennyire közel nem járt hozzám a behívás ördöge⁸² és ezért sietve összeírtam azokat a munkáimat, amiket posthumusként adjatok majd ki. Ilyenkor látni csak, mennyi adósság gyülemlik fel az esztendők során. De ha jómagam össze nem állítom, a jegyzeteimből ugyan senki el nem igazodik. Azt sem akarom, hogy szidjanak a gyors feljegyzések miatt, sem pedig, hogy sok munkám kárba vesszék.

No de e percben már itt vagyok és dum spiro, spero.⁸³ Engedd meg, hogy rátérjek közös munkaterületünkre.⁸⁴ A Corpus lassan megy előre.⁸⁵ Oka ennek főleg az, hogy a két nagy szentképgyűjteményt, a győrit és az esztergomit még nem dolgoztam fel. Az utóbbival szemben annyiból érzem magamat bűnösnek, mert a nyáron két napot ott töltöttem, de nagy volt a meleg és sok a látnivaló. 19 év után láttam a prímási várost viszont, hát az óta sok minden előkerült a falból, földből. Győr is nagyon közel van, hogy ne halasszam egyre a kirándulást. Így egyesével jön csak az anyag. A Kis Grafika című lapban írtam a kis ájtatossági képekről általánosságban négy-öt képpel,⁸⁶ véletlenül egy napon jelent meg, éppen tavaly a névnapomon, a mellékelt kis cikkekével a Soproni Szemlében.⁸⁷ És hogy teljes legyen a kör, ugyanezen a napon volt előadásom a soproni Kat[olikus]. Nőszövetségben vetítéssel ugyanerről a tárgyköréről.⁸⁸ Utána több hölgy jelentkezett, hogy ad át örökbe és feldolgozásra szentképecskéket. Persze

⁸¹ Nem ismeretes. Bálint Sándor valószínűleg ekkor küldte el neki különlenyomatként *A szegedi népiélet szakrális gyökerei* című tanulmányát (Regnum Egyháztörténeti Évkönyv. 5. 1942/1943. Budapest, 1943.), *Csatka Endrének szíves barátság-gal Szerző* ajánlással (SM Néprajzi Gyűjtemény Könyvtára).

⁸² Templom u. 11. sz. alatti, gettóbeli lakásáról 1944 májusától közmunkára járt, katonai raktárban, a városi gazdaságokban, téglagyárban, malomban és temetőkarításon dolgozott. Június 24-én hívták be Zalaegerszegre, ahonnan a kőszegi III. munkaszolgálatos zászlóaljhoz került. Alakulatával július 6-án vagonírozták be és szállították a Szolnok–Debrecen–Zilah–Dés vasútvonalon a Dési járásbeli Rettegere (Reteag). SZITA Szabolcs: Csatka Endre munkaszolgálat (1944–1945). *Soproni Szemle*, 38. 1984. 4. 334, 343; DOMONKOS Ottó: Csatka Endre (1896–1970). *Soproni Szemle*, 24. 1970. 3. 274. A soproni zsidók helyzetéről és sorsáról lásd HILLER István–NÉMETH Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája. Sopron, 1941–1945. Különlenyomat a *Soproni Szemle* 1978–1979. [évi] számaiból. 24–29; NÉMETH Alajos: *Sopron könnyes-véres dátumai*. Sopron, [Soproni Városszépítő Egyesület,] 1993. 16–26.

⁸³ Míg élek, remélek (latin).

⁸⁴ A nyomtatott szentképek a harmincas évek derekától foglalkoztatták. Korai közleményei: Soproni vonatkozású kis szentképek (*Soproni Szemle*, 6. 1942. 4. 70–73); Máyer István, a régi magyar kisgrafika szerény munkása (*Kisgrafika*, 7. 1943. 4. 14–16.). A szentképek és vallásos ponyvák gyűjtése sokkal inkább Bálint Sándor területe volt (SZILÁRDFY Zoltán: A magyarországi kegyképek és -szobrok tipológiája. In: BÁLINT Sándor–BARNA Gábor: *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza*. Budapest, Szent István Társulat, 1994. 323–348; SZILÁRDFY Zoltán: A kegyképek Bálint Sándor szemével. In: Uő: *Ikonográfia – Kultusztörténet. Képes tanulmányok*. Budapest, Balassi, 2003. 79–83; Uő: A szentképgyűjtőre emlékezem. In: *... szolgálatra ítélte!...* 2004. i. m. 127–133.). A „csipkés szélű” szentképeket Bálint Sándor már gyermekkorában elkezdte gyűjteni (LELE 1996. i. m. 14.). A csatka, győri, kismartoni, lorettói, máriacelli, osli, vadofai stb. szentképek mellett Csatkaitól ilyen nyomtatványokat, imafüzeteket is kapott, vö. *Vallásos ponyvanyomtatványok Bálint Sándor hagyatékában*. Szerk. N. SZABÓ Magdolna–ZOMBORI István. Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 2010. 21–30.

⁸⁵ Ekkoriban kezdte meg saját korábbi gyűjtése és a kölcsönkapott kollekciók jegyzékbe vételét és feldolgozását.

⁸⁶ A kis ájtatossági kép. *Kisgrafika*, 6. 1942. 3–4. 15–17.

⁸⁷ Soproni vonatkozású kis szentképek. *Soproni Szemle*, 6. 1942. 3. 306–308.

⁸⁸ 1942. július 17-én.

az anyag nem volt elszédítő, de bár hetente ennyi jönne. E hó elsején a Soproni Képzőművészeti Körben tartottam hasonló előadást;⁸⁹ az után csak egy hölgy jelentkezett, mondván, hogy egy egész dobozzal van otthon neki; már másnap odarahantam, a doboz megvolt, de mindössze 15 darab vékonylott benne: „Ej, ej, hát szétosztottam volna?” Az emberek hihetetlenül közömbösök. Én mást sem csinállok egész nap, mint szívességet teszek ennek-annak, viszonzásul csak azt kérem, hogy nézzék meg az imakönyveiket. No de erre sem igen lehet őket megkapni. Azaz vannak csudálatos kivételek. Az orsolyita apácák⁹⁰ p[éldának]. o[káért]. a nyáron összeszedték, amijük volt, hát nem sok, valami 25-30 darab. Akkor a mellékelt cikk hatása alatt Szentkúti (Drescher Pál)⁹¹ a Fővárosi Könyvtárból a nélkül, hogy személyesen ismert volna, elküldte kérés nélkül gyönyörű magyar anyagját. Hát ott kopogott volna a szemed; én ugyan nem vagyok irigy és a magam gyűjteményét első sorban összehasonlító anyagként tartom, de Szentkúti szerencséjét egy-egy darab láttán mégis kissé irigyeltem. Most legutóbb Kaszáról Fehér Mátyás domonkos atya⁹² hasonlóképpen ismeretlennek elküldte 37 darabból álló imádság gyűjteményét. Ez ugyan első gondolat szerint nem vág bele a gyűjtésbe, de ha már ekkora kezdetem van, hát erre is kiterjeszkedem. Ebben két darab Téged is érdekelné, ha nem ismernéd. 1. Három istenes Énekek. Első: A Mennyei Szent Városnak. Második, Föltámod Kristus ez napon. Harmadik. Pásztor társim új hirt mondok. Címkép fametszet. Ég királynője teljes nagyságban, félholdon állva, jobbján a gyermek, b[alján]. nyílszerű jogar. Két oldalt kulisszaszerűen kivágott felhők, vízszintes árnyékolással. Nyomatott ebben az Esztendőben. 18. sz.⁹³ II. Alázatos, És Ájtatos Énekek A Szegedi Segítő Havi Boldogságos Szűz Máriához. Ugyanez a fametszet, oldalt püspököt szerű csíkok.⁹⁴ Ugyanez a csík „Hat szép Istenes Énekek” nyomtatványban záróléc a szövegben. Ezen a fametszet egy kupolás tornyú templom oldalnézetben, felette a Piéta (Gyöngyös?) Salus infir[morum] felirattal.⁹⁵ Ez, mikép az előző is „Nyomatott ebben az Esztendőben.”⁹⁶ Ha nagyon sietsz a kérdéssel, tudok a többire nézve is felelni szempontjaid szerint, de 10 napon belül visszaküldöm a Páternek. Egyébként tán Neked is elküldené, de engem csak a képes anyag érdekelné neki kép nélkül szűkölködő példányai is vannak.

Egyébként, kedves Sándor, szeretném a munkánkat valami módon jobban összehangolni. Én a nekem legfontosabb dolgokat lefényképeztettem. Másolatokkal szolgálhatok. Eredetiből duplám sajna nincs, amit küldhetnék. Viszont én arra kérnélek, nem küldhetné-e el a dunántúli anyagodat, ahogy a fenti példák igazolják, ez lehetséges. Megtérítem az ajánlott postaköltséget és egy hét alatt menesztem vissza. Az a tervem, hogy a közel jövőben a szombathelyi egyházmegye figyelmét hívom

⁸⁹ A Soproni Képzőművészeti Körről (1897) lásd CSATKAI Endre: *A 19. század soproni festészetének és a Soproni Képzőművészeti Kör történetének vázlatja*. Sopron, Soproni Képzőművészeti Kör, 1927; Uő: *A 40 éves Soproni Képzőművészeti Kör története*. Sopron, Soproni Képzőművészeti Kör, [1937.]; Uő: *A soproni képzőművészet és zenei művelődés története 1848–1948. Soproni Szemle kiadványai 3–4*. 1962. 26–27.

⁹⁰ A Sopronban 1747-ben megtelepedett Szent Orsolya-rend apácái (vö. CSATKAI Endre: *Kétszáz éve tanítanak Sopronban az Orsolyiták. Soproni Világosság*, 1947. május 16.) 1936-ban telepedtek meg Szegeden. Újszegeden is volt rendházuk, melynek lakói közül Bálint Sándornak több tanítványa került (vissza) Sopronba.

⁹¹ Szentkúty (Drescher) Pál (1889–1957) költő, műfordító, könyvtörténész, bibliográfus 1909-től a Fővárosi Könyvtár munkatársa, a harmincas évektől a Magyar Bibliophil Társulat titkára. MÁTÉ Károly: *Szentkúty Drescher Pál (1889–1957). Magyar Könyvszemle*, 74. 1958. 2. 165–166.

⁹² Fehér Mátyás Jenő (1913–1978) domonkos szerzetes, egyháztörténész 1942-ben lett a kassai püspökség könyv- és levéltárosa, 1945 után Nyugaton és Amerikában tanított. A dóm kódex- és ősnymtatvány-gyűjteményének katalogizálása során talált rá az általa *Kassai kódexnek* nevezett, vitatott eredetiségű iratra.

⁹³ Vö. *Vallásos ponyvanyomtatványok*. 2010. i. m. 468. kép.

⁹⁴ Uo. 464. kép.

⁹⁵ *Betegek üdvössége* (latin).

⁹⁶ Bálint Sándor gyűjteménye is számos hasonló (andocsi, máriagyüdi stb.) ábrázolást foglal magában, e metszet azonban nem azonosítható.

fel egy cikkben erre a tárgykörre.⁹⁷ De szeretném az anyagomat bővíteni. Akkor kerülne sorra Győregyházmegye.⁹⁸ Hiszem, hogy nemcsak nekem teszel szívességet, ha erre a baráti áldozatra kész vagy, hanem a jó ügynek is. Nincs róla fogalmam, mekkora és miből áll a gyűjteményed.⁹⁹ Nekem jelenleg 300 darabom van olyan, ami megérdemli, hogy nyilván tartsuk. Sajna elenyésző kis része csak magyar, bár ittléted óta az is gyarapodott. Kívánatomra megküldöm a fényképek lajstromát. Szeretném, ha Te is közölnéd, miben lehetek szolgálatodra. Természetesen az én anyagomat is hasonló feltételek mellett (egy heti kikölcsonzés, ajánlott küldés!) küldöm. Még egyet: Abban az esetben, ha hirtelen behívnának és a küldemény nem ér már itt, házam népem felbontatlanul visszaküldi a levelet.¹⁰⁰

Megkaptad-e az ősszel a szt. Peregrinusról írt cikkemet?¹⁰¹ Elég rossz levélíró vagy. Annak idején írtad, hogy kis helyrajzi köteteim¹⁰² elvesztek, pótoltam őket, de máig nem tudom, megkaptad-e a második szállítmányt. Vágó Gabival ugyan üzentél, de vajjon átadta-e az én köszöntésemet?¹⁰³

No de eleget írtam és örömmel várnám szíves feleletedet. Kedves Feleséged Önagysága¹⁰⁴ kezét csókolgatva maradtam igaz barátsággal:

Csatkai Endre

Sopron, Erzsébet u. 19.

G. aut. 3 oldal (4 lap). BSh

⁹⁷ Kézírással betoldva: (Vasi Szemle).

⁹⁸ Kézírással betoldva: (Győri Szemle).

⁹⁹ Szentképkollekciójának darabszámáról, összetételéről nincs pontos adat. Ponyvagyűjteményének nagyobbik része, 1563 tétel a szegedi Móra Ferenc Múzeumba, kisebb hányada a Szegedi Egyetemi Könyvtárba került, vö. JAKSA Helga: *Bálint Sándor ponyvahagyatéka az Egyetemi Könyvtár gyűjteményében*. Szakdolgozat. Kézirat. Szeged, 2000. BSh. és *Valóságos ponyvanyomtatványok*. 2010. i. m. 7.

¹⁰⁰ Adattára és gyűjteményei úgy maradhettek meg, hogy mielőtt 1943. június végén munkaszolgálatra vitték, könyvtárát, kéziratait és levelezését a városi levéltárnak ajándékozta Házi Jenő (1892–1986) közbenjárásával (SM K.2012.129.1. 12.). Lásd HORVÁTH Zoltán: Házi Jenő élete és munkássága. In: *Házi Jenő emlékkönyv. Emlékkönyv Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa születésének 100. évfordulója tiszteletére*. Szerk. DOMINKOVITS Péter–TURBULY Éva. Sopron, Soproni Levéltár, 1993. 14; VARGA Imréné: „...öt évtizeden át támogatóm és pártfogóm voltál...” Két tudós ember, Házi Jenő és Csatkai Endre barátságának kialakulása levelezésük tükrében. In: *Tanulmányok Csatkai Endre emlékére*. 1996. i. m. 449.

¹⁰¹ Nem ismeretes; sem KÖRNYEI Attila *Csatkai Endre irodalmi munkássága* című bibliográfiája, sem HERNÁDI László Mihály *Soproni Szemle*-repertóriuma nem tud róla (vö. 3. jegyzet). Szent Peregrinust Csatkai mindössze a fertőszéplaki Minden-szentek templomával kapcsolatban említi: *Sopron környékének műemlékei*. Sopron, Székely és Társa Könyvnyomda, 1932. 9. és *Sopron és környéke műemlékei* 1956. i. m. 526–527.

¹⁰² *Sopron környékének műemlékei*. 1932. i. m.; *Sopron vármegye műemlékei*. Sopron, Székely és Társa Könyvnyomdája, 1935; *Sopron vármegye műemlékei*. Uo., 1937.

¹⁰³ Vágó Gábor (1894–1968) szobrászművész a szegedi felső-ipariskola fémipari szakának elvégzése után 1919-ben Kolozsváron nyitott dombormű- és bronzműves műhelyt. 1925-ben Cellini öntéstechnikáját tanulmányozta Rómában, később számos egyházi témájú szobrot, emléktáblát készített Magyarországon és Erdélyben. Kolozsvárra 1930-ban tért vissza, a háború után került Szegedre. Nekrológja BÁLINT Sándor: Vágó Gábor halálára. *Új Ember*, 24. 1968. 20. (május 19.) 2.

¹⁰⁴ Bálint Sándor 1935. május 8-án vette feleségül Németh Sára (1912–1980) jászladányi tanítónőt. Megromlott házasságuk érvénytelenségét 1945. március 22-én mondta ki az egyház, a polgári bontóper július 9-én zárult. Sárának július 30-án született Péter nevű fia (†2012. november 15.), akit Bálint Sándor saját nevére vett.

2.

Csatka Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1943. április 3.)

Sopron, 1943. IV. 3.

Kedves Sándor Barátom!

Nagyon megörvendeztetél leveleddel,¹⁰⁵ már letettem a reményről, hogy írsz. Később magam is mérésnek találtam kívánságomat, hogy a dunántúli anyagot szíves légy elküldeni. Gyöngye pillanatom volt, amikor ugyanis a kassai páter és Szentkúti gyűjteményét visszaküldtem. Az előbbi nagyon érdekelné Téged, mert a nálam volt töredéken kívül nagy sereg más nyomtatványa is van. Én nagyon örülök a munkaközösségünknek. Minél jobban belehatolok az anyaggyűjtésbe, annál nehezebbnek találom a feladatot, főleg azért, mert minduntalan bővül a tárgykör. Most hát úgy kezdem látni, hogy maga a Dunántúl is szörnyű nagy feladat, tehát mihelyt egy-két püspöki könyvtár gyűjteményével végeztem,¹⁰⁶ véglegesen kialakítom a célt. Addig úgy gyűjtök, mintha mindent én akarnék megoldani és így Neked is gyűjtök, mert mikor nálam jártál, csak afféle műkedvelés volt, most pedig már megy a feldolgozás is. Itt Sopronban legjobban Kismarton és Loretto képviselt.¹⁰⁷ 282 búcsújáróemléket dolgoztam eddig fel, ebből több mint 80 kismartoni. Valami érthetetlen, amit múltkor már említettem: ebből a 80-ból talán 5 darabot találtam meg másodszer is. A többi mind változat. Hogy magyarázzam ezt? Ennyire pusztulnak még a 30–40 éves nyomatok is? Keveset adtak ki egyfajtaból? Én nem gyűjtök eleget? Mikor naponta legalább két-három ember imakönyvét megnézem, egy ügynököm pénzért adja el a semmiségeket is, Thier László¹⁰⁸ szinte 100 darabonként szerzi naponta és emellett gyűjtenek nekem a kongregációk is.¹⁰⁹ Ahogy a soproniakról írtam, úgy akarok a megyebelieliekről (Osli, Vadosfa, Kismarton, Loretto, Stotzing, Kópháza) írni és ezzel ismét fokozni a gyűjtés iramát.¹¹⁰ Akkor tervezek egy cikket a Vasi Szemlébe, egyet a Győri Szemlébe.¹¹¹ Ezek a búcsújáró helyek mellett a halotti és primíciai emlékeket is felölelnék.¹¹² A napokban küldök egy újabb cikket.¹¹³ Engem, mint művészeti író, felettébb érdekelnék azok a problémák,

¹⁰⁵ Nem ismeretes.

¹⁰⁶ Győr és Esztergom mellett a szombathelyi püspöki könyvtár anyagának kutatását tervezte.

¹⁰⁷ Lásd BÁLINT Sándor: Loretto és hazánk. *Katolikus Szemle*, 57. 1943. 2. 44–48; BÁLINT–BARNA 1994. i. m. Kismartonról: 332, Kópházáról: 333, Lorettóról (Lorettom, Lorétom): 98–100, 333–334. Osli: 340.

¹⁰⁸ Thier László (1898–1960) híres soproni gyűjtő, a *Scarbantia. Helytörténeti adatok Sopron és Sopron vármegye múltjából – Geschichtliches aus Sopron und des Komitats Vergangenheit* című, 1938–1941-ben megjelent sorozat kiadója, a sorozat két füzetének (*Adatok az 1849. június 13-iki csornai ütközet történetéhez*. 1938. 1. és *Másfél évtized a nemzeti irodalom szolgálatában. Missuray-Krúg [Lajos] bibliográfia*. Sopron, 1944. 6.), továbbá a *Soproni séták. Soproni úti kalauz* (1956, Csatka Endrével) szerzője. 1941–1942-ben a közlő nagyapjának háza padlásáról is számos 17–19. századi nyomtatvánnyal távozott. CSAPODY István 2010. i. m. 1. 99. Róla CSATKA Endre: Thier László (1898–1960). *Soproni Szemle*, 14. 1960. 4. 374–376. Gazdag gyűjteményei a Soproni Múzeumba kerültek.

¹⁰⁹ A bencések és az Isteni Megváltó Leányainak kongregációi.

¹¹⁰ Írásai nem ismeretesek. Kismartont, Lajtaszéket (Stotzing) és Lorettót Dagobert Freyjel közösen írott művében (CSATKA–FREY 1932. i. m.) dolgozta fel. Természetesen a *Sopron és környéke műemlékeiben* sem az említett falvak szentképanyagát, hanem műemléki topográfiáját közölte (*Sopron és környéke műemlékei* 1956. i. m. Osli: 572–575, Vadosfa: 606–609.). Lásd még Lorettói óra a soproni orsolyita zárda iskolai múzeumában című írását (*Soproni Szemle*, 2. 1938. 3. 48.).

¹¹¹ Lásd 97–98. jegyzet. Hagyatékában nem lelhető fel egyik (valószínűleg csupán tervezett) tanulmánya sem; a *Győri Szemlé*-ben utoljára 1942-ben jelent meg írása. *Csatka Endre folyóiratokban megjelent cikkeinek lajstroma* 3–4. SM K.2012.60.1.

¹¹² Primícia: újmise (a felszentelt pap első miséje; latin).

¹¹³ Valószínűleg az Adalékok a vallásos néprajzhoz városunkban és megyénkben című írásáról van szó: *Új Sopronvármegye*, 4. 1942. március 27.

amelyek az ikonográfiában rejlenek.¹¹⁴ Egy-egy szentet úgy szeretnék feldolgozni, mint a Peregrinus cikkben történt. Az a cikk korántsem lezárt, azóta legépeltem és állandóan bővitem. Hasonlóan szeretném szent Angélát és xavéri szt. Ferencet feldolgozni. Gyűjtöm az anyagot a Jó Tanács anyja ikonográfájához.¹¹⁵ Tán észreveszed, kedves Barátom, hogy mennyire Sopronhoz tapadnak ezek a problémák. A Dómtemplom két oltárképét az óta tudtam eredetére nézve megfejteni, amióta a szentkép corpuson dolgozom. Egyik a szent Ferenc, a másik a Jó Tanács Anyja.¹¹⁶ Tán emlékezel, nekem magamnak is van egy szép barokk szt. Ferenc képem. És azután itt van a Prága mellett levő Karlov kegyképe; azt is valószínűleg kis szentkép nyomán másolták Gyalókan és még egy helyen. Te bizonyára mélyebben szántasz és lelket keressz, de én még az anyaggyűjtés lázában élek és arra kell ügyelnem, hogy a Corpusba ne vegyek fel ugyanegy kétszer. Itt van azután a szörnyű közönyösség. Nem mondom, vannak lelkes munkatársaim, de például a vidéki topografálás¹¹⁷ közben száz papnak tettem szívességet, most ha kérem, gyűjtsenek számomra, még szép, ha valaki megígéri, de a legtöbb hallgat. Kivétel, leírom a nevét ennek a derék embernek, Eröss István ciráki plébános,¹¹⁸ aki vagy egy tucat borítékba rakta a különböző családok képeit és visszavárolag elküldte. Volt köztük vasvári, kiscelli, kismartoni, még csatka is. Persze a legjobb volna, ha elmehetnék Szegedre. Talán sikerül összeegyeztetnünk Minerva és Mars útjait. Ha ugyanis nem hívnak mégsem be a nyáron, akkor egy hónapra Galánta közelében leszek nevelő egy kastélyban¹¹⁹ és egyúttal valamelyik soron levő nagyobb munkámat írom meg; akkor a nyár egyik részében, esetleg augusztus vége felé mégis csak elmennék Hozzátok; csak olyan szörnyű messze van most és oly kínos az utazás, különösen Budapesten keresztül! A küldött nagyszombati képeket hálásan köszönöm.¹²⁰

¹¹⁴ Korai művei közül lásd Canova magyar mecénásai című tanulmányát (*Magyar Művészet*, 1. 1925. 3. 19–32.), főként pedig *Kazinczy és a képzőművészetek* című doktori értekezését (lásd még 14. jegyzet).

¹¹⁵ Nem ismeretesek. Közlebbi ikonográfiai érdeklődését csupán Szent László (Szent László tisztelete a régi Sopronban és megyében. *Új Sopronvármegye*, 5. 1943. június 26. és Szent László király ereklyéje Sopronban. *Soproni Szemle*, 5. 1941. 4. 324.), valamint Szent István (Szent István király tisztelete Sopronban és Sopron vármegye múltjában, és az „Ah hol vagy magyarok tündöklő csillaga” vallásos ének egy Sopronban nyomott változata. Keltezetlen. G. SM K.2012.182.1.) vonatkozásában ismerjük, egyebekben a *Sopron és környéke műemlékeinek* ikonográfiai mutatója ad eligazítást (*Sopron és környéke műemlékei* 1956. i. m. 636–638.).

¹¹⁶ A főoltárkép, Szent György vértanúságának és megdicsőülésének ábrázolása állítólag Martino Altomonte műve (1765). A soproni dómban (a Szent György-templomban) Xavéri Szent Ferencnek szobra és oltára, a Jó tanács anyjának kápolnája van (*Sopron és környéke műemlékei* 1956. i. m. 238–240.).

¹¹⁷ Topográfia: helyrajz (görög–latin). Fülep Lajos meghatározása szerint a művészeti (műemléki) topográfia „valamely terület ingatlan műemlékeinek és ingó műtárgyainak leltára és leírása [...] a leltári-leíró rész Csatka Endre műve, évtizedek kutató-gyűjtő munkájának, nagyra-kicsire kiáradó, egy életre szóló tudósi szenvedélyének eredménye.” (Előszó. In: *Sopron és környéke műemlékei* 1956. i. m. 7–8.) A műfaj első nagyszabású példája húsz évvel korábbi kismartoni osztrák topográfiaja volt, Sopron környéki kutatásait ezután folytatta, lásd Házi Jenőhöz írott 1936. évi leveleit: VARGA IMRÉNÉ: „...öt évtizeden át támogatóm és pártfogóm voltál...” Két tudós ember, Házi Jenő és Csatka Endre barátságának kialakulása levelezésük tükrében. In: *Tanulmányok Csatka Endre emlékére*. Sopron, Soproni Múzeum Alapítvány Sopron Megyei Jogú Város és a Hillebrand Nyomda támogatásával, 1996. 446–447. (5–7. levél.) Csatka kezdetben maga finanszírozta utazásait, később Szentiványi Gyula (1881–1956) restaurátor, művészeti író segítségével a Gerevich Tibor (1882–1954) vezette Műemlékek Országos Bizottságának támogatásával folytatta, vö. KERNY 2012. i. m. 276, 280.

¹¹⁸ Eröss István későbbi székesfehérvári prépost megírta *A ciráki körjegyzőség és plébánia történetét* (Győregyházmegyei Alap. Győr, 1943) is. Csatka ismertetése: *Soproni Szemle*, 8. 1944. 1. 39.

¹¹⁹ 1943 nyarára szóló nevelői megbízatását azokon az ismeretsegein keresztül kaphatta, amelyeket felvidéki utazásai, az 1938-ban visszacsatolt terület műemlékeinek végiglátogatása során szerzett. Név szerint nem azonosítható, Nyitra és Pozsony közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye (1938–1945) területén, Galánta környékén lakó földbirtokos vendéglátói két gimnazista korú fiukat bízták rá. SM K.2012.129.1. 16.

¹²⁰ A kisméretű sokszorosított szentképek magyarországi elterjedésének a 17. század elejétől a nagyszombati nyomda volt a központja. Az ott készült képek leggyakoribb ábrázolása a város fölött lebegő Szűz Mária. Bálint Sándor gyűjteményében mindössze két, ettől eltérő nagyszombati kép található (*Vallásos ponyvanyomtatványok*. 2010. i. m. 277. és 1084. képek), ezek duplumait küldhette Csatkainak.

Hogy tudnám viszonzni!? Téged valószínűleg nem érdekelnek egyéb művészettörténeti dolgom és céhtörténeteim?¹²¹ Ha igen, menesztek belőle (ötvös, szappanos, esetleg a harangöntőkből is tudok szerezni).¹²² No de zárok, kedves Sándor. Kérlek köszönts nevemben Vágó Gabit és Antos Kálmánt,¹²³ mindkettő beválthatná éppen ígéretét, de hát igazi szögediek. Kedves feleséged kezét lelkesülten csókolatom, Téged pedig igaz szeretettel ölel

Bandi

G. aut. 2 oldal. BSh

3.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1945. augusztus 4.)

Sopron 1945. VIII. 4.

Kedves Sanyi!

Életjelet kívánok adni. Tán Rád talál az özönvíz után. Semmit nem tudok a szegediekről: most azután igazán puszta a puszta!

Írok, tehát vagyok. Sőt körülbelül úgy, hogy meglehetősen kezdem elfeledni, ami történt.¹²⁴ Ki lenc hónapig szolgáltam Mars uramat; ebből két hónapig voltam Erdélyben Dés mellett Rettegen.¹²⁵ Néprajzi kutatásra sajna nem volt időm. Egyszer szolgálatban rajta csíptek, amint oláj legényekkel beszélgettem olájul, akkor összeszidtak és fenéken való rúgást helyeztek kilátásba, hát mellőztem a továbbiakban a mélyebbreható tudományt.¹²⁶ De a rettegi állomáson meg-megcsodáltam az oláj asszonyok csodálatosan színes kötényét.¹²⁷ Olyan volt vonatok érkezése előtt a szürke pályaudvar, mint egy Nyi-

¹²¹ A soproni műemléki topográfiát előkészítő három füzet, továbbá *A 18. század soproni festészetének és a Soproni Képzőművészeti Kör történetének vázlata* (Sopron, 1927), *a Régi soproni házak, régi soproni családok* (Sopron, 1936), *A 40 éves Soproni Képzőművészeti Kör története* (Sopron, 1937) és *A soproni exlibris története*. Sopron, 1938 (Scarbantia, 5).

¹²² *Soproni ötvösök a XV–XIX. Században*. Sopron, 1931; *A soproni harangöntés és tűzoltószerek gyártásának története és A soproni szappanosok és gyertyaöntők története*. Sopron, 1942.

¹²³ Antos Kálmán (1902–1985) zeneszerző, orgonaművész 1930–1944 között a szegedi dóm orgonistája és karnagya, a zeneiskola tanára. 1944-ben Rómába költözött, ahol 1945–1947 között a Falakon kívüli Szent Pál-bazilika (Basilica Papale San Paulo Fuori le Mura), 1960-tól az amerikai Manhattanville College és a Morus Szent Tamás-templom orgonistája.

¹²⁴ Írógépét a soproni Zsidók Tanácsának felszólítására már 1944. május 22-én le kellett adnia (SM K.2012.45.1.). *Kópházán szabadultam fel* című írását tíz év múlva közölte (*Győr–Sopron Megyei Hírlap*, 1955. február 20–24.) és *Soproni Szemle*, 2005. 40–54. Lásd még Uő: Fasiszta rabságban Szolnok környékén 1944. szeptember–október [1968]. *Jászkunság*, 14. 1968. 4. 181. A kópházi és a soproni körülményekről lásd Hazatérés Sopronba, a romvárosba című, 1945. áprilisi (SM K.2012.131.1.), és ugyancsak megmenekülését és az orsolyita apácák segítségét megörökítő, cím nélküli, keltezetlen emlékiratát (SM K.2012.130.1.).

¹²⁵ A III. munkaszolgálatos zászlóalj tagjaként 1944. július 14-én érkezett Rettegre, ahol a 103/303. sz. kisegítő munkásszázadban, egyre betegebben bő másfél hónapig dolgoztatták aratáson, kubikosmunkán, főként vízfordáson és konyhaszolgálaton. Százada szeptember 8-án hagyta el Retteget. CSATKAI 1968. i. m. 175; SZITA 1984. i. m. 336–337, 343.

¹²⁶ Az üvegképekről szólva öt évvel később ezt írta: „Nem volt módomban az erdélyi múzeumokat végigjárni, de 1944-ben Szolnok-Doboka megye több községét bejártam. Mikola ugyan Szamosújvár közelében van, oda pedig nem vetődtem el, viszont Dés mellett Rettegen, Bacán, Csicsókeresztúron számos parasztházban jártam, mind magyarban, mind románban, hanem üvegfestményt nem találtam.” A népies üvegfestmény. *Ethnographia*, 60. 1949. 1–4. 89.

¹²⁷ Az ősi szoknyatípusok közé tartozó katrinca téglalap alakú, harsány színű csíkokkal szőtt, hátul is hordott lepelszoknya.

lassy-kép a javából.¹²⁸ Akkor azután Szajolra, majd Szolnokra kerültem;¹²⁹ itt egy hónapig embert is alig láttam a felrobbantott Tisza híd környékén.¹³⁰ Az oroszok közeledtére lóhalálban vágattunk éjnek ivadján Újszászra, persze kerülő utakon, mert az országutat lótte az orosz. Újszászon egy napra megrekedtünk. Teljes és váratlan szabadságomban megnézegettem a templomban a Kovács Mihály festményeket.¹³¹ Akkor Érsekújvárra kerültem; ott igen jó dolgom volt, de inkább nyelvjárásbeli észleleteim voltak, legfeljebb karácsony este, amikor a vacsora előtt mézes fokhagymát adtak enni. Máig sem tudom, mitől volt jó. Akkor bolyongás következett a Csallóközben, mintegy három hétig, de havazott és fagyott, inkább a meleg istálló érdekelt.¹³² Végre hat napos gyaloglással Sopron mellé Kópházára kerültem, sajnos embertelen németek közé.¹³³ A nagyhéten jelentkeztek az oroszok; kedves németjeink erre akit lehetett, elvittek jeles országukba, engem és néhány beteg társamat ott hagytak.¹³⁴ Mire húsvéthétfőn tiszta volt a levegő, bevánszorogtam Sopronba.¹³⁵ De alighanem tifuszom volt, itthon is azonnal elkülönítettek a vi-

¹²⁸ Nyilasy Sándor (1873–1934), a szegedi táj és népiélet festője Münchenben és Párizsban tanult, 1897-ben csatlakozott a nagybányaiakhoz, majd 1899-ben telepedett le Szegeden. Bálint Sándor gyakornoksága idején (1930. szeptember–1934. október) az egyetemen festészetet tanított. Schmidt Henrik dékán búcsúztatója szerint művészete „a Nagy–Magyar–Alföld talajában gyökerezett és Szeged kultúrájának legnemesebb és legsajátosabb értékei közé tartozott.” *Jegyzőkönyv a kar 1934. január 12-i (IV) rendkívüli üléséről.* 326. bksz. [bölcsezszeri szám] 1933/34. 15. 1–2. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL CSML) Szegedi Ferenc József Tudományegyetem Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Karának (a továbbiakban: SzFJTE BNYTK) iratai VIII. 2. 8. d. *A szegedi Szent Demeter templom és Leányok fákkal* című olajfestményei Bálint legértékesebb képei közé tartoztak. CSAPODY 2004b. i. m. 415, 463, 509.

¹²⁹ Debrecenből egy hét alatt érték el Szajolt. Ottani és szolnoki tartózkodásáról lásd CSATKAI 1968. i. m. 175–178.

¹³⁰ 1944 elején Baca faluban dolgozott, majd Szatmár–Nagybánya–Zsibó térségéből szeptember 16-án vitték Szajolra, ahol az állomás helyreállításánál október 8-ig vízholdoként dolgozott. Innen a szolnoki cölöphíd építéséhez irányították. Szolnokról került Újszászra: LOVAS Gyula: A szolnoki vasúti csomópont nehéz hónapjai (1944. június–október). In: *Tanulmányok Csatkai Endre emlékére.* 1996. i. m. 339, 345–346. és SZITA 1984. i. m. 336, 340, 343. Sopron vezető világi és egyházi értelmisége 1944. május 3-án tett sikertelen kísérletet rá, hogy felmentését elérjék. CSATKAI 1968. i. m. 179. és VARGA IMRÉNE 1996. i. m. 449–450.

¹³¹ Kovács Mihály (1818–1892) Pesten, Bécsben és Rómában tanult, oltárképeket, portrékat, történelmi jeleneteket festett, főként az egri egyházmegye területén működött. Az 1740-es években épült újszászi Szent István-plébániatemplom Szűz Mária-oltárának *Szeplőtelen fogantatás* című olajképéről (1886) van szó. Idézett emlékiratában Csatkai mégis ezt írta: Újszászon „Eljutottam a romantikus templomhoz; nem találtam benne más érdemlegeset, mint két Szoldatits képet.” CSATKAI 1968. i. m. 180. Szoldatits Ferenc (1820–1916) a bécsi akadémián tanult, 1853-ban Rómában telepedett le. Dolgozott Budapesten és Temesváron is, ő festette az egri székesegyház Szűz Mária-kápolnájának freskóit.

¹³² Rákospalota érintésével (október 10.) alakulatával október 15. körül érkezett Érsekújvárra, ahol hallása erősen megromlott. December 17-én itt értesült Sopron december 6-i tragikus amerikai bombázásáról, amelyet az 1945. márciusi légitámadásokkal együtt, bár nem volt hadszíntér, a városnak a nyilasok berendezkedése miatt kellett elszenvednie. A háború végére Sopron lett az ország egyik legromosabb városa. A károkról lásd LOVAS Gyula: *Légtalomban vigyázz! Sopron...* Sopron, Padlás Nyelviskola és Könyvkiadó, 2003. Csatkai századának maradványával karácsony másnapján gyalog vágott neki a Csallóköznek. SZITA 1984. i. m. 338–340, 342.

¹³³ Menet közben német tábori csendőrök találtak rájuk, akik 1945. január 17-én a Sopron melletti Kópházára hajtották, majd az ún. Niederdonau védővonal (tankcsapdák, terepakadályok, futóárkok stb.) építésén közel három hónapig dolgoztatták őket. Csatkai, miután együtt raboskodott Mérei Gyula történésszel (1911–2002), a szegedi egyetem későbbi professzorával és Honti János folkloristával (1910–1945), aki nem élte túl, a fogság végére élet és halál küszöbére jutott. SZITA 1984. i. m. és Uő: A magyar tudomány és szellemi élet mártírjai a Sopron vidéki állásépítésen 1944–1945-ben. In: *Tanulmányok Csatkai Endre emlékére* 1996. i. m. 364.

¹³⁴ Miután a Vörös Hadsereg már a Sopronnál összevont német erők bekerítésére készült, a kópházi tábor foglyait március 29-én Nyugat felé hajtották. Csatkai, akit leromlott állapota miatt hátrahagytak, április 2-án, húsvéthétfőn, 48 kilósan jutott el a soproni országútig. SZITA 1984. i. m. 344–345.

¹³⁵ Végül egy szovjet tréncocsi szállította be a városba. Végtagfagyást, súlyos kétoldali hallásromlást szenvedett. Kópháza határában, „1945. április 1-jén, amikor a szovjet csapatok Sopron város szélét elérték, ő valóban felszabadult!” CSAPODY István 2010. i. m. 1. 164. Németh Alajos Csatkait szabadulása után meg sem ismerte. „Fájdalmas, de mégis az életben mara-

lágtól és a fertőző osztályra vittek. Hosszú heteken át tartott, míg összeszedtem magam és június elsején el tudtam venni szívem régi szerelmét.¹³⁶ Július elsején pedig egy másik eddig reménytelen szerelem vált házassággá: igazgatója lettem a soproni múzeumnak.¹³⁷ Itt persze egyelőre a károk felbecsülése folyik. A főépületet ugyan nem érte bomba, de igen a kerti pavilont és két helyütt a kertben felállított sírköveket. Ennek következtében hatalmas légnyomás támadt és a közfalak megrepedtek, az összes tárlók üvegje és minden ablak betört. A megszállás idején szabad dulás folyt és sok használható néprajzi tárgyat, p[éldának]. o[káért]. kalapácsot, pipát és efféléit elvittek.¹³⁸ De elvittek mintegy 120 darab szőttest, több mint 70 piros tojás eltört és sok üvegfestés (Hinterglasmalerei).¹³⁹ Az új rendezés egyelőre csak tervben van meg persze. Jómagam az igazgatói lakásba nem tudok beköltözni, mert elődöm¹⁴⁰ özvegye benne lakik még; de így is kedves kis otthonunk van kölcsönvett bútorokkal. A bombázás és az emberek gonoszága elintézte kettőnk berendezését, csak két szekrényt találtam meg hazaérkezve.¹⁴¹ Ruha dolgában pedig annyira kifosztottak, hogy a kórházból a Vörös Kereszt adta fehéreműben és papucsban vezettek ideiglenes lakásomba, mivel a kórház fertőtlenítőjében utolsó rongyaim is eltűntek. Megvan azonban képeim zöme, az egész szentkép gyűjtemény, a Corpust folytatom is. Megvan a kéziratgyűjteményem,¹⁴²

dás boldog tudatával, mosolyt erőltetve ajkára, intett felém. Alig tudott menni.” HILLER–NÉMETH 1978–1979. i. m. 190. A kórházból kikerülve egy vasúti kárpitos vette magához. DOMONKOS 1970. i. m. 275.

¹³⁶ 1945. június 1-jén kötött házasságot Szattinger Erzsébet Jozefával (1895–1982). SM K.2012.36.3. Viszonylag gyors felgyógyulásában döntő szerepe volt feleségének és a Szent Orsolya-rend apácáinak, akik a nagy nincstelenség ellenére minden jóval ellátták. CSAPODY István 2010. i. m. 1. 164.

¹³⁷ A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjainak képviselőiből megalakult Soproni Nemzeti Bizottság döntése alapján. A város demokratikus hatalmi szerveiről lásd BERTA Jenő: Sopron, 1945. A faszizmus végnapjai, a népi demokratikus állami-ság kezdetei. *Soproni Szemle*, 19. 1965. 1. 1–13.

¹³⁸ Sopron ostromára 1945. március végén került sor. A múzeumkert barokk síremlékeinek nagy része megsérült vagy elpusztult, a főépület üvegteteje beszakadt, a tárlók megsemmisültek, később a távozó németek és volksbundisták kezdtek fosztogatni. A teljes kár végső mértéke ennek ellenére 6,5 százalék volt. NOVÁKI Gyula: A soproni Liszt Ferenc Múzeum tíz éve a felszabadulás után (1945–1955). 1. Általános tört. *Soproni Szemle*, 9. 1955. 3–4. 134–135. A helyreállítási munkákra 1949. április 26-án a város 34 000 forint hitelt (1049/1949. sz.), 1949. május 2-án az Országos Tervhivatal Építési Osztálya 2012,36 forintot adott (III/19–014. 218/017/1949:5/2. *Soproni Múzeum*. MNL OL XIX–J–1–h 111–2. 236. d.).

¹³⁹ „Üvegfestmény. Hinterglasmalerei. Verre englomisé. Magyarul egész szabatosan legfőljebb körülrással lehetne kifejezni.” CSATKAI 1949. i. m. 88–98. Az üvegekkel a húszas években kezdett foglalkozni. Darufalván (Rasporak, Drassburg; Sopron vármegye, nagymartoni járás) is nagyon kedvelték, „a rítók üvegfestést, még gyermekkoromban láttam egyet-kettőt, vagy pedig élénk színű kőrajtot, de nagy általánosságban már akkor csak fényképek lógtak a falakon és a módosabbaknál zenélő kép, amelyen rózsaszínekben a szent család volt látható valamiféle kemény anyagból mintázva és egy kis madzag meghúzása után vékony egyházi ének szólalt meg.” CSATKAI Endre: *Egy sopronmegyei horvát falu élete az első világháború előtt*. Keltezetlen. G. 6. (A Néprajzi Társaságban elhangzott előadásának szövege) 5. SM K.2012.59.1. CsEh. A soproni múzeumnak 1949-ben 16, nagyobbbrészt a kismartoni járásbeli Büdöskút (Štikapron, Stinkenbrunn–Steinbrunn) horvát faluból való üvegekpe volt. Uo. 16.

¹⁴⁰ Lauringer Ernő (1883–1944) tanár, helytörténész, jeles numizmata 1914-től haláláig a múzeum őre, majd igazgatója, 1937-től a *Soproni Szemle* szerkesztőbizottságának tagja, tanügyi főtanácsos, a Széchenyi István Reálgymnázium igazgatója (1919–1941). Életútjáról AUGUSZTINOVICZ Elemér: Lauringer Ernő (1883–1944). *Soproni Szemle*, 9. 1955. 3–4. 175–176, múzeumi működéséről DOMONKOS Ottó: A Soproni Múzeum első száz évének története. In: UŐ–KÖRNYEI Attila: *A 125 éves Soproni Múzeum*. Sopron, 1992. 22–24. (A Győr–Sopron megyei múzeumok kiadványai 2. sor. Tanulmányok 3. Szerk. KÖRNYEI Attila.)

¹⁴¹ 1945. október 25-én Altenberger Ernő, a Soproni Izraelita Hitközség titkára arra szólította fel Szabó Miklósnét, szolgáltatassa vissza Csatkai nála lévő gáztűzhelyét (SM K.2012.44.1.), 1946. június 23-án pedig Csatkainak mondott köszönetet a zsidók ingóságainak megmentéséért, amiért 150 billió adópengővel ajándékozták meg (uo. K.2012.44.2.).

¹⁴² Apja, Csatkai (Krausz) Ignác (1865–1925), a „szegények orvosa” Endre fiának egyik emlékezése (SM K.2012.129.3.) és a soproni zsidó hitközség életkönyve szerint 1900-tól szabadkőműves volt, és „afféle Arany-epigonnak indult, és Gárdonyinak volt jó barátja. Levelesládájának roncsait én örököltem 1925-ben, és azóta úgy fejlesztettem ezt a gyűjteményt, hogy ma kb. 625 darabom van [...] 1850-től gyűjtök csak: vannak zeneszerzőim, vannak képzőművészeim, és van vagy

sőt nászajándékba Széchenyi egy levelét,¹⁴³ továbbá legkedvesebb Ady versem kéziratát kaptam meg.¹⁴⁴ Nincs azonban meg jegyzeteim 80%-a. Hasonlóképp cikkeim zöme sem. Mindamellet nem esem kétségbe; szorgalmasan dolgozom egy nagy soproni céhtörténeten és azt új adatokból építem fel.¹⁴⁵ No de mi van Veletek? Hol éltétek át a világégést?¹⁴⁶ Mi van Antos Kálmánnal és Vágó Gabival (mindkettő megígérte kéziratgyűjteményem szaporítását). Mi van a Te gyűjteményeddel?¹⁴⁷ Nem jöttek-e errefelé? Nagyon kérlek, kedves Sanyi, írdj mielőbb, közöld, mit írsz most. Kimondhatatlanul örülök írásodnak, ha már nem is találkozhatunk. Kézcsókom jelzésével igaz barátsággal ölel

Csatkai Bandi.

G. aut. 2 oldal. BSh

4.

Bálint Sándor – Csatkai Endréhez

(Szeged, 1945. augusztus 20.)

Dr. Csatkai Endre múzeumigazgató Úrnak

Sopron

Feladó: Bálint Sándor, Szeged

Tömörkény u. 2/b.

1945. Szent István

Kedves Bandikám,

soraidnak nagyon megörültem, hiszen annyiszor gondoltam Rád és érdeklődtem soproniaktól Utánad, de

220 magyar író [. . .]" Csatkai Endre levele Hatvany Lajoshoz. Sopron, 1955. március 26. In: *Hatvany Lajos levelei*. Vál. HATVANY Lajosné–ROZSICS István. Budapest, Szépirodalmi, 1985. 416. A Soproni Múzeum Helytörténeti Gyűjteményének Kézirattárában őrzött kollekcója (K.76.1.1-től) 758 tételt, többek között Ady Endre, Czóbel Béla, Csók István, Dohnányi Ernő, Gárdonyi Géza, Goldmark Károly, Charles Gounod, Jókai Mór, Vaszilij Kandinszkij, Kemény Zsigmond, Kodály Zoltán, Käthe Kollwitz, Kossuth Lajos, Lehár Ferenc, Gustav Mahler, Móricz Zsigmond, Pátzay Pál, Giacomo Puccini, Richard Strauss és a Széchenyi család leveleit, iratait, névjegyeit stb. foglalja magába: www.muzeum.sopron.hu/images/stories/statikus/adatbazisok/kezirattar_2012_01_18.pdf (letöltve 2014. október 11.). Az anyagból születésének 80. évfordulóján a múzeum külön kiállítást rendezett. *Kisalföld*, 19. 1974. szeptember 7. 5. Kézirat- és sajtóhiba-gyűjteményéről LÁSZLÓ Gyula: A mindennapok Csatkai Endréje. In: *Tanulmányok Csatkai Endre emlékére* 1996. i. m. 11–12.

¹⁴³ Hagyatékának K.80-as jelzetei alatt a Széchenyi családnak számtalan irata megtalálható, Széchenyi István levelei azonban jobbra korabeli másolatok, idegen kezű fogalmazványok vagy levéltári kópiák. Széchenyinek az Akadémia elnökségéhez szóló keltezetlen levele másolatáról (K.80.535.1.) lehet szó.

¹⁴⁴ A *Szent Lehetetlenség zsolotárjának* keltezetlen kéziratát. A vers egyes sorai – „pokol hintája”, a „tüzes mélységek”, „véres kínok véres kínja”, hogy „vágyam megfogjon valamit / És megöleljen valakit / Eleddig megölelhetlent” – lábadozásának, lelkiállapotának kifejezői (SM K.70.1.466).

¹⁴⁵ Bár az ötvösök, harangöntők stb. 1920–1942 közti feldolgozását követően 1945 után számos írása jelent meg a kalaposok, kártyafestők, kávéosok, kereskedők, késesek, könyvkötők, nyomdászok, patikusok, reszelővágók, salétrom- és sórfőzők, szakácsok, szűrszabók stb. működéséről is, nem írt összefoglaló céhtörténetet.

¹⁴⁶ Bálint 1944. szeptember 22-én lett nyilvános rendkívüli egyetemi tanár. A háborús években végig Szegeden maradt, bár a légiriadók és bombázások miatt az egyetem működése 1944 őszére lehetetlenné vált. Részt vett az üldözöttek mentésében, Szent-Györgyi Albertet anyja házában, Ortutay Gyula feleségét és kislányát egy zárdában bújtatta elvált felesége papírjaival. Lásd CSAPODY 2013. i. m. 88–89.

¹⁴⁷ Feltett könyvtárát (a szegedi Móra Ferenc Múzeumba került anyagáról lásd *Bálint Sándor könyvtára*. 2009. i. m.) és gyűjteményeit anyja alsóvárosi szomszédságában helyezte biztonságba. Anyja, özv. Bálint Sándorné Kónya Anna (1865–1945) szeptember 3-án halt meg.

hiába. Igazán köszönöm, hogy írtál. Házasságodhoz, megérdemelt igazgatóságodhoz baráti szívvel gratulálok. Jó, hogy hitedet nem veszítetted el, hiszen az újjáépítés munkájában annyi férfias idealizmusra van szükség.¹⁴⁸

Én magam mindvégig Szegeden maradtam és vétkezném, ha panaszkodnám. Az egyetem az ősz-szel szétrebbent, és amikor nov. 1. már az orosz megszállás alatt megnyílt,¹⁴⁹ három tanszék (irodalomtörténet, nyelvészet, földrajz) ellátásával bíztak meg.¹⁵⁰ Kettőt egész éven át helyettesítettem. Az új iskola-évben is sok tennivalóm lesz, de még biztosan nem tudom, mi. Annyi a munkám, hogy alig dolgozhatom tőle.¹⁵¹ Az én szentkép-gyűjteményem is megmaradt. Mennyire örülnék, ha személyesen is találkozhatnánk. Addig is olykor kérem baráti soraidat, majd én is írok. Igaz szeretettel üdvözlöl és jó munkát kíván Sanyi

Városodra is szeretettel gondolok!

Nyomatott postai levelezőlap. 2 oldal. Kézírással. CsEh

5.

Bálint Sándor és Vágó Gábor – Csatkai Endréhez

(Szeged, 1946. december 15.)

[a boríték címzése Bálint Sándor kézírásával:]

Dr. Csatkai Endre
múzeumigazgató Úrnak
Sopron
Múzeum

[a címzés alatt Vágó Gábor kézírásával:]

Sanyika említette, hogy Neked írt
én is ide írom, hogy szeretlek drága
meleg lelkedért. A földre szálló
kicsi Jézus ölelje meg lelketeket.
Szeretettel ölel erdélyi hite melegével
Vágó Gábor a püspököket faragó Vágó¹⁵²

¹⁴⁸ Az 1945. november 4-i választások után a Demokrata Néppárt nemzetgyűlési képviselője lett. Jelölését azért vállalta, mert meggyőződése volt, hogy „abban az újjáépítésben, amely Magyarországra vár a háború és a nyilasok garázdálkodása után, minden, magát becsületesnek tartó, tiszta múltú embernek részt kell vennie, ebből a munkából senkinek sem szabad magát kivonnia”. A kultúra és az emberség biztonsága. Bálint Sándor válaszol CSAPODY Miklós kérdéseire [1979. SCHEIBER Sándor Bálint Sándor emlékezete című bevezetőjével]. *Forrás*, 13. 1981. 6. 71.

¹⁴⁹ A Vörös Hadsereg 1944. október 11-én foglalta el Szegedet, az egyetemet 19-én indították újra. November elején a nyilasok a városban maradt, kisszámú professzorral együtt távollétében jelképesen halálra ítélték Bálint Sándort is. CSAPODY 2013. i. m. 96.

¹⁵⁰ A felsorolt tanszékek és a Földrajzi Intézet Meteorológiai Állomásának vezetése mellett, amivel 1945. április 7-én Riesz Frigyes rektor bízta meg (MNL CSML Szegedi Horthy Miklós Tudományegyetem Bölcsészkarának [a továbbiakban: SzHMTE BTK] iratai. 1945/46, 1946/47. VIII. 6. 13. d. 104/1944–45. etsz. [egyetemi tanácsi szám]), részt vett a híd újjáépítésében, és bekapcsolódott Szeged egyházi és politikai életének újrászervezésébe, majd az országos politikába. CSAPODY 2013. i. m. 89–91, 93–96, 100–101.

¹⁵¹ A magyar irodalomtörténet, a magyar nyelv és a földrajz előadása az egyetemen és a tanárképző főiskolán egyaránt az ő feladata lett, utóbbin a magyar irodalmat még az 1946/47. tanévben is előadta.

¹⁵² A harmincas évektől elkészítette többek közt gróf Majláth Gusztáv Károly gyulafehérvári püspök és Hosszú Gyula (Iuliu Hossu) szamosújvári görög katolikus püspök arcmását.

Kedves Bandikám,
szíves elnézetedet kérem végzetes szórakozottságomért. Jegyzetedet, illetőleg füzetedet úgyis hazaküldtem volna valamelyik soproni tanítványommal.

Ami a habilitációt illeti, most is azt mondom, lehet belőle valami. Nagyon kérek, küldd el nekem curriculum vitae-det és tudományos munkásságodnak önállóan megjelent, illetőleg folyóiratokban, újságokban közölt művek szerint csoportosított jegyzékét, hogy néhány kollégának megmutathassam.¹⁵³ Egyszer talán engem is kineveznek,¹⁵⁴ de talán erre nem is kell várnod. Gondolkozzál kedves Bandi rajta és kérek, küldd el, amit kérek.

Feleségeddel együtt sok szeretettel üdvözöl és boldog ünnepeket kíván

igaz barátod
Sanyi

Szeged, 1946. dec. 15.

Csipkés urat üdv.¹⁵⁵
Haberlandt könyvét később küldöm¹⁵⁶

Kézirat. 2 oldalas levelezőkártya. CsEh

6.

Bálint Sándor – Csatkai Endréhez

(Szeged, 1947. május 4.)

Kedves Bandikám,
már bizonyára azt hiszed, hogy megfeledeztem Rólad. Szó sincs róla.

¹⁵³ Eszerint Csatkai szegedi magántanári habilitációjának megindításáról már korábban megállapodott Bálint Sándorral. Az egyetemi eljárás kezdetének időpontja ismeretlen.

¹⁵⁴ Bálint Sándort 1934. március 7-én habilitálta egyetemi magántanárrá Solymossy Sándor, de csak 1944. szeptember 27-én lett címzetes nyilvános rendkívüli egyetemi tanár. Amikor Keresztury Dezső miniszter a szegedi régiségtudományi tanszéket néprajzi tanszékké akarta átszervezni, a bölcsészkar „korábban tett meghívásának megfelelően dr. Bálint Sándor egyetemi c. rk. tanárt óhajtja kinevezni egyetemi nyilvános rendes tanári minőségben”. (*Jegyzőkönyv a szegedi Tudományegyetem Tanácsának 1946. november 19-i III. rendes üléséről.* 400/1946–47. etsz. 3. MNL CSML SzHMTE Rektori Hivatalának [a továbbiakban: RH] iratai. Tanácsülések jkv. [jegyzőkönyvei] 1946/47. VIII. 5. d. 4.). Nyilvános rendes tanárrá régi tanítványa, Ortutay Gyula miniszter előterjesztésére 1947. augusztus 14-én nevezte ki a minisztertanács. *Ortutay Gyula állami távirata.* BSh.

¹⁵⁵ Csipkés (Tscheik) Kálmán (1891–1963) rajztanár, muzeológus, néprajzos, a céhes emlékek és az iparművészet kutatója. A soproni múzeumnak a harmincas évektől segédőre, Lauringer Ernő halála után mb. igazgatója, 1951-ig munkatársa volt. Ő rendezte a nevezetes óra- (1936, vö. CSIPKÉS Kálmán: Soproni órakiállítás. *Soproni Szemle*, 1. 1937. 2. 29–47) és az üvegporcelán-kiállítást (1937, vö. Uő: Üveg- és kerámia-kiállítás Sopronban. *Soproni Szemle*, 2. 1938. 1–2. 64–71.). Róla lásd CSATKAI Endre: Csipkés Kálmán (1891–1963). *Soproni Szemle*, 18. 1964. 1. 89–90; DOMONKOS 1992. i. m. 24–25; DESSEWFFY-HORVÁTH Marietta: *Régi jó soproniak, érdekes emberek, történetek.* Sopron, Perkovátz Tamás kiad., 2002. 288–289; CSAPODY István 2010. i. m. 1. 100. TSCHÜRTZ Nándor *A soproni evangélikus temetők története és síremlékei* című munkája (Sopron, szerzői kiad., 2006) CSIPKÉS forrásanyagára épül.

¹⁵⁶ Arthur HABERLANDT: *Volkskunde de Burgenlandes. Hauskultur und Volkskunst.* Baden bei Wien, Benno Fischer, 1935. (Österreichische Kunsttopographie, Band XXVI.) Darufalván és környékén 1926-ban Arthur Haberlandt (1889–1964) folklór-egyetemi tanárral, az Osztrák Néprajzi Múzeum igazgatójával folytatott közös kutatást, vö. CSATKAI Endre: *Egy sopronmegyei horvát falu...* i. m.

Örömmel értesítelek, hogy egyetemünk magyar történelem professzora, Hermann Egyed¹⁵⁷ ismeri és értékesnek, méltónak találja munkásságodat arra, hogy tégedet magántanárrá habilitáljon. Elvileg semmi akadályja nincs a dolognak. Gyakorlatilag azonban beszélnie kell az egyetemi hagyományoknak megfelelően világtörténész kollégájával, Tóth Lászlóval,¹⁵⁸ aki néhány hét múlva megjön külföldi útjáról.¹⁵⁹ Ősszel már a formaságokon is átesel. Minthogy mindkét professzor igen jó barátom, remélem, hogy a szabályos legrövidebb idő alatt magántanár fogsz lenni. Ha Tóth hazajön, újra írni fogok. A nyár folyamán valószínűleg elvetődöm Sopronba.¹⁶⁰

Kézcsókkal, baráti szeretettel

Szeged
1947. V/4

készszéges híved
Bálint Sándor

Kézirat. 2 oldalas levelezőkártya. CsEh

7.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1947)

Édes Sanyim!

Bocsáss meg, ha ma a Neked ezerszeresen kijáró hála nyilatkozatok elmaradnak, inkább mentegetődni akarok a késedelmes küldés miatt. Tehát mikor leveled megjött, épen Budapesten voltam új fül miatt.¹⁶¹ Most elég jól hallok szerkezet nélkül is, aminek mélyebb lélektani okai vannak. Hazatérve rengeteg új dolog várt, levelednek nem tudtam úgy örülni, mint ahogy kellene, sem annak, hogy milyen jó barát vagy és önzetlen, önfeláldozó ember. Ezt majd inkább személyesen, mert lehet, hogy június második felében Sárospatak helyett Szegedre és Kecskemétre utazom. Ha igen, majd légy szíves valami olcsó, de tiszta szállás szerzésével jó szíved eddigi megnyilatkozásait tetézni.

Már most ami a habilitáció előkészítését illeti, rengeteg nehézségem volt. Így p[é]ldának]. o[k]áért]. nekem nincs meg a születési bizonyítványom. Megszállt területen születtem,¹⁶² tehát megszerezni nem lehet ma. Így a megyei levéltár szokott tanúsítványt adni a nála levő másodlati példány szerint. Most az-

¹⁵⁷ Hermann István Egyed (1895–1970) premontrei szerzetes, egyháztörténész 1933-tól a pesti egyetem magántanára, 1940–1948 között a szegedi egyetemen a magyar történelem és művelődéstörténet professzora. 1944–1945-ben a bölcsészkar dékánja, 1949–1950-ben a szegedi katolikus tanárképzőben a magyar történelem tanára, 1950-től veszprémi kiegészítő lelkész.

¹⁵⁸ Tóth László (1895–1958) történész 1945–1946-ban a bölcsészkar dékánja, 1947-től az egyetem kiscsapatparti rektora. Nagy Ferenc miniszterelnök 1947 tavaszán kormánydelegátusként a Vatikánba küldte a konkordátum előkészítésére, missziója azonban eredménytelenül végződött, lásd BALOGH Margit: Szentszéki–magyar kapcsolatok a koalíció (1945–1949) éveiben. In: *Magyarország és a római Szentszék. Források és távlatok. Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére.* Szerk. TUSOR Péter. Budapest–Róma, MTA–PPKE, „Lendület” Egyháztörténeti Kutatócsoport, 2012. 33–37.

¹⁵⁹ Tóth 1947. május–júniusában tartózkodott Rómában.

¹⁶⁰ Bálint Sándor látogatásának nincs írásbeli nyoma.

¹⁶¹ Kétoldali hallásromlásának enyhítésére első, szovjet gyártmányú hallókészülékét a hozzá való elemekkel együtt, amelyeket lapos lámpaelemmel is helyettesíteni tudott, SZTK-kiutalásra kapta Budapesten. (Domonkos Ottó közlése, Sopron, 2012.) „Nagyothalló készülékét úgy tartotta, mint a szentek az attribútumaikat, volt is benne valami a szentek áldozatos természetéből!” GALAVICS 2006. i. m. 457.

¹⁶² Darufalván, melyet Drassburg néven Trianon után Ausztriához csatoltak.

zal sem rendelkeztem, mert valami soron kívüli előléptetés miatt el kellett küldenem. Mire a levéltárost előkeríthettem, ki ugyanis utód nélkül nyugdíjba ment¹⁶³ és meglett a másolat hiteles másolata, rengeteg idő múlt el. Aztán szerettem volna mégis legalább egyet-kettőt megküldeni a munkámból. De ez is igen nehéz volt, mert a S[oproni]. Szemle eltűnt a föld színéről, a könyvkereskedéseket mind szétvágta a bomba.¹⁶⁴ Így is Sanyim két főművem hiányzik, a topográfia,¹⁶⁵ de attól csak úgy válhatok meg, ha vizsgálja is kapom, hiszen Németországban elégették,¹⁶⁶ továbbá az ötvöskönyvem,¹⁶⁷ de annak egy példányát se tudtam felhajtani, a magamé pedig tele van ragasztva képpel és jegyzettel. Általában mivel jegyzeteim nagy része eltűnt, a könyveimben van csak meg, bár már feldolgozva, ezért igen nehéz úgy elválni tőlük, hogy sohasem lássam. Amit elküldtem, az mind másodpéldány, és így nem hiányzik, ha ott fognák. A csomag már előre elment. A tanszék:¹⁶⁸ a dunántúli művészettörténet az újabb korban, mivel a középkorral nem foglalkoztam annyira tüzetesen. Próbaelőadásnak, ha összességben lesz és lehet vetíteni: a soproni barokk szobrászat problémái című előadást tartanám meg, mert akkor hozhatnék teljesen új és döntő jelentőségű adatokat.¹⁶⁹ De vetítési lehetőség remélhetőleg van. Sokat törtem a fejemet, lehetséges lenne-e művelődéstörténetnek nevezni a tárgykört, de mégis csak művészettörténész vagyok, és arra lyukadnék ki minden lépésnél. Felvinczi Takács Zoltán¹⁷⁰ bizonyára emlékezik rám, hogy mint 18 éves fiú tőle kértem tanácsot, hogyan lépjek erre a pályára. Szép lenne, ha az ő karján juthatnék be az egyetemre. Ami Téged illet, az nem várt szerencse lenne, ha bíráló társ lennél. El sem merem hinni. De akkor a colloquium is úgy festene, mint a doktorálásom, baráti csevegés volt.¹⁷¹ A munkákban rengeteget kellett volna még felvennem, de inkább azt akartam megmutatni, hogy sokfélével foglalkoztam, tán azért mégsem kapkodtam. Most tehát a jó baráttól a szigorú professzorhoz fordulok és kérlek, a karnál mondd el rólam azt a sok szépet, amit képzelsz, én ígérem, hogy igyekszem a század részét teljesíteni.

Addig is sok-sok hálával ölel

Bandi –

G. aut. 1 oldal. Keltezetlen (1947). BSh

¹⁶³ Sümeghy Dezső (1882–1957) levéltáros 1907-től Csanád, 1923-tól Sopron vármegye főlevéltárosa, a soproni levéltári rendszer átalakítója.

¹⁶⁴ A Sopront ért 1944. december 6-i légitámadáskor.

¹⁶⁵ *Sopron környékének műemlékei* (1932) és *Sopron vármegye műemlékei* (1935, 1937) füzetei egy kötetben nem jelentek meg.

¹⁶⁶ Augsburgban jelent meg 1932-ben, vö. 17. jegyzet. A könyvégetések a náci Németországban 1933 körül kezdődtek.

¹⁶⁷ *Soproni ötvösök a XV–XIX. században*. Sopron, Röttig–Romwalter Nyomda, 1931. Ötvösművészettel foglalkozó írásairól és numizmatikai munkásságáról KŐHEGYI Mihály: Csatkai Endre (1896–1970). *Numizmatikai Közöny*, 70–71. 1971–1972. [1971.] 78–79.

¹⁶⁸ A Felvinczi Takács Zoltán vezette művészettörténeti tanszékről van szó, lásd 170. jegyzet.

¹⁶⁹ Barokk-kutatásait többek közt A soproni barokk szobrászat (*Magyar Művészet*, 4. 1928. 7. 519–539), Schaller István győri származású barokk festő (*Győri Szemle*, 6. 1935. 8–10. 193–199.) és Ismeretlen Dorfmeister freskók megyénk szomszédságában (*Soproni Újság*, 53. 1948. január 11.), majd A nyugatmagyarországi barokkszobrászat problémái című írásaiban (*MTA II. Oszt. Közleményei*, 3. Muzéológiai sor. 2. 1. Budapest, 1951), a *Sopron és környéke műemlékeiben* (1953. i. m.), valamint Dorfmeister István festő fiai (*Művészettörténeti Értesítő*, 9. 1960. 40–43.), Pozsonyi képzőművészek és iparművészek 1750 és 1850 között (*Művészettörténeti Értesítő*, 12. 1963. 1. 18–28.) és Adalékok a soproni barokk festészethez című tanulmányaimban (1: *Soproni Szemle*, 22. 1968. 1. 65–69., 2: Dorfmeister és kortársai. *Soproni Szemle*, 22. 1968. 3. 253–262.) összegeztem.

¹⁷⁰ Felvinczi Takács Zoltán (1880–1964) művészettörténész, az Országos Képtár, majd a Szépművészeti Múzeum gyakornoka, a Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Múzeum létrehozója (1919). 1939-től a szegedi, 1940–1946 között a kolozsvári, 1947–1950-ben ismét a szegedi egyetem professzora. Bognár Cecil bencés szerzetes, a lélektan professzora már 1945 nyarán Felvinczi Takácskinevezését javasolta Teleki Géza vallás- és közoktatásügyi miniszternek, majd 1947. április 16-án az Ortutay Gyula vezette Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium „osztotta be” a szegedi karra, miközben a Hopp-féle múzeumot is igazgatta (52268/1947. VI. üo. sz. MNL CSML SzHMTE RH iratai 1946/47. VIII. 5. 66. d.).

¹⁷¹ *Kazinczy és a képzőművészetek* (1925, lásd még 14. jegyzet).

8.

Bálint Sándor – Csatkai Endréhez*(Szeged, 1947. augusztus 1.)*

Választ gyorsan kérek!

Kedves Bandikám,

sajnos, a most folyó választási küzdelmekben újra részt kell vennem¹⁷² és így augusztusra tervezett dunántúli, soproni utamat szeptember elejére kell halasztanom. Ügyed jól áll, készülj rá!

Most pedig egy kérés. Zauner Éva művészettörténeti doktor, akit én családiról ismerek,¹⁷³ személyesen nagyra becsülök és szeretek, tanulmányi célból aug. folyamán 5-6 napot Sopronban szeretne tölteni. Nagyon leköteleznél, ha valahol (talán az Isteni Megváltó Leányainál, több rendtag tanítványom van ott) szállást és ellátást tudnál biztosítani. Igényei nincsenek, csak az: szívesen lássák.

Remélem Ti is meg fogjátok szeretni. Egyben kérek, hogy tanulmányaiban a Te hatalmas soproni kultúráddal járj a kezére.

Sok szeretettel ölel a viszontlátásig, sőt a szegedi sikereikig
kézcsókkal

híved és barátod
Sanyi

[1947.] VIII/1.

Kézirat. 2 oldalas levelezőkártya. CsEh

9.

Bálint Sándor – Csatkai Endréhez*(Szeged, 1947. október 9.)*

Kedves Bandikám,

mindig készültem Hozzátok Sopronba az ősz folyamán, sajnos azonban már aligha kerülhet sor [erre].¹⁷⁴ Így személyesen nem tudjuk megbeszélni habilitációd ügyét. Kérek tehát ennél fogva, hogy sürgősen küldd el szegedi címemre (Tömörkény u 2/b) önéletrajzodat, tudományos munkásságod jegyzékét és rendelkezésedre álló műveidet. Majdnem bizonyosra ígérhetem, hogy magántanárságodnak nincs akadály. Az érdekelt professzorok (Hermann Egyed és Tóth László) a legmelegebb jóindulattal fogják ügyedet a Kar előtt képviselni. A továbbiakra nézve részletesen tájékoztatni foglak. Egyelőre nem kell Szegedre jönnöd, de irataidat a legsürgősebben küldd el.

¹⁷² A választásokat 1947. augusztus 31-re írták ki. Bálint a DNP országszerte legismertebb politikusként Szegeden és Makón vett részt a kampányban, majd pártjának országos és csanád-csongrádi listavezetőjeként jutott be másodsorban a törvényhozásba. CSAPODY 2013. i. m. 121–124.

¹⁷³ Zauner Éva, aki végül pszichológus lett, közeli barátja volt Bálintnak és feleségének (GÁSPÁRNÉ ZAUNER Éva: *Visszaemlékezésem Bálint Sándorra, és feleségére, Sárára*. Kézirat. Móra Ferenc Múzeum). Tagja volt Vinkler László festőművész baráti körének (Baróti Dezső, Bálint Sándor, Dorogi Imre, Fricsay Ferenc, Herman Egyed, Kerényi Károly, Rusznyák István, Sík Sándor, Szent-Györgyi Albert stb.). Erről GÁSPÁRNÉ ZAUNER Éva: *Sugarak az eszmék világában*. Egy paradigmaticus társaság Szegeden. *Szeged (A Város folyóirata)*, 13. 2001. 4. 27. Nagyapja, Zauner Richárd (1845–1939) neves borász nagy szerepet játszott a 20. századi szegedi szőlőkultúra fejlődésében, lásd BÁLINT 1976. i. m. 122, 574, 575, 597.

¹⁷⁴ Bálint 1947 őszétől a parlament közoktatási bizottságának tagja volt, miközben szegedi egyetemi és tanítóképzőbeli teendőit is ellátta.

Szomorú vagyok, hogy nem láthattam Sopront, de majd...
Feleségedet, Tégedet, dominikánusokat, más ismerősöket sokszor üdvözölve, vagyok

Bp., 1947. X. 29.

szerető barátod
Sanyi

Kézirat. A Magyar Országgyűlés Képviselőháza fejléces lp. 2 oldal. CsEh

10.

Bálint Sándor – Csatkai Endréhez

(Szeged, 1948. február 8.)

Dr. Csatkai Endre
múzeumigazgató úrnak
SOPRON

Szeged, 1948. II. 8.

Kedves Bandikám,
végre jelentkezem soraimmal. Ügyeddel Karunk élénken foglalkozik és habilitációd sikeresnek látszik. Egyelőre azonban mégis türelmedet kell kérnem, mert új habilitációs szabályzat készül és ennek megjelenését, amely rövidesen esedékes lesz, ki kell várnunk.¹⁷⁵ Ez természetesen a Te ügyedre nézve semmi hátránnyal nem jár.

Sopront téli programomba sajnos nem tudtam beiktatni, de ami késik, talán mégsem múlik.¹⁷⁶
A viszontlátásig is szeretettel üdvözöl feleségeddel együtt igaz híved és barátod

Bálint Sanyi

G. aut. Nyomtatott postai levelezőlap. 2 oldal. CsEh

¹⁷⁵ A szabályok átalakítására már az 1946. évi egyetemi reformot megelőzően sor került. Ekkor még nem volt nyilvánvaló a magántanári intézmény felszámolásának politikai szándéka, így az egyetemek elmerültek a részletek megvitatásában. A VKM a Magántanári Képesítő Szabályzat miniszteri módosításával kapcsolatos pécsi egyetemi álláspontot küldte tovább Szegedre, mely szerint „szükség van a személyi minősítésre, de előbb a jelölttel és annak tudományos képességeivel kell megismerkednie a karnak, amire 45 perces bemutatkozó előadást javasol”. *(Jegyzőkönyv a szegedi Tudományegyetem Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Karának 1945. december 18-i IV. rendes üléséről. 55. MNLCSML SzHMTE RH iratai. Tanácsülések jkv. 1943/44–1945/46. VIII. 5. 3. d.)*. A szegedi kar javaslata szerint „A magántanár jelöltet az illetékes szakprofesszor meghívja, hogy intézetének, illetve tanszékének keretében tartson egy 45 perces előadást, amelyben kutatásainak eredményeiről beszél. Az előadásra a kar valamennyi professzora, a kari hallgatóság, esetleg érdeklődő vendégek is meghívandók. A jelölt előadása után a tanári kar zárt ülésen beszél meg az elhangzott előadást, azután esetleg a jelöltnek tesz fel kérdéseket, hogy kifejtett tézisét részletesebben megmagyarázza, vagy megvédje. A jelölt távozása után a kar titkos szavazással határoz, hogy a jelöltet a magántanári képesítés cselekményeire kívánja-e bocsátani. Ezek után képesítésért a jelölt a tanári karhoz köteles folyamodni és a folyamodvány benyújtásakor a nyomtatási költség fedezésére X pengőt tartozik a kari dékánál lefizetni”. *Jegyzőkönyv a szegedi Tudományegyetem Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Karának 1946. június 16-i X. rendes üléséről. SzHMTE RH iratai MNL CSML uo. 337. 54–55. 1300/1945–46. etsz.*

¹⁷⁶ Látogatására valószínűleg nem került sor. Bár a napi politika küzdelmeiben nem vett részt, a parlamenti és a pártélet velejárói, különösen a DNP 1948 elején ismét küszöbön álló szakadása és a kiéleződő belpolitikai helyzetből adódó teendők még jobban igénybe vették. CSAPODY 2013. i. m. 127.

11.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1948. február 13.)

Sopron, 1948. II. 13.

Kedves jó Sanyim!

Lapodat hálásan köszönöm, épen magam akartam írni, de oly nehezen vitt volna rá a lélek, mert nem akartalak sürgetni. Vajjon lapodat jó szíved sugallta-e, vagy pedig Wagner Richárd tanártársad¹⁷⁷ említette-e, hogy szorongva várom értesítéset. Az év annyira változatos volt eddig: jót rosszat egyaránt hozott. Farsang vasárnapján a múzeum referense látott minket vendégül és farsangi fánkba csomagolva (lásd Csokonai Dorottyáját!) említette meg újabb hátraszorításomat. Ugyanis az állásomat már 1945-ben megszervezték, de még egyre nem hagyta jóvá a kormány, ennek következtében nem foglalkoztak a közpályán eltöltött éveimmel, következésképpen a státuszrendezés alkalmával hagytak a 8. fizetési osztályban.¹⁷⁸ Tekintve, hogy szolgálati lakásom van (hasznavehetetlen), levonnak fizetésből 20%-ot, azaz havi 360 forintból ezen a címen 72 forintot, hogy a többi levonásról ne is emlékezsek meg. Ehhez az idei farsangon az „igazgató úr” tiszteletjegyek fejében kénytelen volt majdnem 40 forintot kiszolgáltatni és negyedik éve téli kabát nélkül jár.¹⁷⁹ Az említett estély után feleségemmel együtt elkésereedve jöttünk haza és szóba került Szeged is,¹⁸⁰ hogy íme októberben Pákay Zsolt¹⁸¹ 500 forintot ígért a kultusztól a költségekre, az sem jött meg, sőt egy sor írást nem lehet tőle kicsikarni. Halom ugyan, hogy sokat betegeskedik. Ugyanakkor az év azzal kezdődött, hogy a Magyar Közlöny első száma kultuszminiszteri elismerést hozott a múzeumnak.¹⁸² 10-én megjelent maga a miniszter is személye-

¹⁷⁷ Wagner Richárd (1905–1972) geográfus, klimatológus, 1945-től a szegedi egyetem Földrajzi Intézetének vezetője, 1946-ban egyetemi magántanár. 1952-től az általa alapított, az intézetből kivált Éghajlattani Tanszékét vezette.

¹⁷⁸ Munkaszolgálatra való behívása előtt, 1944. április 25-én 3292,25 pengő félretett pénze volt (*Banki igazolás*. A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Soproni Fiókja fejléces lp. SM K.2012.46.1.). A soproni törvényhatósági bizottság 1947. február 5-i határozata alapján, múzeumi igazgató főörként került a VIII. fizetési osztályba (uo. K.2012.7.21.), majd az államosítás után, 1950-től a 708. kulcsszám szerinti 1378 forintos fizetést kapta (0.64–54/92/1950.1. Uo. K.2012.7.11.).

¹⁷⁹ A háborús összeomlás után Bálint is elszegényedett, helyzetét az általános nélkülözés mellett elvált felesége és fogadott fia anyagi támogatása nehezítette. Körülményei mégis sokkal jobbak voltak Csatkai életviszonyainál. Egzisztenciájának alapját egyetemi jövedelme képezte, közben helyzetén sokat javított képviselői tiszteletdíja, amelynek összege az 1946. augusztus 1-jén bevezetett új pénzben havi 1200 forint volt, ehhez járult a jelenléti napidíj 35–50 forintja. CSAPODY 2013. i. m. 111.

¹⁸⁰ A szegedi egyetemi magántanárok óradíja 1946 második felében 100 forint volt, ezt azonban nem tudták kifizetni (*A m. kir. Horthy Miklós Tudományegyetem Rektori hivatala*. lktsz. [iktatószám] 63. 1946–47. MNL CSML SzHMTE RH iratai 1946/47. VIII. 5. 60. d.). Bálint első félévi tiszteletdíja az 1946/47. tanévben heti 5 óráért 1000 forint volt (uo. lktsz. 648. 1946–46/648/1946 b–47. etsz. *Kimutatás*. 1. MNL CSML VIII. 5. 63. d.).

¹⁸¹ Pákay Zsolt (1909–1991) tanár, gazdaságtörténész, a török kor és a Balaton-felvidék földrajzának kutatója. Cholnoky Jenő asszisztense volt, 1935-től a Veszprém megyei tanfelügyelőségen dolgozott. 1939–51 között a kultuszminisztérium miniszteri titkára, eltávolítása után éjjeliőr, 1953-tól általános iskolákban tanított.

¹⁸² „A vallás- és közoktatásügyi miniszter dr. Csatkai Endre múzeumigazgatót, Csipkés Kálmán múzeumőrt és Kotzmanek János múzeumi altisztet a soproni Városi Múzeum anyagának megmentése, a múzeum rendbehozatala és a korszerű múzeumi kiállítás megszervezése terén végzett értékes munkásságáért elismerésben részesítette.” (8.7900/1947. eln. V. K. M. sz.) (*Magyar Közlöny*, 4. 1948. 1. [január 1.] 2.). Csatkai az elismerést ezzel köszönte meg: „kérem Miniszter Urat, hogy munkánkat továbbra is pártfogolni szíveskedjék és a múzeumnak megértő barátja legyen. Ennek a múzeumnak nagy a jelentősége. Határváros nyugat felé érkező vendégek első állomása. Hadd köszöntse őket itt már a magyar élni akarás. De a tudomány bástyája [is] ebben a szegény városban, amelynek két főiskolája és 10-nél több középiskolája jóformán minden segédeszköz nélkül áll a szemléltető oktatásban. Ennek a múzeumnak támogatása több, mint helyi érdek...” *Csatkai Endre levele Ortutay Gyulához*. Sopron, 1948. január 15. 18/1948. G. aut. Sopron (sz. kir. törölve) Város Múzeuma címeres lp. MNL OL XIX–J–1–v (114). 15. d. Ortutay megígérte, „Munkátokat mindenképpen segíteni fogom,

sen, nemhogy nem vonta vissza az elismerést, hanem még tetézte is számos szóbeli dicsérettel, sőt távozása után külön levélben is megemlékezett az európai színvonalú és magyar szellemű rendezésről.¹⁸³ Mit gondoljak most már? Egyfelől ezek a dicséretes, másfelől a vállvonogatás!

A városunk szívébe zárta a múzeumot: 7300 látogatója volt az első csonka évben.¹⁸⁴ Mi áll hát az útjában annak, aki ebben az ütemben akar dolgozni, hogy ne kelljen napi 3 órát taknyos leánygimnázistákkal vesződni deklináltatva és konjugáltatva, hogy kifoltozzam iskolai hiányait, mindet 2-2.50 óradíjért?¹⁸⁵ Alig dolgozhatom úgy, ahogy szeretnék, hiszen még a szomszéd faluba sem tudok kimenni, nem hogy valamire való könyvet vehessek. Volt előadásom Budapesten a Régészeti Társulatban, újabb kutatásaimról a barokk nyugatmagyar művészetről.¹⁸⁶ Tetszett. Itt tavaly 25 előadásom volt, idén már 4. A kis szentkép gyűjtésem áll. Most Schwartz Elemérnek¹⁸⁷ egy tanítványa írt, hogy szakdolgozatként a Betlehem kis szentkép ábrázolását kapta a magyar–német érdekkörben.¹⁸⁸ Megvitasztaltam, hogy ez nem doktori értekezés tárgya, hiszen még az egyetemes anyag sincs összegyűjtve; eddig két régebb[i] magyar Betlehemet találtam csupán. Ellenben válasszon egy búcsújáró helyet, vagy egy nagyobb körzetet, mint Buda környéke, esetleg egy népszerűbb szentet, Erzsébetet, Lénártot, ott is tanácsosabb egy csoportot. De úgy felel a hölgy, hogy Schwartz nem tágít. Itt nálam egy tárlóra való anyagot kitétem közszemlére,¹⁸⁹ hogy gyűjthessek, de eddig nem akadt még senki, aki hozott volna egy fia képet is. Az 1848/9-es nagy tanulmányom Sopronról most jelenik meg folytatásokban,¹⁹⁰ tán, ha nem igen drága a kiadása és a Szabadművelődés¹⁹¹ támogat, könyv is lesz belőle, annak is elég vékonyka.¹⁹² Opus 23.

mert látogatásom alkalmával meggyőződhettem, hogy értékes, európai nivójú és a magyar múltat jól őrző munkát végeztek." *Ortutay Gyula levele Csatkai Endréhez*. Budapest, 1928. január 20. Gm. aut. MNL OL uo.

¹⁸³ Ortutaynak a *Magyar Közlöny* szövegét majdnem szó szerint követő sorai szerint „a múzeum rendbehozatala és a korszerű múzeumi kiállítás megszervezése terén végzett értékes munkásságáért elismerésemet fejezem ki”. *Ortutay Gyula levele Csatkai Endréhez*. G. aut. AVKM címeres lp. SM K.2012.16.1.

¹⁸⁴ 1947 júniusában elsőként a soproni múzeum nyílt meg. Az első csonka évben 7329 látogatója volt, ami messze meghaladta háború előtti látogatottságát. Miután egy múzeumbarát költségén az átriumot is helyreállították, a közönséget leginkább az úgynevezett külön kiállítások vonzották. NOVÁKI 1955. i. m. 136.

¹⁸⁵ Mint a két háború között, amikor diákkorában sokféle szellemi ínségmunkával, többek közt mozi-zongoristaként, hírlapírással és magántanítással biztosította megélhetését (CSAPODY István 2010. i. m. 1. 163, 165.). Később is sokáig latin korrepetitorként kényszerült működni, érettségi felkészítést is vállalt.

¹⁸⁶ Régészeti és Művészettörténeti Társulat 1950. május 20-i ülésén *A nyugatmagyarországi barokkszobrászat problémái* címmel tartott előadást, vö. *MTA II. Oszt. Közleményei*, 3. Muzeológiai sor. 2. 1. Budapest, 1951.

¹⁸⁷ Schwartz Elemér (1890–1962) germanista, folklorista, ciszterci szerzetes, a német nyelvjárások, a névtudomány és a szellemi néprajz kutatója. 1922-től magántanár, 1936–1948 között a pesti egyetemen a német nyelvészet és a néprajz professzora, 1938-ban a Német Nyelvtudományi és Néprajzi Intézet megalapítója. 1950-től haláláig a leuveni egyetemen a német kultúrtörténet és néprajz professzora. A tanítvány Szerőczey Klára, vö. 16. levél.

¹⁸⁸ Schwartz 1936-ban indította el a magyar Betlehem-mozgalmat, sokat foglalkozott a karácsonynak a művészetben való megjelenésével.

¹⁸⁹ A barokk tárgyak és szentképek mellett 1948-ban három külön kiállítást szervezett: Mühl Aladár (1902–1981) és Mihalovits János (?–?) soproni festők gyűjteményes tárlatai mellett 1848–1849-es emlékek kerültek tárlókba, a látogatottság megközelítette a 18 ezret. A barokk kiállítás hírére Scholz János (1903–1993) 1936 óta New Yorkban élő világhírű soproni csellóművész és műgyűjtő 60 barokk-biedermeier rajzát, Dorfmeister István egyik vázlatát és soproni vonatkozású gyűjteményeit adományozta a múzeumnak (NOVÁKI 1955. i. m. 136; CSATKAI 1962. i. m. 27.). Az 1848-as kiállítás emléklapját, Sterbenz Károly fametszetét Csatkai elküldte Ortutaynak, „múzeumunk igaz, próbált barátjának és pártfogójának” is. *Csatkai Endre levele Ortutay Gyulához*. Sopron, 1948. június 4. G. aut. Sopron (sz. kir. törölve) Város Múzeuma címeres lp. MNL OL XIX–J–1–v (171). 20. d.

¹⁹⁰ 1948-ban megjelent füzetének (*Sopron 1848–49-ben*. Máté Ernő könyvnyomdája. Sopron, 1948) részlet-közlései nem ismeretesek.

¹⁹¹ Szabadművelődési Felügyelőség: a Karácsony Sándor (1891–1952) égisze alatt működő országos szervezet 1946 márciusától 1950-ig működött.

¹⁹² CSATKAI 1948. i. m. A polgármester 1948. március 5-i felkérésére 13-án *Sopron 1848–1849-ben* címmel tartott ünnepi előadást Sopron város közgyűlésének törvényhatósági bizottságában. Teljes szövege: SM K.2012.56.1.

Sajnálom, hogy munkatervedből idén hiányzik Sopron. Tán a nyári egyetemen, ha ugyan lesz?¹⁹³ Volt egy pár szerényebb ciklus, így a CREDO-ban,¹⁹⁴ ott a soproni festészetről beszéltem.¹⁹⁵ A vetített képeknek most olyan varázsa van ismét, mint 30-40 évvel ezelőtt, mivel egy gép van az egész városban, az is az egyik zárdában, hát legfeljebb ilyen egyházi jellegű előadásokon használható. A Szabadművelődés vezető tanfolyamra hirdetett pályázatot,¹⁹⁶ és íme az 5 pályázó közül a két első egy-egy gimnázista néprajzi tanítványom volt.¹⁹⁷ A tanfolyamon magam 3 előadást tartottam és egyszer itt a múzeumban körülvetettem a társaságot.¹⁹⁸

¹⁹³ A IX. Soproni Nyári Egyetem megrendezésére 1948. július 4.–24. között került sor. HÁRS József: A soproni idegenforgalom fejlődése 1945-től napjainkig. *Soproni Szemle*, 22. 1968. 1. 4.

¹⁹⁴ Credo Egyesület: a Jézus Neve Társulat tagozataként 1921–50 között működött katolikus férfiegyesület, folyóirata a *Credo* (1923–1947).

¹⁹⁵ Előadásának hagyatékában nincs nyoma.

¹⁹⁶ A soproni Szabadművelődési Felügyelőség által 1947 elején indított hathetes ismeretterjesztő előadás-sorozatban *Sopron város múltjából és szellemi életéből* címmel Csatkai is tartott előadásokat, elősegítve az „újtelepesek Sopron város demokratikus közéletébe való beilleszkedését”. G281947.fsz. Sopron, 1947. február 25. G. Pánczél Ferenc tanügyi tanácsos, tanfolyamvezető és Tatay Jenő soproni szabadművelődési felügyelő aut. *A soproni könyvnyomdászat és könyvterjesztés* 1947. február 24-én (67/1947. fsz. Sopron, 1947. február 28. Gm. Bíró József szabadművelődési tanácsos aut.), az *Írók és költők pongyolában* c. előadása december 17-én hangzott el (*Tatay József levele Csatkai Endréhez*. Sopron, 1947. december 12. G. aut.). CsEh.

¹⁹⁷ Csatkai a múzeumban már 1946 nyarán néprajzi szemináriumot szervezett, ennek keretében „nemcsak néprajzi irodalom és folyóiratok állnak rendelkezésére az érdeklődőknek, hanem előadásokat is tartanak. Résztevői főleg a bencés gimnázium regős csoportjának tagjai, de tanárokból és más érdeklődőkből kikerülő törzsközönsége is akad” (A soproni múzeum néprajzi munkássága. *Ethnographia*, 58. 1947. 1–4. 147–148.). A szeminárium 1949-ben 12–15 fővel működött (Csatkai Endre: A soproni múzeum néprajzi szemináriumának tevékenysége 1947–49-ben. *Ethnographia*, 60. 1949. 1–4. 394–395.). Csatkai két díjnyertes tanítványa a regős élményei hatására akkoriban erős néprajzi érdeklődésű Csapody István (1930–2002) Széchenyi-díjas botanikus, és bencés gimnáziumi osztálytársa, a Csatkai hatására is néprajzkutatónak készülő Hetény (Heiszler) János (*1930), későbbi kanonok, vallási néprajzi kutató, aki az Országos Táj- és Népkutató Intézet pályázatán már 1943-ban díjat nyert (Hetény János: *Bálint Sándorra emlékezve*. Kézirat. 2–3. A szerző szíveségéből), 1948-ban pedig *Rózsa Sándor a valóságban és a romantika tükrében* címmel tartott beszámolót. Csatkai Csapodyt 1949. május 26-án hívta meg a szemináriumba (*Csapody István emlékezése*). Hetény 1951 tavaszán, budapesti bölcsészkar, majd teológiai tanulmányai kezdetén Fél Edit segítségével került személyes kapcsolatba Bálint Sándorral (*Hetény János levele Csatkai Endréhez*. Budapest, 1951. április 15. Kézirat. CsEh; *Hetény János levele Bálint Sándorhoz*. Budapest, 1951. április 18. G. aut. A közlő tulajdonában. Győr). 1955. augusztus 21-én szenteltél pappá. Egyetemi doktori értekezését, *A Mária-ünnepek magyar népi megülésének teológiai vizsgálatát* (1957) olvasva Bálint ezt írta neki: „Hirtelenben nem is tudom, kaphattam volna-e kedvesebb, értékesebb, szívemhez szólóbb névnap ajándékot, mint ezt. Ne érts félre, komolyan mondom, mintha fiam, utódom született volna, aki tovább álmodja, alkotja, kifejezi, amire jómagam az életemet tettem.” (*Bálint Sándor levele Hetény Jánoshoz*. Szeged, 1958. március 24. Kézirat. A közlő tulajdonában.) Lásd még Hetény *A győri Vérel könnyező Szűzanya kultusztörténete és Nagyboldogasszony virrasztása. A Karancs-hegyi búcsú. Egy terepkutatás jegyzetei 1951–1952* című munkáit (Szeged, JATE Néprajzi Tanszék, 2000), valamint *A magyarok Máriája. Mária-tiszteletünk teológiája és néprajza* című monográfiáját (Budapest, Szent István Társulat, 2011).

¹⁹⁸ A népi dallamok gyűjtéséről, az „ájtatossági kép” (kis szentkép) néprajzi és művészettörténeti szempontból fontos gyűjtéséről tartott előadást. 1947-ben folytatta a munkát, miközben a tanítóképzőben – hasonlóan Bálint Sándorhoz – a néprajzi kutatás feladatainak ismeretével igyekezett felkelteni a falura kerülő tanítók érdeklődését (DOMONKOS OTTÓ: A soproni Liszt Ferenc Múzeum tíz éve a felszabadulás után (1945–1955). 3. A néprajz. *Soproni Szemle*, 9. 1955. 3–4. 147.). Miután *A soproni ipar 100 éve* című külön kiállításért 1948. szeptember 5-én elismerő ipartestületi oklevelet kapott, 1949. április 10-én a Kossuth Lajos Tanoncotthonban tartott előadást a soproni iparosodás történetéről (202/1949. Sopron, 1949. április 8. G. Thalabér Lajos igazgató aut. A Kossuth Lajos Tanoncotthon lp. CsEh), 1949. március 24-én *A turisztika soproni úttörői és első megmozdulásai* címmel a Postás Sport Egyesület Természetjáró Szakosztályának adott elő (uo.). 1945 után rendszeresek voltak „művészettörténeti vasárnap délutánjai” is (ÉBLI GÁBOR: Egy irodalmár képei. A Lukács-gyűjtemény. *Európai Utas*, 15. 2004. 2. 26.).

Látod, Sanyim, egyfolytában magamról beszélek, jobban mondva locsogok, el is felejtettem, hogy a feleségem olvasta valahol tanári állásodban való megerősítésedet.¹⁹⁹ Mindketten gratulálunk érte. Mint jó barátom kitüntetését, még inkább örömmel vettem a hírt. Mint vagy? Vannak-e soproni tanítványaid?

Ami a habilitációt illeti, olyan szép dolog, hogy nehezen remélem a bekövetkeztét. Pákay ott is ígérte, hogy ha a colloquiumom sikerül, az elintézését ott majd szorgalmazza, itt volt Ortutay kíséretében és látta a munkámat,²⁰⁰ hát az is támasztó pont. Mit gondolsz, nem lehetne-e a tárgykört dunántúli művészetre korlátozni? Vagy legalább is dunántúli művelődéstörténetre? Milyen jó volna, ha az a Szeged itt volna a szomszédban és ezt a kérdést alaposan meg tudnánk beszélni. Nem mondom, hogy tavasszal, amikor már az utazás nem olyan kínos, hogy valahol Szegeden egy zugot kaphatnék hálásra, nem mennék-e el egy-két napra, inkább veszek még 2 taknyos leányt ide konjugálni.

Ha egyszer van időd, írd, kedves Sanyim részletesebben is, addig is szeretettel ölel hálás és sohasem elég hálásnak mutakozó

Bandid –

G. aut. A múzeum SOPRON [SZ. KIR. – törölve] VÁROS MÚZEUMA fejlődés lp. 3 oldal. BSh

12.

Bálint Sándor – Csatkai Endréhez

(Szeged, 1948. február 19.)

Dr. Csatkai Endre
múzeumigazgató Úr
Sopron
Múzeum
Feladó: Dr. Bálint Sándor képviselő
Bp., Országház

[1948.] II/19

Kedves Bandikám,
leveledet megkaptam. Nagyon szeretnék Veled beszélgetni, talán mégis eljutok a tavasz folyamán Sopronba. Most arra kérek, hogy rövid életrajzodat és legfontosabb tudományos munkásságod jegyzékét, továbbá legközelebbi munkaprogramodat a legsürgősebben légy szíves budapesti címemre elküldeni.²⁰¹ Ugyanis adataid pillanatnyilag nem állnak rendelkezésemre.

Sok szeretettel üdvözöl

régi híved és barátod
Sanyi

Kézirat. Expressz nyomtatott postai levelezőlap. 2 oldal. CsEh

¹⁹⁹ 1947. augusztus 14-én kelt egyetemi nyilvános rendes tanári kinevezését szeptember 10-én kapta meg, az esküt 15-én tette le. MNL OL XIX-J-1-h-41-1-B-173.592/1947. 186. d.

²⁰⁰ Ortutay Gyula 1948. február 10-i miniszteri látogatásán, vö. 182. jegyzet.

²⁰¹ A parlament Háznagyi Hivatala szerint Bálint Sándor „Lakásának címe Budapesten: *Pálos kolostor Gellérthegy.*” CSAPODY 2004b. i. m. 419. Hasonmása: uo. 2. kép.

13.

Bálint Sándor – Csatkai Endréhez*(Szeged, 1948. június 30.)*

Kedves Bandikám, bocsáss meg a késésért. Engesztelésül egyik művemet küldöm.²⁰² Habilitációd szeptemberben elindul! Baráti szeretettel, kézcsókkal S.

Feladó: Bálint Sándor
Szeged
Tömörkény u. 2/b.

*Kézirat. A D 038.486 ragszámú csomag szállítólevelének írásbeli közleménye.
(A postabélyegző kelte: Szeged, 1948. jún. 30.) CsEh*

14.

Bálint Sándor – Csatkai Endréhez*(1948. július 10.)*

[1948.] VII/10

Kedves Bandikám,
leveledet megkaptam. Vele egyidőben Tóth László professzor is hazatért Rómából. Habilitációd neki is nagyon tetszik, egyébként emlékezik Rád. Semmi akadály sincs, csak néhány formalitáson kell átesned. Készítsd elő sürgősen dolgodat, hogy már az ősz elején tárgyalni lehessen. Szükséges:

- a.) doktori oklevél (hitelesített másolat)
- b.) curriculum vitae
- c.) munkásság rovására (a művek csatolásával, amennyire lehetséges)
- d.) polgári foglalkozás megjelölése (nálad polgármesteri igazolás, hogy a múzeum igazgatója vagy)
- e.) kidolgozott előadás-tervezet 8 félévre a habilitációs tárgykörből. Végül
- f.) maga a kérvény, amelyben megjelölnéd, hogy miből kérsz magántanári jogosítványt.

A tárgykör megválasztása ne legyen túl tág. (Ilyesmire gondolhatnál: Nyugatmagyarország művelődéstörténete az újkorban, Sopron művelődéstörténete, Polgári élet Sopronban vagy más efféle.)

Kérek, ezeket a dolgokat állítsd augusztusban össze. Készülök Sopronba, akkor magammal hoznám.²⁰³ Ha nem tudok menni, megírom²⁰⁴ és akkor postán küldöd. Egyelőre nem szükséges leutaznod. Az ősz folyamán azonban a Kartól egy nem hivatalos felszólítást fogsz kapni egy előadás megtartására, hogy a professzorok megismerjenek. Nálunk ez az okos szokás alakult ki, hogy a jelölt megszabaduljon a sorra vizitálás kínjaitól. Ezt elfogadod. Addigra az előadást is elkészítheted. Meríthetsz munkásságodból is, csak valami új mozzanat legyen benne.

²⁰² 1948 előtt megjelent utolsó könyvéről, a *Boldogasszony vendégségében* című lírai „búcsújáró kalauzáról” van szó (BÁLINT 1944. i. m.), vö. 36. jegyzet.

²⁰³ Az egyházi iskolák 1948. májusi államosítása, a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt júniusi egyesítése után júliusban a DNP végórát élte. Mindszenty és Barankovics küzdelme ismét kiéleződött, a párt szegedi szervezetét pedig, melynek Bálint Sándor volt a vezetője, a végső elhalás fenyegette. Parlamenti és szegedi elfoglaltsági mellett nem került sor soproni látogatására. Augusztusban dékán-helyettesnek választották meg, és még a nyáron megkezdte a Néprajzi Intézet felállítását. CSAPODY 2013. i. m. 138–139.

²⁰⁴ Utazásának nincs nyoma.

Természetesen állandóan rendelkezésemre állok. Örülök, hogy minden menni fog. Kézcsók.
Baráti szeretettel ölel a viszontlátásig

Sanyi

Kézirat. 2 oldal. CsEh

15.

Bálint Sándor – Csatkai Endréhez

(Szeged, 1949. február 11.)

Dr. Csatkai Endre úr
múzeumigazgató
Sopron
Múzeum

Kedves Bandikám,
novemberben írt leveledet csak most a héten kaptam kézhez.²⁰⁵ Sietek írni, egyben elnézésedet kérem hallgatásom miatt, ami egyáltalán nem jelenti, hogy nem gondoltam Rád és ügyedre. Mint tudod, a bölcsészeti reform megkezdődött. Az új tanulmányi rend most a II. félévben életbe is lép. A doktorátusi és magántanári szabályzat azonban még késik. Nos, ebben az interregnumban: a régi már nem érvényes, új még nincs – várunk kell. Egyébként a Kar tagjai nevedet, munkásságodat igen becsülik és a habilitációnak nem lesz semmi akadálya. Kérem türelmedet, mihelyest sor kerülhet a dologra, azonnal értesíteni foglak. Boldog lennék, ha ezzel [is – *törölve*] segítségére lehetnék. Feleséged kezét csókolja, Tégedet szeretettel ölel

Sanyi

[1949.] II/11.

Kézirat. Nyomtatott postai levelezőlap. 2 oldal. CsEh

16.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1949. március 14.)

Sopron, 1949. III. 14.

Szeretett, kedves Sanyim!
Igen örültem, hogy végre, hosszú hónapok óta megszólaltál. Ha az én válaszom sok teendőm között késett is, annál hosszabb lesz és egyúttal névnapod alkalmával is köszönhetlek, amit szívből meg is teszek ezúttal. Nagyon örültem annak is, amiről az újság értesített, hogy hátat fordítottál a politikának,²⁰⁶

²⁰⁵ Nem ismeretes.

²⁰⁶ Bálint Sándor 1948. december 25-én, egy nappal Mindszenty letartóztatása előtt mondott le mandátumáról, amit 1949. január 7-én erősített meg. Levelét Nagy Imre január 12-én mutatta be a parlamentben (*Országgyűlési Napló* 5. Budapest, Athenaeum, 1949. 169–170.). Visszavonulásának valódi oka politikai tevékenysége folytathatatlanságának belátása volt: két tűz közé került, mert noha Barankovics híveként nem értett egyet a kommunisták szorongatta hercegprímással, nem akart neki ártani, miközben látta, hogy a másik féllal sem lehetséges semmiféle együttműködés.

nem nekünk való az, pajtás, már annak az aktív része.²⁰⁷ Nyugodtabban élsz majd és azon a téren, ahová hajlamaid és képességeid kijelöltek. Úgy szintén igen köszönöm, hogy magántanárságom érdekében fáradsz; csak félek, hogy az újítások nem kívánnak majd magántanárt.²⁰⁸ Nem mondom, ahogy Budapesten látom, feudális művészet kora, hollandi festészet stb. ezt én is tudom (ha nem jobban), de mégis attól tartok, nehezen megy majd. Ha valami módon idén kapnék kutatási segílyt, akkor Kecskemét és Szeged lenne egyik célom; hiszen még sohasem jártam e két városban, most már Szőke Miskát is ismerem²⁰⁹ és lenne Rajtad kívül még egy pár jó és érdekes ember, akivel örömet volnék együtt. Persze anyagiak! Az államosítás elmaradt és előléptetésem a 7. osztályba, amit már tavaly májusban elhatározott a város, fekszik a B[elügy]Minisztériumban. Itt a város vezetőségében nagy változások estek; addig nem sürgethettem, amíg meg nem ismertek.²¹⁰ Most próbálom, mert ha visszamenőleg kapok különbözetet, akkor 2 hétre elmehetnék a pécsi klinikára, ott megállapítják, miféle halló szerkezet felel meg és akkor csináltatok új fület magamnak, vagy küldenek Amerikából a hozzám tartozók.²¹¹ De a tavalyi segíly nem volt elég többre, minthogy megnéztem Magyaróvárt, Pécsét, Zalaegerszeget és Keszthelyt. A szekszárdi konferenciára ingyen mehettem,²¹² azzal kapcsolatosan Székesfejevárt szálltam ki. No meg a 48-as kiállítását is láttam Budapesten.²¹³ Hát szurkoljatok, hogy kapjak idén is valamit. Azon múlik, hogy a fölötteseimet nem változtatják-e meg. Nagy változások készülnek a múzeumban, egy új helyiséget kapok,²¹⁴ ott lesz a kerámia, ennek helye felszabadulván jobban el tudom helyezni a néprajzos anyagot.²¹⁵ Különben a nyáron jó segítségem lesz egy tanítványom személyében, Hetény (Heiszler) János, aki nagy nehezen

²⁰⁷ Ő maga nem politizált, nagyothallása miatt sem vállalt mozgalmi szereplést. DOMONKOS 1970. i. m. 278.

²⁰⁸ Sejtése beigazolódott; Bálint Sándor 1948. végi kezdeményezésére még Scheiber Sándor is megtarthatta *Mikszáth Kálmán és a keleti folklór* című magántanári próbaelőadását (*Jegyzőkönyv a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészeti-, Nyelvi és Történettudományi Karának 1948. november 17-i III. rendes üléséről*. 198. bksz. 1948/49. 12–13. 108. MNL CSML SzHMTE BNYTK iratai. 1947/48, 1948/49. VIII. 5. 15. d.), sőt 1949 márciusára Bálint és Waldapfel Imre véleményes jelentése is elkészült (183/1948–49. bksz. MNLCSML Uo.), végül azonban egyikük habilitációját sem hagyta jóvá a minisztérium (a Magyar Tudományos Tanács). Mivel a szegedi egyetemnek a 260/49/1949. sz. 1949. januári kormányrendelet megtiltotta a muzeológusképzést is, Bálint és Felvinczi Takáts kezdeményezésére a kar ennek felülvizsgálatát kérte Ortutaytól (*Jegyzőkönyv a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának 1949. január 24-i VI. rendkívüli üléséről*. 2. Piszkozat. MNL CSML SzHMTE BNYTK iratai uo.).

²⁰⁹ Szőke Mihály (1897–1956) könyvtáros, 1923 óta a szegedi Somogyi-könyvtár munkatársa, 1945–1954 között igazgatója.

²¹⁰ Sopron kommunista polgármestere 1948. december 18-án a tényleges antifasiszta ellenálló múlttal rendelkező, később Révai Józseffel is szembeforduló Bognár Dezső (?–1992) lett, aki későbbi tanácselnökként évtizedeken keresztül sokat tett városáért. CSAPODY István 2010. i. m. 1. 174–175.

²¹¹ Amerikai hozzátartozói nem voltak. Talán régi barátjára, Scholz János csellóművészre gondolt, akit (mint minden sopronit, vagy mint László Gyulát, akinek apja Csatkai bátyjának egyik esküvői tanúja volt) rokonának tartott (LÁSZLÓ 1996. i. m. 12.). Scholz 1963-ban barokk rajz-, majd soproni plakátgyűjteményét is a múzeumnak ajándékozta (vö. 189. jegyzet). NAGY Alpár: In memoriam Scholz János (1903–1993). *Soproni Szemle*, 50. 1996. 1. 23.

²¹² A rendezvény valószínűleg a múzeumigazgatók országos vagy dunántúli összefüvetele volt. (Domonkos Ottó közlése, 2012.)

²¹³ A Nemzeti Múzeum 1848-as ereklye-kiállítása 1949. június 21-én nyílt meg. SZABÓ Róbert: Politikai propaganda és történelmi ünnep. Adalékok az 1948. márciusi centenáriumi ünnepségek történetéhez. *Történelmi Szemle*, 40. 1998. 3–4. 224.

²¹⁴ 1949-ben jött létre az első fiókmúzeum: a Széchenyi-szoba berendezését a Storno-házban egyesítették a Storno család Széchenyi-gyűjteményével. NOVÁKI 1955. i. m. 138.

²¹⁵ 1949-ben Csatkai a régészeti és a kerámiaanyag, a búcsújáróhelyek és a környékbeli zsidó hitközségek emlékeinek bemutatása mellett hat külön kiállítást rendezett: Mende Gusztáv (1899–1963) és Baditz Ottó (1849–1936) soproni festők gyűjteményes tárlatát, a művészképmások, a Scholz-gyűjtemény és a művészpédagógusok kiállítását, valamint a *Sopron a Bach-korszakban* című összeállítását. A soproni herbárium összegyűjtését Csapody István egyetemi hallgató végezte (*Csapody István emlékezése*), az első természetrajzi vonatkozású kiállítás *A Fertő múltja* címmel 1950-ben készült el (NOVÁKI 1955. i. m. és DOMONKOS 1955. i. m. 147.).

Ortutay személyes segítségével mégis bejutott az egyetemre és igen nagy sikereket ér is el.²¹⁶ Sőt alaposan számot vetve magammal, képességeimmel, koromat, munkabírássomat mérlegre vetve, úgy döntöttem, hogy a néprajzot Sopron megyére nézve ketté osztjuk. Én állítom össze a Monumenta részt,²¹⁷ ő pedig az élő néprajzot. Ennek a kedvéért már nagy skatulya anyag van együtt. Másolom az idevonatkozó anyagot régi folyóiratokból, újságokból. Okiratokat másolok, p[é]ldának]. o[k]áért]. móringleveleket,²¹⁸ hegyi ártikulusokat,²¹⁹ személyleírásokat effélét. Ilyen munkáim közben engeddd meg, hogy az Ethnográfiaiában megjelent cikkedhez²²⁰ sopronmegyei adatokat is adjak. Nemcsak Kecskeméten volt Emmaus,²²¹ hanem Sopronban is; a szomszéd Bánfalvára „Wandorf” gyalogoltak ki, első említése 1626-ban, majd 1762-ben; most azon kereskedem, hogy megkeressem, mikor tapadt rá az Emmaus név.²²² Az én kecskeméti forrásom azonban valamivel korábbi, mint Ensel,²²³ mert Vachot-Kubinyi Magyarország és Erdély képekben. 1853. 101. l. találtam,²²⁴ Ensel onnan is vehette, amint a szöveg hasonlósága mutatja. Másik: szülőfalum Drassburg, 1921-ig Darufalva, Sopron megye, horvát falu: itt húsvétvasárnap hajnalban két csoport indul útnak Krisztust megkeresni: egyben csak férfiak voltak, a másikban csak nők. Ha a hajnali sötétben mégis csatlakozott volna a férfiakhoz nő, az biztosan boszorkány. Ez is az 1937-es cikkedhez adalék.²²⁵ Megvallom, hogy nem hallottam még sehol ezt az elkülönülést. A nőket egy érdekes kis púpos idősebb leány vezette, aki egyébként is előimádkozó volt virrasztásnál és búcsújárásnál. A falubeli zsidók zsargonjukban nesomehapperin-nek, lélekkapónak nevezték, mert a haldoklókhoz is hívták. Egyébként minden melegség nélkül, formáságokba süllyedt nőszemély volt. Most figyelj, még egy emlékem. Falunkban kinézték az idegent, különösen ha nem volt horvát. Egy igen szegény kőműves-napszámos Küllő német faluból,²²⁶ túl Sopronon, hozott asszonyt. Ezt a szegény Reginát már neve miatt is üldözték és hozzá elég butácska volt. Küllő akkoriban távol esett minden vonattól és maga a nőszemély is igen alacsony szellemi képességekkel jött. Úgy élt kivetetten és állandóan kinevetett szokásokkal. Mikor az ura meghalt, cselédlányunk elkéredzkedett virrasztani. Most képzeld másnap reggel a szlávós énekes nyújtott hangon előadott történetet! „Jaj tekintetes asszony, menyit neveltünk tegnap éjél a virasztásnál. Hád imátkozunk, mint mindig, aztán énekelünk és ecer csak jönnek a kűmivecek, elkezd a Regele kiabálni: Sté aof, sté aof, da kummendeine Kamaruden. Sté aof, sté aof, da kummen-deine Kamaruden.²²⁷ Mi anyit nevetünk egész éjél!” Próbáld a német szöveget úgy olvasni, ahogy ír-

²¹⁶ Sikeres egyetemi felvételjük, majd elutasításuk után Hetény János és Csapody István 1948. augusztus 9-én Budapestre utazott, ahol az érdekükben Szabolcsi Bencénél és másoknál már eljáró Csatkai tanácsait követve, felvételük ügyében közbenjárásukat kérve felkeresték Schwartz Elemért és Vajkai Aurélt, majd a következő hetekben Andreánszky Gábort, Csapody Verát, Kovács Ágneszt, Tálasi Istvánt, Vajda Lászlót és másokat. Hetényt Ortutay segítségével fel is vették a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészkarára. Miután Csapodyt „klerikalizmusa” miatt végleg elutasították a természettudományi karról, tanulmányait 1949-ben a soproni erdőmérnöki főiskolán kezdte meg (*Csapody István emlékezése*), Hetény pedig a bölcsészkaron, végül a teológián folytatta.

²¹⁷ Monumenta: tervezett művük forrásközlő része.

²¹⁸ Leánykérés alkalmával írott egyezség, amelybe az asszony holtig való tartását és lakását is belefoglalták.

²¹⁹ Szőlőtermő vidékek hegyközségi rendtartásai.

²²⁰ BÁLINT Sándor: Adatok Luca-napi néphagyományainkhoz. *Ethnographia*, 59. 1948. 1–4. 161–162., később BÁLINT 1977. i. m. 70–78.

²²¹ Sopronból a ferencesek, a jezsuiták és híveik húsvét első napján Bánfalvára indultak (emmausjárás) a pálosok kolostorához, ahol szentmisét tartottak, vö. CSATKAI Endre: *Egy sopronmegyei horvát falu...* i. m. és BÁLINT 1973. i. m. 310–316, 396–297.

²²² Bánfalváról lásd *Sopron és környéke műemlékei* 1956. i. m. 433–451.

²²³ RÉSO ENSSEL Sándor: *Magyarországi népszokások*. Pest, Emich Gusztáv könyvnyomdája, 1866.

²²⁴ *Magyarország és Erdély képekben*. 1. Szerk. KUBINYI Ferenc–VAHOT Imre. Pest, Emich Gusztáv könyvnyomdája, 1855.

²²⁵ BÁLINT Sándor: Húsvéti vallásos népszokásaink. *Ethnographia*, 48. 1937. 1. 54–61.

²²⁶ Küllő (Girm) Ausztriához csatolt falu a régi Sopron vármegye soproni járásában.

²²⁷ Állj fel, állj fel, itt jönnek a pajtásaid! (német).

tam, olyan összevonásokkal, tán kiveszed, hogy valami ősi sirató szöveg.²²⁸ Sajna mindez túl van a határon és most elérhetetlen. (Nem haragszol, hogy épen emiatt támaszomat, Haberlandt könyvét visszakérem.)²²⁹ Egyébként Hany Istókkal foglalkoztam az utóbbi hetekben és nagyon mulatságos volt lehántani a halemberről a pikkelyt és úszóháryát és lett belőle az anyakönyv száraz puer demens-e.²³⁰ Igazat adok annak az orvosnak, aki 1797-ben még beszélt élő ismerőivel és úgy vélte, hogy meg lehetett volna tanítani beszélni is. Dessewffy Aurélról tulajdon atyja írta halála után, hogy 14 éves koráig „valódi állat” volt; és ha részletezi, hát az, ami Hany Istók: azaz falánk, tunya, beszélni nem tudó, vagy akaró.²³¹ És íme a nevelés. Hát igaza van Kis József orvosnak, rá lehetett volna kaphatni mindenre, ha meg nem szökik. Azért persze akadémikus tán nem lett volna.²³² No most édes Sanyim, azt hiszem eleget locsogtam magamról, szeretném tudni, Te hogy vagy és előadsz-e? Miről?²³³ Mivel foglalkozol?²³⁴ Szentkép-gyűjtésed hogy áll? Schwartz Elemér egy hölgyével mindenáron tipológiát akar íratni a szentképek alapján Jézus születéséről. Végre itt nálam hármásban megbeszéltük a dolgot és lett a magyar kis szentkép korai grafikus művészei. Az egész anyagomat és jegyzeteimet rendelkezésre adtam és íme, egy héttel később már meg is szűnt a tanszék.²³⁵ A hölgygel mi lett, nem tudom, Szerőczey Klárának hívták. Tán kezded alá került? No de zárok. Feleségem is szíves köszöntését küldi, én pedig nagyon sokszor öllelek sok hálával

Bandi –

Vágó Gabival mi van?

Micsoda nagyszerű operátok van. Hovanszcina, mi a kő? Bécsben sem merik előadni, oly nehéz.²³⁶

G. aut. 2 oldal. BSh

²²⁸ A lélekkapó (egy Lenka nevű vénlány) és Regina történetét később újra felidézve azt írta, szülőfalujában „Siratóéneket nem volt szokásban. Sőt amikor egyszer egy kőműves idegen származású német felesége az ura koporsójánál barátai érkezésekor valami különös torokhangon kezdte keltegetni az urát, nagy derűtséget keltett. Egyik szobalányunk szenvedélyesen szeretett ilyen virrasztásokra járni és ő adta elő nagy hahotázva ezt a jelenetet. Persze nekem is igen tetszett, gyermek lévén, és esztendőig utánoztam: ma azonban azt hiszem, hogy az a bizonyos valami ősi siratóéneket töredéke volt.” CSATKAI Endre: *Egy sopronmegyei horvát falu...* i. m. 15–16.

²²⁹ Lásd 156. jegyzet.

²³⁰ Az 1749 márciusában a hansági Király-tó mocsarából kifogott elvadult fiú legendájának irodalmáról: Kapuvar bibliográfiája. Szerk. CSISZÁR Attila. 23–24. Lásd www.kapuvar.hu/_sitedoc/text22111/kapuvar_bibliografia20140310.pdf – letöltés ideje 2014. október 23. Puer demens: örült fiú (latin).

²³¹ „A fiú lomha vala, ritka szavú, ügyetlen, torkos, egészen állat.” *Gróf Dessewffy Aurél Császár Ferenchez*. 1842. november. In: *Gróf Dessewffy József munkái*. 3. Levelek. S. a. r. FERENCZY József. Budapest, Méhner Vilmos kiad., 1888. 299.

²³² *A Fertő-tava vizének és orvosi tulajdonságainak földő gyanánt, leírása, 1797-ben Kis József orvos doctor által*. Monumenta Hungarica az az Magyar emlékezetes Írások. Rummy Károly György Pesten, 1815. 1. 348–350. A Hanságról maga is írt: *A Fertő vidéki falvak és a Hanság népe*. Kézirat. SM K.2012.128.1.

²³³ Bálint Sándor az 1948/49. egyetemi tanévben *A magyar tájak néprajza és A magyarság Közép-Európa népéletében* címmel tartott előadásokat, és néprajzi gyakorlatokat vezetett. BARNA Gábor–JUHÁSZ Antal–PUSZTAI Bertalan: *A néprajz szegedi műhelye*. Szeged, SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológia Tanszék, 2004. 125.

²³⁴ Bálint Sándornak 1949–1953 között egyetlen közleménye sem jelenhetett meg. Miután 1951 augusztusában az egyetemről eltávolították, „egyetemi tanári státusban, önálló tudományos kutatóként” dolgozott. (*Bálint Sándor önéletrajza*. Szeged, 1956. január 19. G. aut. BSh). Az 1950-es évektől tájszótárának anyagát rendezte, miközben paprikamonográfiájához gyűjtött újabb adatokat.

²³⁵ A Művészettörténeti Tanszék.

²³⁶ A szegedi operatársulat 1947-ben, Vaszy Viktor (1903–1979) igazgatósága idején adta elő Muszorgszkij *Hovanszcina* című operáját. GYÉMÁNT Csilla: *A szegedi „operaálmom”*. *Tiszatáj*, 47. 1993. 6. 92.

17.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1949. június 14.)

Sopron 1949. VI. 14.

Drága Sanyim! Nem is hálálkodom már; igen örültem, hogy megérkezett hiánytalanul a kettős küldemény post tot discrimina rerum,²³⁷ szinte megszoktam már a viszontagságokat. Én most egy majd 100 éve elhalt tanár 7 könyvesládáját túrtam szét egy padláson²³⁸ és sok érdekes mellett igen sok foszlott folyóíratra is bukkantam. Képzelheted meglepetésemet, amikor egy Vasárnapi Újság töredékben a mellékelt és Téged érdeklő cikksorozat is előkerült, küldöm szeretettel.²³⁹ Sajnos az öreg tanár ládáiban nemzedékről nemzedékre néhány macskacsalád is berendezte lakását és e macskák sajnos betegek – ágybavizelők voltak, így sok minden használhatatlan.

Építkezünk is és rendezünk, hajszálon múlik, hogy 15-én elindulhatok-e szabadságra a Balaton mellé. E percben Balatonfüredet szemeltem ki, 8-10 napra, aztán 28-ra haza kell jönnöm, mert bűnügyben vagyok koronatanú.²⁴⁰ Ha e tárgyalást korábbra tűzik ki, akkor szabadságom megtört volna és akkor mehettem volna Szegedre. Így azonban egyelőre marad.²⁴¹ 23-án a rádióban felolvasnak tőlem délben.²⁴² Közben előléptem, azaz a múltkor küldött okiratban foglalt közgyűlési határozatot a B[elügy]M[inisztérium] megerősítette és így a VII. f. o. 3. fokán állok. Ha most még megjön a szegedi habilitációm is, akkor Polykrates-nek érzem már magam teljesen.²⁴³ A gyűrűt majd olyan folyóba dobom, ahol nem halásznak.²⁴⁴ Különös érzés, hogy április elseje óta minden sikerült eddig.

A népeletben egymás mellett árulunk a gyékényen és már entanítványom Hetény Jankó is megjelent a porondon.²⁴⁵ Mi lesz, ha hivatalosan is lesznek tanítványaim!

²³⁷ Oly sok veszély után (latin).

²³⁸ Mező utca 9. (régí számozása szerint 7.) sz. alatti házukba Csapody István 1949. május 20-án hívta meg Csatkait a „padláskutatásra”, amire június 10-én került sor. A közlő szépapja, Scheffer Károly (1829–1906) a Soproni Evangélikus Líceum professzora volt, 1881-től a Német Társaság (1803) elnöke, akit „erélyes, de jó szívű” tanárként jellemeztek (FABINYI Tibor: A soproni evangélikus líceum története (1557–1908). In: *A soproni líceum*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1986. 90, 93; újabban SCHNEIDER István: *A soproni diáktársaságok a 19. században*. PhD-értekezés. Veszprém, 2010. http://konyvtar.uni-pannon.hu/doktori/2010/Schneider_Istvan_dissertation.pdf, letöltve 2014. október 11.). Scheffer Károly könyvesládáiból harminc kötetet válogattak ki a múzeum számára (*Csapody István emlékezése*), köztük egyik kolligátumát, lásd CSATKAI Endre: Állítólagos Petőfi forradalmi vers soproni diákok versgyűjteményében. *Soproni Szemle*, 13. 1959. 2. 144–150.

²³⁹ Nem ismeretes.

²⁴⁰ Valószínűleg a múzeumi beszerzések, tárgyvásárlások körüli alkalmankénti visszaélésekről van szó.

²⁴¹ Beszámolója szerint balatonfüredi pihenése után, 1949. június 16-án utazott Szegedre habilitációja ügyében. *Csapody István emlékezése*.

²⁴² Rát Mátyás, az első magyar hírlapíró c. előadása nem június 23-án, hanem 13-án hangzott el. *A Magyar Központi Híradó Igazgatóság nyomtatott értesítése*. Budapest, 1949. június 9. Grandpierre Emil pecsétjével. A MKH Igazgatóság lp. CsEh.

²⁴³ Jövedelme csak később emelkedett: 1955. szeptember 1-től 705. kulcsszámon tudományos intézeti osztályvezetői fizetést, 2240 forintot (1403–0426/1955. Népművelési Minisztérium. Budapest, 1955. október 28. SM K.2012.7.16.), 1957-től a 702. kulcsszám szerinti 2600 forintot és 213 forint korpótlékot (1403/0116/1957. Művelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1957. július 31. Uo. K.2012.7.17.), 1959. május 1-től azonos kulcsszámon 2750 forintot (Művelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1959. július 23. Uo. K.2012.7.18.), 1962-től pedig múzeumi főigazgató-helyettesi besorolásban 3050 forintot és 427 forint korpótlékot kapott (83.337/1962.VIII. Művelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1962. június 30. Uo. K.7.19.).

²⁴⁴ Hérodotosz szerint mérhetetlen hatalma és gazdagsága láttán Polükratészre még az istenek is féltékenyek lettek. Engesztelésül tengerbe vetette legkedvesebb gyűrűjét, amire hamarosan szakácsa talált rá egy hal gyomrában. A történetek úgy értelmeztek, hogy az istenek nem fogadták el az áldozatot.

²⁴⁵ Első közleménye 1948 júniusában jelent meg: Fogadott ünnep és legendája Fertőhomokon. *Ethnographia*, 59. 1948. 1–4. 155–157.

Feleségem szívesen köszönt, egyelőre a dolog forrásáról nem tud, azaz csak sejt valamit, asszonykép nem tartja meg magának a titkot és nem szeretem, ha birizgálnak az emberek, amíg nincs valami döntő fokon.²⁴⁶

Örülnénk, ha a nyáron szerencsételnél minket. Tán eljössz meggyőződni róla, hogy tényleg akad-e Osliban Krisztus? (Kedves szólás amiatt, hogy a feszületet a templom falán kívül helyezték el, mert a búcsújáróknak akadék volt.)

Isten áldjon, kedves Sanyim. Sok szeretettel és leróhatatlan hálával ölel

Bandi

G. aut. 2 oldal. BSh

18.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1949. július 15.)

Sopron 1949. VII. 15.

Drága Sanyim! Én ugyan azt szoktam mondani, hogy akció közben nincs hálanyilatkozat, de mégis csak újból kifejezem mély hálámat. Leróni úgysem igen tudom. Leveled vételekor írtam Felvinczi Takács Zoltánnak,²⁴⁷ emlékeztettem, hogy ő indított meg az útra és most ismét egy új ajtót nyithat ki előttem. Úgy légyen. Téged majd a kolloquium előtt kérlek majd irgalomra.²⁴⁸ Tán egy kissé már a medve bőrére iszom, amikor a próbaelőadás diapozitív anyagát kezdtem összeszedni. T. i. a soproni szobrászat problémáival kapcsolatosan mutatnám be a vidéki kutatás ebbeli nehézségeit.²⁴⁹ Múltkoriban volt egy komoly vendégem a VKM-ből.²⁵⁰ Rázta a fejét és mondogatta, hogy kellene mellém egy gazdasági főnök, ne vonnának el holmi számadások a munkától. Így példának]. o[káért]. 24 óra alatt állapítsam meg az épület légköbméterét, térfogatát, a park területét stb. Hát egy nagy paksamétát elküldtem vasárnap reggel és abban a reményben, hogy egy-két napot pihen a VKM, hát régi kívánságomat enmagammal szemben megvalósítottam és megírtam egy 7 oldalas tanulmányt az üvegfestés népies ágáról. Igaz, hogy még kevés múzeumot tanulmányozhattam át, de izgatott először, hogy pár soron kívül alig írt róla valaki, az is, Seemayer, Erdélyről,²⁵¹ másodszer mert Kazinczy levelezésében egy nagyszerű adatot találtam rá²⁵² és harmadszor mert egyik képünket lesodorta a légnymás, össze is törött és íme a kéregpapír és üveg közt halom pa-

²⁴⁶ Habilitációjáról van szó.

²⁴⁷ Helyesen Felvinczi Takács.

²⁴⁸ A magántanári vizsgabizottság elnöke Felvinczi Takács Zoltán volt, tagjai Mészöly Gedeon és Bálint Sándor.

²⁴⁹ A kérdéssel osztrák topográfiaja óta foglalkozott; összefoglalóan: A nyugatmagyarországi barokkszobrászat problémái. *MTA II. Oszt. Közl.* 3. Muzeológiai sor. 2. 1. 1951. 91–102.

²⁵⁰ Kiséte nem ismeretes.

²⁵¹ SEMAYER Vilibáld: Képes kalauz az E. K. E. múzeumban. 1902. 13–14. és Uő: Jelentés a M. Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának állapotáról az 1912. év első évnegyedében. *A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője*, 13. 1912. Új sor. 8. 2. 145.

²⁵² „Nem régiben egy tyrolisi fiatal ember jöve fel hozzám. Üvegre mázolt szent képeket árult, s egy emberem megveve tőle egyet [...]” *Kazinczy Ferenc gróf Dessewffy Józsefhez*. 1824. február 9. In: *Gróf Dessewffy József irodalmi hagyományai. Gróf Dessewffy József bizodalmas levelezése Kazinczy Ferencsel 1793–1831*. 3. Kiadta KAZINCZY Gábor. Pest, Emich Gusztáv kiad., 1864. 251. Idézi CSATKAI 1949. i. m. 89. Csatkai korábban így írt: „Olasz és tiroli képárosok már régóta járták az országot, Kazinczy levelezéséből tudjuk, hogy Sátoraljaújhelyig is eljutottak a 19. század első negyedében. Ruszton az 1745-ös templomi számadásban találtam nyomát képárosnak (Bildtraeger, mondja az írás). Hajnal Mátyás Kismartonban kelt imádságos könyvének előszava is utal ilyen vándorra: »Alkalmas ideje, hogy az képárosoknál találék néminemű szívek formájára kimetszett 18 képeket.«” CSATKAI Endre: *Egy sopronmegyei horvát falu...* i. m. 16.

pír került elő, a festő kacatja;²⁵³ így Pozsonyt is bele lehet venni a központok közé, tán az egyetlen magyarországi hely volt (nem erdélyi), ahol nagyobb mértékben gyártották. Más kérdés, hogy hozza-e majd az Ethnographia.²⁵⁴ Sajnálom, hogy úgy neki estek Fél Editnek²⁵⁵ a szám miatt, én bizónak találtam. Szegény leány, igen panaszos levélben búcsúzott el tőlem, mint munkatársától.²⁵⁶ Meglátjuk, mit hoznak ki az ősszel.²⁵⁷

Sajnálom, hogy idén elmarad Sopron, én meg a régészeti tár újjárendezése²⁵⁸ miatt nem mehetek előbb szabadságra, mint szeptember. Hiszen akkor meg úgyis le kell mennem, hát kapcsoljuk össze a kellemest a félelmetessel.

Sanyikám, még egyszer mindent köszönök. Bizony félős, hogy csak a Jó Istenre marad a hála fogható része.

Feleségem még egyre nem tudja, de azért minden leveled érkeztekor szeretettel emleget és köszönt. Sokszor-sokszor ölel

Bandi –

G. aut. 2 oldal. CsEh

19.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1949. október 5.)

Sopron 1949. X. 5.

Kedves Jó Sanyim! Ahogy Solweyg énekl, elmúlt a tavasz és a nyár és itt az ősz.²⁵⁹ Nem haragszol, ha érdeklődöm ügyem felől? Én körülöttem annyi történt, hogy tanácsodra F. Takács Zoltán professzornak²⁶⁰ írtam júl. elején egy levelet és emlékezetébe idéztem régebbi kapcsolatunkat. Még meg sem kaphatta a leveletem, amikor felkérésére a Sopronban nyaraló Báthy Anna ura²⁶¹ felkeresett és az ő nevében arra kért, hogy főleg műv[észet].történeti munkáimat küldjem el neki. Így hát mintegy 8 kilót összecsomagoltam, köztük legféltettebb kincseimet is, mik felől biztosított, hogy visszakapom. Mellékeltem azt a könyv-

²⁵³ Ferdinand Osswald pozsonyi festő 1740-es évekbeli számlái és feljegyzései. CSATKAI 1949. i. m. 90.

²⁵⁴ *A népies üvegfestmény* (CSATKAI 1949. i. m.).

²⁵⁵ Fél Edit (1910–1988) néprajzkutató, muzeológus, a paraszti társadalom és a népművészet (viselet, hímzés) kutatója. 1935-től a Néprajzi Múzeum kutatója. A szegedi egyetem doktora (1946), majd a pesti egyetem magántanára, a Néprajzi Múzeum igazgatóhelyettese, osztályvezetője.

²⁵⁶ A Néprajzi Társaság Gunda Béla után az *Ethnographia* szerkesztésével Fél Editet bízta meg (*Ethnographia*, 58. 1947. 356.), aki Csatkainak ezt írta: „Igen hasznos a véleménye a Lapról (naggyal írom, bocsánatot kérek érte, de ki tisztelje meg, ha én nem?!). Miután olvasóközönségünk sokféle, sokféle az igény is, amit velünk [szemben] támasztanak. Természetes, hogy az adatközlések érdeklik elsősorban a gyűjtőket, de nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy módszeres ismeretek nélkül nincs sem igazán jó gyűjtés, sem pedig feldolgozás [...]”. *Fél Edit levele Csatkai Endréhez*. Budapest, 1947. február 21. G. aut. A Magyar Néprajzi Társaság lp. CsEh. 1949-ben a folyóirat főszerkesztője Ortutay Gyula, szerkesztője Balassa Iván lett.

²⁵⁷ Az 1948-as évfolyam Gunda Béla és Marót Károly tanulmányait, Fél Edit beszámolóit közölte. Bálint Sándor ugyanez évben lett a Néprajzi Társaság tagja.

²⁵⁸ NOVÁKI 1955. i. m. 137–138.

²⁵⁹ Pontatlan utalás Solweyg altatódalára, amely Ibsen *Per Gynt* című drámai költeménye (1867) 5. felvonásának végén hangzik el.

²⁶⁰ Helyesen Felvinczi Takács.

²⁶¹ Báthy (Stampf) Anna (1901–1962) operaénekesnő gyakran látogatta Sopronban élő lánytestvéreit. Második férje, Szaszovszky Ottó (1882–1962) a Budapesti Elektromos művek vezérigazgató-helyettese volt.

vet, amit 1916-ban tőle kaptam és két írását hozzám intézve. Erre írt, még hozzá kitüntető melegséggel, hogy a könyvek egy részét már meg is nézte, igen meghatotta, hogy ennyire megbecsültem kézírását és hogy reméli, nem lesz köztünk nézeteltérés. De szeretné, ha felkeresném. Így hát augusztus 12-én Pesten lévén, felugrottam hozzá. Rendkívül barátságosan fogadott. Elmondta, hogy Baróti²⁶² és még egy professzor (csak nem Moór Elemér?)²⁶³ ellenem van, de a rektor pártol,²⁶⁴ ő szintén mellettem kardoskodik. Rólad felel. Egy pár könyvet vissza is adott. Ajánlotta, hogy ismerkedjem meg a rektorral. Nagyon nézett, amikor elmondtam, hogy a rektor mint kopott író felkeresett engem Sopronban mint másik kopott író és 1942-ben nem hittük, hogy valaha én kopogok nála, még mindig mint kopott író, de nála, a rektornál. Így azt vélte, nem kell felkeresnem, hacsak írásban nem, ami egyébként úgyis már korábban megtörtént. Már most Kozocsa²⁶⁵ beszélt Imrével,²⁶⁶ aki minden jóval biztatta. Zádor Annus is értett szót velem,²⁶⁷ annak is a maga részéről mindent megígért, de egyúttal izente tőlük, hogy ideje nincs írni nekem. Takács Zoltán²⁶⁸ úgy mondta, hogy október előtt nincs ideje engem elbuktatni, azonban most már itt van az október és nekem még 2 heti szabadságom van, de nem tudom, mennyi a fizetendő. Ez egy, aminek közlésére kérnék. Kettő: lent van-e Takács professzor s ha igen, tudnál-e vele terminusról értekezni. 23-án itt zárul egy kiállításom,²⁶⁹ ezúttal bezáró ünnepféle is lesz, Radnóti²⁷⁰ jön le és ennek következtében addig nehezen tudnék Szegedre utazni. Utána szabadon. Arra kérek, szintén nyilatkozz, hogy ha várakozásom ellenére mégsem vágódom el, mennyi időköznek kell lenni a szóbeli colloquium és a próbaelőadás között. T. i. ez utóbbit mégis vetített képekkel szeretném tartani és már több diaprojektívét készítettem. Remélhetőleg van efféle készülék. Én persze a próbaelőadást kívülről tartom, mint mindig, mert akadozva olvasok.

A nyáron még két kiállítást rendeztem²⁷¹ és ezzel teljesítettem a kitűzött tervet az évi 5 tárlattal. E mellett is sokat dolgoztam és most már szeretnék egy kevés kikapcsolódást.

²⁶² Baróti Dezső (1911–1994) irodalomtörténész, a Szegedi Fialok Művészeti Kollégiumának (1930–1937) tagja, 1943-ban a szegedi egyetem magántanára. 1947–1948-ban a VKM előadója, 1957-ig a szegedi magyar irodalomtörténeti tanszék professzora, 1952–1955 között a bölcsészkar dékánja, 1957-ig az egyetem rektora. A forradalom utáni börtönbüntetéséből 1960-ban szabadult, 1977-ig a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa.

²⁶³ Moór Elemér (1891–1974) nyelvész, művelődéstörténész, a névtudomány, település- és őstörténet, történelmi néprajz kutatója. 1929-től a szegedi tanárképző főiskola tanára, 1934–1939 között a *Népünk és Nyelvünk* társszerkesztője.

²⁶⁴ Az 1949/50. tanévben a szegedi egyetem rektora Trencsényi-Waldapfel Imre (1908–1970) klasszika-filológus, irodalomtörténész akadémikus volt.

²⁶⁵ Kozocsa Sándor (1904–1991) bibliográfus, kritikus, irodalomtörténész 1926–1977-ig az OSZK munkatársa, osztályvezetője, 1941-ben a debreceni egyetem magántanára, 1941–1948 között az *Irodalomtörténet* szerkesztője.

²⁶⁶ Valószínűleg Katona Imre (1921–2001), aki 1947-ben doktorált Szegeden, 1949-ben az ELTE Ortutay Gyula vezette folklor tanszékének adjunktusa, majd docense, a Magyar Néprajzi Társaság főtársa.

²⁶⁷ Zádor Anna (1904–1995) Kossuth-díjas művészettörténész, a magyar és az európai klasszicizmus és romantika kutatója. 1936-ban került a Franklin Társulathoz, amelynek 1945 után vezetője volt. 1950-ben a Műemlékek Országos Tanácsának munkatársa, 1951-től haláláig az ELTE Művészettörténeti Tanszékének professzora. Munkásságáról lásd Bibó István: Zádor Anna (1904–1995). In: *„Emberek, és nem frakkok”*. 2006. i. m. 441–448. Csatkaival 1925 körül, az egyetemen ismerkedett meg. Nemcsak életre szóló kollegiális barátság alakult ki köztük (lásd Zádor Anna előszavát Csatkai disszertáció-kiadásában: Zádor 1983. i. m. 10, vö. 14. jegyzet), hanem ifjúkori szerelme és menyasszonya is volt. A bizonytalan egzisztenciájú Csatkaival való házasságát azonban nagypolgári családja tiltotta (Csapody István 2010. i. m. 1. 166.).

²⁶⁸ Helyesen Felvinczi Takács.

²⁶⁹ Nem tudni, hogy a hat 1949. évi külön kiállítás (vö. Nováki 1955. i. m. 136–137.) közül melyikről van szó, de bizonyosan nem a *Sopron a Bach-korszakban* címűről, amely szeptember 22-én nyílt meg (*Csapody István emlékezése*).

²⁷⁰ Radnóti Aladár (1913–1972) római kori régész, ókortörténész 1938-ban a pesti egyetemen doktorált, majd a Nemzeti Múzeum munkatársa, osztályvezetője, a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségének helyettes vezetője lett. 1957-ben Bajorországban telepedett le.

²⁷¹ Az ötödik a soproni művészpédagógusok tárlata, a hatodik a Bach-korszak kiállítása volt.

Isten áldjon, kedves Sanyim, ne vedd zokon a kérések ekkora tömkelegét!
Szeretettel ölel

Bandi.

G. aut. 1 oldal. BSh

20.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1949. november 2.)

Sopron 1949. XI. 2.

Drága Sanyim! Es ist erreicht.²⁷² Azaz ami Rajtatok nyugodott, azt több mint becsülettel megoldottatok, szeretettel, barátsággal, valami egészen szokatlan magasztos jósággal, amit sohasem érdemeltem ki, akár mint ember, akár mint kutató. Zoltán bátyánknak²⁷³ a fővárosban roppant szigorú a híre, többen figyelmzettetek, hogy kemény emberrel akadtam össze és jaj lesz nekem. Íme: bizony megindultan olvastam szerény munkámról írt sorait. Ha valaki olvassa, bizvást kérdezheti, nem lett volna-e kár értem. És Te, Sanyim, szintén jó kontraszt voltál, mert nem rontottad el a vezérlő dallamot. Nem hiszem, hogy valaha meghálálhatom Nektek ezt a nagy szolgálatot és most rajtam a sor, hogy meg ne csúfoljalak a colloquiumon és főleg a próbaelőadáson. Mivel választást engedtel, arra kérnélek, légy szíves hivatalos helyen elintézni, hogy a colloquium valóban 17-én azaz csütörtökön lehessen. Ha jól értettem utána közvetlen, vagy legalábbis azon a napon tarthatom meg a próbaelőadást.²⁷⁴ Természetesen vetített képekkel kérném, az majd sokban kihúz a kátyúból. Részben nem veszítem el a fonalat, részben maga a képsor is érdeklődést kelt.

Az előadásom tárgya: A nyugatmagyarországi barokk szobrászat kutatásának problémái.²⁷⁵ Újabb kutatásaim eredményeit viszem benne elétek képekben és szavakban. Rá akarok mutatni arra, hogy mennyire szükséges az emlék tanulmányozása mellett a legkülönbözőbb források keresése. Egy jelentős barokk emlékmű szerzőjének nevét a sekrestyés naplójában találtam meg,²⁷⁶ a legjobb du-nántúli stukkóművész első hiteles műve egy bírósági tárgyalás jegyzőkönyvéből derült ki²⁷⁷ stb. stb. Mintegy 10 vadonatúj kép is kerül bemutatásra. Mindebből látható, hogy a colloquiumra nézve Zoltán bátyánk megnyugtatót, sőt az asztalra csapott mondván aggodalmaskodásomra: Semmi közöd hozzá, az az én dolgom lesz.²⁷⁸ Ha már most, Te, kedves Sanyim, szintén nem faggatsz a patagóniai népek házi iparának vonatkozásairól a Tűzföld népi költészetére, akkor tán megúszom baj nélkül.

Már most a dologra. Azért választottam a későbbi időt, mert akkor az idő már megszilárdul és állandó hideg lesz. Innen szerdán hajnalban indulok, tán Kup Gyula leendő (magántanár!-) kartársammal.²⁷⁹ Aztán 16-án fizetés is lesz, be akarom várni. Addig is, Sanyim, légy szíves megtudni, hogy az ősz-

²⁷² Elértük, sikerült, megvan (német).

²⁷³ Felvinczi Takáts.

²⁷⁴ Június 16-án érkezett Szegedre, vizsgájára másnap került sor. CSAPODY István 2010. i. m. 1. 177.

²⁷⁵ Vö. 249. jegyzet.

²⁷⁶ Schweitzer György régi Pásztorok imádása-oltára, eredetileg a soproni Szent Mihály templomból, Michel János föllett naplója után. CSATKAI 1951. i. m. 98.

²⁷⁷ Pietro Antonio Conti soproni stukkóművész. Az 1697. évi soproni tanácsjegyzőkönyv után. CSATKAI 1951. i. m. 97.

²⁷⁸ Amikor Solyomossy 1934-ben magántanárrá akarta habilitálni Bálintot, „azt válaszoltam neki, hogy én ezt még nem érdemlem meg. Hálás szívvel emlékezem a feleletére: »Kedves fiam, ahhoz semmi köze, hogy én mit akarok önnel.«” BÁLINT 1981. i. m. 238.

²⁷⁹ Kup Gyula (1903–1972) patológus 1926–1930 között a szegedi patológiai intézet orvosa, 1938–1968-ig a soproni kórház főorvosa. 1945-ben sokat tett a szegedi egyetem Sopronba szállított értékeinek megmentéséért (Jegyzőkönyv

szes költség mennyire rúg. 500-ra számítottam, de biztos lesz föle. Nem volna-e tanácsos előre küldeni és mily címre? Nagyon kedves, hogy felajánlod a szállást, ezt csak akkor fogadhatom el, ha tényleg nem alkalmatlan Neked és ha nem nyúlik túlságosan hosszúra a szegedi tartózkodás. Nagyon dicsérték a Royal szállót. Ha tehát mégis Nálad akadály volna, ott légy szíves számomra szobát biztosítani. Budapestről a késő délutáni órákban indul az áramvonalas vonat, azzal igyekeznék aztán Szegedre.²⁸⁰ Kialusom magamat és másnap kezdődhet az akasztás. Nagyon kívánnék Wagner Richárdal megismerkedni, ki boldogult bátyám tanítványa volt,²⁸¹ aztán Nagy Zolti is régi barátom.²⁸² Nem tudom ismered-e Zsadányi Nagy Árpádot a Klauzál gimnáziumból?²⁸³ Vele is szívesen találkoznék. Halló szerkezetet ugyan hozok magammal, de azt hiszem, jobb lesz nélküle.

Csekey Pista bátyám²⁸⁴ pár héttel ezelőtt itt járt és megígérte, hogy Mészöly Gedeonnak beajánl,²⁸⁵ ezt olyan formában, hogy neki is jó barátja vagyok, így a lehető legkedvesebb légkörben azonnal otthon érzem magam. Nagyon örülök, hogy láthatlak. Sanyim, a corпуст²⁸⁶ hozom magammal és sokat akarok Nálad jegyezni. Még egyet. Feleségem igen fél a messzi úttól és bár megvan a szabadjegy Szegedig, e percben úgy véli, hogy nem kísér el. Ha mégis... la donna é mobile...²⁸⁷ akkor sürgöny-

a szegedi Tudományegyetem Tanácsának 1945. szeptember 20-i I. rendes üléséről 38, 41. MNL CSML SzHMTE RH iratai. Tanácsülések jkv. 1943/44–1945/46. VIII. 5. 3. d.). Magántanári képesítésének miniszteri megerősítését 1946. július 19-én kapta meg Keresztury Dezsőtől (uo. lktsz. 1564. 1945–46. 1945/46. VIII. 5. 59. d.).

²⁸⁰ Áramvonalas vonat: a MÁV fővonalain az 1948-ban Magyarországra visszakerült, helyreállított, 150 km/h legnagyobb megengedett sebességű M440 700 típusú Hargita motorvonatok.

²⁸¹ Csatkai József (1893–1937) zeneszerző, kémia-fizika szakos középiskolai tanár, nyelvész, szótárszerkesztő, az eszperantó nyelv megreformálását célzó ido mozgalom hazai elnöke. 1920-tól haláláig a szombathelyi reálgimnáziumban tanított, növendéke volt Weöres Sándor, levelezett Babitscsal, Benedek Elekkel, Gárdonyival, Kosztolányival és Szép Ernővel. CSATKAI Endre: Magyar írók levelei egy vidéki zeneszerzőhöz. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 38. 1928. 1–2. 118–120. Csatkai Endre idősebbik bátyja, Jenő a Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút soproni üzletigazgatóságának főintézője volt, vö. LOVAS 1996. i. m. 339. 1944 májusában feleségével és Endre öccsével (aki 1925-ben megírta a Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút történetét is) együtt költöztették a gettóba (Templom utca 13., vö. Csatkai Endre keltezetlen emlékezése: SM K.2012.129.3.), ahonnan külső munkára jártak. Auschwitzban pusztult el feleségével együtt.

²⁸² Nagy Zoltán (1908–1994) művészettörténész 1934-ben doktorált Pesten. A Műemlékek Országos Bizottsága (1934) után 1937–1938-ban a Római Magyar Intézetben, 1939–1941 között a miniszterelnökség művészeti előadójaként dolgozott, 1940-ban a Nemzeti Múzeum segédőre, 1941-től az Eötvös Collegium tanára. 1943-ban a VKM-be került, 1945 őszén kinevezték az Alföldi Tudományos Intézet helyettes igazgatójává (*Jegyzőkönyv a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Karának 1947. október 29-i II. rendes üléséről*. 116/1947–48. bksz. 15–17. MNL CSML SzHMTE BTK iratai. 1947/49, 1948/49. VIII. 5. 15. d.). Noha B-listázták, a honfoglaló magyarság művészetéről és Magyarország öke-resztény emlékeiről szóló előadásait minisztériumi engedéllyel folytathatta 1947-ig, Felvinczi Takáts kinevezéséig. Magántanári próbaelőadását 1947. december 13-án tartotta. Később középiskolában tanított, 1960-tól az esztergomi Balassa Bálint Múzeum és a Vármúzeum igazgatója volt. Művei: *Vedres István művészi munkássága* (1956), *Szeged* (útikönyv Papp Imrével, 1960). Róla HORVÁTH Béla: Nagy Zoltán (1908–1994). In: *Magyar Múzeumi Arcképcsarnok. Életrajzok a magyar múzeumügy történetéből*. Főszerk. BODÓ Sándor–VIGA Gyula. Budapest, Magyar Pulszky Társaság, 2002.

²⁸³ Zsadányi Nagy Árpád (?–1976) irodalomtanár, 1945–1948-ban a csongrádi Szent Imre Gimnázium igazgatója, 1949-től a szegedi Klauzál Gimnázium tanára.

²⁸⁴ Csekey István (1889–1963) alkotmányjogász 1919-ben a pesti egyetem magántanára, 1923-tól a tartui, 1931–1940-ig a szegedi egyetem politikai tanszékének professzora, 1940–1945 között a kolozsvári, 1945–1946-ban a szegedi, 1951-ig a pécsi egyetem tanára. Csatkaival 1938 elején ismerkedtek meg. *Csekey István levele Csatkai Endréhez*. Szeged, 1938. január 26. G. aut. Csekey István fejléces lp. CsEh.

²⁸⁵ Mészöly Gedeon (1880–1960) nyelvész, irodalomtörténész, műfordító, 1914-től az MTA Kézirattárának óre, 1921-től akadémikus, 1922–1958 között a szegedi egyetemen az uráli és finnugor nyelvek professzora, az 1928/29. és 1950/51. tanévben bölcsészkar dékán.

²⁸⁶ Corpus: Csatkai szentképgyűjteménye, vö. 85. jegyzet.

²⁸⁷ „Az asszony ingatag, úgy hajlik, mint a nád.” (Olasz.) A mantuai herceg áriájának első sora Verdi *Rigoletto* című operájának (1851) harmadik felvonásából.

zök és akkor természetesen a Royalban kérünk egy kettős ágyas szobát. Viszont feleségem nem marad tovább ott, hanem visszatér Sopronba. Nekem – ne ijedj meg – 10 napi szabadságom van és ha nem lenne rossz az idő, szeretnék Kecskeméten is körülnézni, vagy akár Cegléden. E percben foghúsgyulladásom van és én mégis tervezek, pedig 5 percnként odakapok a képemhez. Az orvosom azt mondja pár nap alatt vége. Ó Sanyi, mennyi megbeszélni valónk lesz, már azért is megéri a habilitáció a pénz, hogy egyszer együtt lehessünk kedvünkre. Addig is szeretettel, hálával ölel

Bandi

G. aut. 2 oldal. BSh

21.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1949. november 22.)

Sopron 1949. XI. 22.

Édes Jó Sanyim! Ismét itthon, kedd este érkeztem meg és első kötelességem, hogy Neked írjak és újból, meg újból, de mindig csak elégtelen módon köszönjem a sok jóságot, amivel elhalmoztál és hogy életem egyik legszebb eredményéhez juttattál.²⁸⁸ Az út Budapesttől Sopronig – főleg sötétben – elég hosszú arra, hogy mérlegelhettem az eseményeket. Úgy érzem, hogy a doktorátusom is nagy jelentőségű volt és annak is éreztem,²⁸⁹ de nem örültem neki úgy, mint ennek a kitüntetésnek. Az hosszú munka eredménye volt, ez pedig nagyobb fáradság nélkül hullott az ölembé. Tán akkor voltam ennyire boldog, amikor a topográfiai megláttam nyomtatásban. Te Édes Sanyim hihetetlen dolgot műveltél: a budapestiek nem győztek rajta csodálkozni, hogy első sorban ilyen rövid idő alatt végbe vitted és főleg, hogy Takáts Zoltánt sikerült megpuhitanod. Tudod, hogy még egy Balogh Jolánt is elutasított?²⁹⁰ A pályaudvaron találkoztunk és Buza professzor társaságában hárman utaztunk együtt,²⁹¹ igen kedélyesen telt az idő. A nyugatitól egyenesen a szállóba siettem. Ágynak estem és másnap a ferencesek után kivonultam a Szépművészeti múzeumba, ott megnéztem az új rendezéseket;²⁹² láttam Palotay Gerit, de nagyon rossz hangulatban volt.²⁹³ Mondtam, hogy aggódunk érte, rám villámlott: Joggal! Dél tájban felmentem Budára és attól fogva egész nap rokonlesen voltam. Hétfőn d[él]. e[lőtt]. a Nemzeti Múzeumban dolgoztam, Kozocsa készített egy pár ritkább könyvet a számomra, majd sorra jöttek a hivatalok és múzeumok. A Főfelügyelőségénél alig tudnak valamiről, a saját sorsukat is titokban tartják előttük.²⁹⁴

²⁸⁸ Próbaelőadását 1949. november 17-én tartotta, „Felvinczi Takáts igen dicséretes véleményt adott róla.” (*Csapody István emlékezése*) „Részletesen elbeszélte Mészöly Gedeontól kezdve a vizsgakérdéseken át a próbaelőadásig a történeteket.” Uo. 181.

²⁸⁹ 1925-ben (*Kazinczy és a képzőművészetek*).

²⁹⁰ Balogh Jolán (1900–1988) művészettörténész. 1924-től a Szépművészeti Múzeum munkatársa, 1935–1967: a Régi Szoborosztály, 1949–1955: a Modern Szobor Osztály, 1945–1949: a Grafikai Gyűjtemény, 1945–1947: a Régi Magyar Osztály vezetője. 1955-ben az esztergomi Bakócz-kápolnáról írt disszertációjáért megkapta a tudományok doktora fokozatot. A középkor és a reneszánsz egyetemes és hazai szobrászatát, Erdély művészetét, a népművészet és a történelmi stílusok összefüggéseit, valamint a Mátyás-kori reneszánsz művészetet kutatta. Életművéről legújabbban lásd Mikó Árpád: Balogh Jolán (1900–1988). In: *Emberek és nem frakkok* II. i. m. 421–439, valamint http://www.szepmuveszeti.hu/data/cikk/91/cikk_91/06.23/szemelyi_biblio/Balogh_Jolan.pdf – letöltve 2014. október 23.

²⁹¹ Buza László (1885–1969) nemzetközi jogász, 1923-tól a szegedi, 1940-től a kolozsvári, 1948–1966 között ismét a szegedi egyetem professzora, akadémikus.

²⁹² Az épület helyreállítása után újra megnyílt a Régi Képtár és az Új Magyar Képtár állandó kiállítása.

²⁹³ Palotay Gertrúd (1901–1951) etnográfus, a magyarországi és erdélyi népi textíliák és hímzések kutatója. 1928-tól a Néprajzi Múzeum, 1946-tól a Nemzeti, majd az Iparművészeti Múzeum munkatársa. 1948 májusában Bálint Sándor és Felvinczi Takáts Zoltán bocsátotta doktori szigorlatra.

²⁹⁴ A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Főfelügyelősége (1897-től).

Erre átmentem a feloszlatott Telekibe.²⁹⁵ Ott Malán Mihálynak lógott nagyon az orra,²⁹⁶ Györffy Gyurkát már nem is találtam ott, hanem egy emelettel odább a Történelmi intézetben.²⁹⁷ Mutatta az új felügyelőség-műemlék bizottság számára kijelölt helyiségeket.²⁹⁸ Délután ismét látogatóban voltam, miközben egyre húzódtam Buda felé és vacsora után kiértem Felvinczi Takátsékhoz. Kitüntető kedveséggel fogadtak, egy soproni ismerős is becsöppent véletlenül, annak azt mondta a Prof. fényes volt a habilitáció. Így és Garay²⁹⁹ révén már mire hazaértem, itthon is sokat tereferáltak a dologról. Kedden délelőtt éremkereskedőket kerestem fel és a Ferenc körúton egy új böngészőt. Hát nagyszerűen lehet venni és igen kedvesek a népek is benne. De persze Budapest nem Szeged és nincs a jó testvér Bálint Sanyi, alaposan a fenekére vertem a pénznek és így kedden estve haza utaztam. Feleségem igen jól volt, a kétszeresen zuhogó köszöntések igen felvillanyozták. A múzeumban sem akadt nagyobb baj távollétemben. Az óriási posta egy és más kedves hírt is hozott. Megválasztottak a Régészeti Társulatban választmányi tagnak³⁰⁰ és dec. 2-án a rádióban felolvassák egy kedves tanulmányomat a régi magyar írók házatájáról.³⁰¹ Hallottam, hogy a Magyar Vasárnapban is megjelent a Lánchídról egy kis cikem.³⁰² De kellemetlen dolog is akadt. Az Ethnographia küldte a korrektúráját és íme legépeltek az én kéziratom,³⁰³ valami 25 sort véletlenül kihagytak. T. i. semmi értelme nem volna, hogy kihagyják, csak ügyetlenségből ered. Viszont már széttördelték és így félek, hogy kihagyják, már aligha illeszti bele. Ehhez a késés, mert már Szegedre érkezésem napján megjött a batyu Sopronba.³⁰⁴ Most még arra kell kérjelek, hogy a könyvek iránt ne süss, mert egy pár nap beletelik, amíg meg tudom szerezni a megyei történetet,³⁰⁵ ha meg tudom egyáltalában. Tehát nagyon hamar jelentkezem ismét, bú-e vagy bá?

Kedves Sanyim, köszöntsd a nevemben Jucit,³⁰⁶ Elődöt,³⁰⁷ Nagy Zoliékat, Koltay professzort³⁰⁸ és aki

²⁹⁵ A Teleki Pál Tudományos Intézet névadója elgondolása szerint a második világháborút lezáró béketárgyalások magyar dokumentációjának elkészítésére alakult 1941-ben. Megszüntetéséig, 1948 februárjáig a magyarság és a szomszéd népek történetét, gazdasági, társadalmi, kulturális fejlődését és állami berendezkedését kutatta.

²⁹⁶ Malán Mihály (1900–1968) orvos, antropológus, 1924–1940-ig a pesti egyetem kóronctani és embertani intézetében működött. 1937-ben magántanár, 1940–1946-ig a kolozsvári egyetemen az embertan professzora, később a Nemzeti és a Természettudományi Múzeum munkatársa.

²⁹⁷ Györffy György (1917–2000) történész, 1942-től a Teleki Intézet gyakornoka, később tanára, 1945–1949 között az Országos Táj- és Néptudományi Intézet igazgatója, majd az MTA Történettudományi Intézetének kutatója.

²⁹⁸ „Pesten az egész Muzeológiai Intézet hurcolkodik a szomszéd utcák egyikébe. Pontosabban a Trefort-utcai u. n. mintagimnáziumba. Szemtanúk írásbeli értesítése szerint rettenetes barbársággal folyik az egész költözés. Állítólag ez a helyük is csak egy évre szól. Azután mennek tovább Budára.” *Hetény János levele Bálint Sándorhoz*. Sopron, 1951. augusztus 31. G. aut. A közlő birtokában.

²⁹⁹ Garay Ákos (1866–1952) festő, grafikus, etnográfus Pesten és Münchenben tanult. Pályája elején lovakról, ménesekről, huszárokról készült műveivel vált országosan ismertté, népeletet ábrázoló festményei és rajzai forrásértékűek.

³⁰⁰ A Régészeti és Művészettörténeti Társulat választmányába.

³⁰¹ Valószínűleg *Magyar írók levelei...* című közleményéről van szó, vö. 281. jegyzet.

³⁰² Nem ismeretes.

³⁰³ *A népies üvegfestmény* (CSATKAI 1949. i. m.).

³⁰⁴ Az *Ethnographia* szerkesztőségének küldeménye a tanulmány nyomdai korrektúrájával.

³⁰⁵ *Sopron környékének műemlékei* (1932) és *Sopron vármegye műemlékei* című füzetei (1935, 1937).

³⁰⁶ Bálint Sándor alsóvárosi rokona, az időben házvezetőnője.

³⁰⁷ Halász Előd (1920–1997) germán filológus, nyelvész, irodalomtörténész, 1945–1984 között a szegedi egyetem professzora, 1950–1956 között a magyar és világirodalom előadója. Az Akadémia német szótárának szerkesztője, 1957–1960 és 1965–1969 között bölcsészkarai dékán. Koltay-Kastner Jenő nyugdíjazása után, 1968-ban a német, francia és olasz tanszékek vezetését is átvette, 1970-ben beindította az angol nyelv és irodalom oktatását.

³⁰⁸ Koltay-Kastner Jenő (1892–1985) italianista, irodalomtörténész, filológus, történész, akadémikus, a magyar–olasz irodalmi, kulturális és diplomáciai kapcsolatok, a Kossuth-emigráció kutatója. 1924–1935 között a pécsi egyetem tanára, 1935–1940-ig a Római Magyar Akadémia igazgatója. 1940-től a szegedi egyetem tanára, az 1942/43. tanévben dékánja. 1944-ben az egyetem rektora, 1950–1952-ben a bölcsészkar prodékánja, 1951–1968 között a román nyelvek és irodalmak professzora.

még emlékezik rám és csókd meg Pétert, ki részben druzsám.³⁰⁹ Az esernyő épségben megérkezett. Ha véletlenül a borotválkozó ecsetemet megtaláljátok, utánam ne küldd, mert mindenképp van kettő, egy házi használatra, egy az utazási készletben.

Isten áldjon és óvjon. Igen sokszor ölel

hűség és hálás

Bandid –

G. aut. 2 oldal. BSh

22.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1949. december 14.)

Sopron 1949. XII. 14.

Kedves Jó Sanyim! Közeledvén a karácsony minden jót kívánok Neked. Nem írhatom, hogy a szeretet napja, mert hiszen Nálad az esztendő minden napja annak jegyében áll és az én szegedi tartózkodásomat meg egyenesen ünnepi sorozattá változtattad. Szerény megemlékezésül küldöm Neked a rézlemezek levonatait.³¹⁰ Úgy mondja a grafikus művész,³¹¹ hogy nagyon erősen és barbáru használják, főleg úgy, hogy nyomdába adták és ott bizony nem bántak vele csinyján. Mindegy, azt hiszem, a levonatok megfelelnek és ha időben odaérkeznek, nem lesz gondod idén karácsonyi ajándéokra. A lemezeket majd az újesztendőben visszaküldöm, vagy egyszer magam hozom el, hacsak nem sürgős a visszajuttatásuk.

Nagy Zolti felesége van nálunk,³¹² sokat fázik, mert bizony Sopron minden szépsége mellett télen nem Olaszország. Dolgozgat a múzeumban is. Arra kér, hogy levelét, én meg arra, hogy a fényképeket eljuttasd Zoltinak. Még egy nagy kérésem volna. Szarka dr.³¹³ igen kedves levelet írt és közölte, hogy irataimat felterjesztették a VKM-be, csak a számot és napot nem írván meg ez nekem vigasztaló tudat lehet, de nem sürgethetem. Légy szíves, vedd ki belőle azt a hivatalos titkot és alkalommal írd meg nekem. Most hallom, hogy egy kedves tanítványom, Heckenast Guszti, nagy hatalom a VKM-ben.³¹⁴

Én nagy szeretettel emlékezem vissza Szegedre, most különösen, hogy Mária itt van.³¹⁵ Ő ugyan nem rajong Szegedért, de én nem hiszem el, hogy egészségtelen lenne.

³⁰⁹ Valószínűleg megkeresztelésekor (1938) vagy bérmálkozásakor (1940) kapott keresztnévére utal.

³¹⁰ Nem ismeretesek.

³¹¹ Károly (1901–1993) soproni festő és grafikusművész, a magyar kisgrafika kimagasló mestere 1943-tól dolgozott a múzeumnak, félnapos alkalmazását a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja 1951-ben engedélyezte. 1975-ig ő készítette az installációk feliratait, a múzeum emléklapjait és ex libriseit, díszítette kiadványait. Munkásságáról GALAMBOS Ferenc: Sterbenz Károly Sopron grafikusművésze. *Kisgrafikai Értésítő*, 2. 1963. augusztus 193–195; SZABÓ Jenő: Fél évszázada rajzol és fest Sterbenz Károly. *Soproni Szemle*, 29. 1975. 3. 164–172; GALAMBOS Ferenc: Sterbenz Károly. *Könyvtáros*, 28. 1978. 6. 108; DOMONKOS 1992. i. m. 25; ASKERCZ Éva: Műtermi beszélgetés Sterbenz Károllyal. *Soproni Szemle*, 47. 1993. 3. 232–235; FRIEDRICH Károly: Sterbenz Károly élete és művészete. In: DESSEWFY-HORVÁTH 2002. i. m. 217–226. (Csatkai Endre 3 ex librisével); BELLÁK Gábor: *Sterbenz*. Sopron, Hillebrand Nyomda, 2003; ORBÁN Anna: *Ex Libris Sterbenz. Egy 21. századi soproni mester munkái*. Sopron, EduTech, 2011. 13. A kötetben Csatkai (030–033), Csipkés Kálmán (036) és a Soproni Városi Múzeum ex librisei (245).

³¹² Nagy Zoltán 1941-ben vette feleségül Kovács Mária (1910–2005) szobrászt, aki Nagy Kovács Mária néven vált ismertté az egyházművészetben.

³¹³ Szarka János (?–?) árvaszéki iktató, egy évig a pesti jogi kar hallgatója volt, majd Szegeden egyetemi fogalmazó lett. Miután az orosz hadifogságból 1947 nyarán visszatért, gyorsírói lektorként működött.

³¹⁴ Alexits György politikai államtitkárnak (később a Magyar Tudományos Tanács, majd az MTA főtítkárnak) titkárságát vezette.

³¹⁵ Nagy Kovács Mária, vö. 312. jegyzet.

Kérlek, légy szíves nevemben köszönteni a Dékán urat,³¹⁶ akinek hazatértem után írtam is, jó Professzoromat,³¹⁷ akinek szintén írtam és tartsd meg magadnak a legmelegebb öleléseket.

Bandid –

Jucit is szívesen köszöntöm, nem feledem el a jó rizst, amit főzött, de a töltött káposztát sem.

P é t e r?³¹⁸

G. aut. 2 oldalas levelezőkártya. BSh

23.

Bálint Sándor – Csatkai Endréhez

(Szeged, 1949. december)

Dr. Csatkai Endre
igazgató Úrnak
Sopron
Múzeum

Kedves Bandikám,

igen nagy örömet szerezte a küldött metszetekkel. Ezek lesznek az én karácsonyi ajándékaim. Hálásan köszönöm baráti készségedet. Ismerve Tégedet, könyvkérelmeimről sem feledkeztél meg.

Örömmel gondolok szegedi együttlétünkre és jó volna, ha mihamarabb megkezdhetnéd itt előadásaidat.

Boldog ünnepeket kíván, k. feleséged kezét csókolja, Tégedet szeretettel ölel

barátod
Sanyi

Kézírással (1949. dec.). Nyomatott postai levelezőlap. CsEh

24.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1950. január 21.)

dr. Bálint Sándor
professzor úr
S z e g e d.
Tömörkény István u. 2. b.
III. emelet

1950. I. 21.

Drága Sanyim! Milton nem örülhetett úgy az Elveszett paradicsomnak, mint én Zolti ma érkezett lapján ama hírnek, hogy Nálad van az első kötet.³¹⁹ Nem a szöveget sirattam, hanem a benne levő jegyzeteket, mert 2. kiadást szeretnék belőle csinálni. Ha teheted, küldd el, mert a nyár óta számos kiegészítést szeretnék hozzáadni.

³¹⁶ A bölcsészkar dékánja az 1948/49. tanévben Prinz Gyula (1982–1973) geográfus akadémikus, 1945–1957 között a földrajzi tanszék vezetője volt.

³¹⁷ Felvinczi Takáts Zoltánt.

³¹⁸ Bálint Péter.

³¹⁹ *Sopron környékének műemlékei* (1932).

szíteni valóm akadt. Használhatja-e akár tulajdon könyvtárad, akár intézetedé a 2. és 3. kötetet?³²⁰ akkor én meg ezeket küldöm el, aztán egypár kisebb dolgot hozzá, mint 1848-at, Petőfit és ami még akad.³²¹ Fiamnak megírtam a dolgot,³²² de egy kissé nehéznek hiszi a dolgot, mert városunkban csak afféle könyvkereskedés van, mint a mi kisebb helyeinken, inkább üres papírt árulnak. Már most hogy nem kiadónál, hanem az akadémiánál rendeljen meg valami korábbi, 20-30 évvel ezelőtt megjelent kiadást, ahhoz túlságosan is dán, azaz nehézkes. Meg kell várni, amíg fiam maga megy Koppenhágába és megpróbálkozik. Egyébként megvolnék és e percben nem tudom, milyen szakos is vagyok, mert Zrínyi Miklós műveiből szólásokat írok ki, egyúttal próbálom a nyári kiállítás³²³ számára a használható adatokat kiírni Széchy 4 kötetes életrajzából.³²⁴ K. Géza igen örült a köszöntésnek.³²⁵ Viszonozta. Jól van; alighanem egy lányát eljegyezték, ha nem kettőt. Nagyon megrendített a Professzor úr családjában történt haláleset.³²⁶ Tudsz valami bővebbet róla? Kár, hogy karácsony előtt úgy elbújtál Pesten, nyomodra nem akadtunk. Légy szíves Elődöt³²⁷ megkérdezni, hogy a küldött könyvet megkapta-e Nagy Zoltiné révén?³²⁸ Most Zolti következik soron, csak félek, hogy a hótól nem sokat lát majd a kapuiból.³²⁹ Mi van Veled?³³⁰ Péter mit csinál? Juci? Az esernyő még a családi kincstár darabja. Vale et ama!³³¹

Sok szeretettel és hálával ölel

Bandi

G. aut. Nyomtatott postai levelezőlap. 2 oldal. BSh

³²⁰ *Sopron vármegye műemlékei* (1935, 1937).

³²¹ CSATKAI 1948. i. m.; Uő: *Petőfi Sopronban*. Sopron, Máté Ernő Könyvnyomdája (szerzői kiad.), 1948.

³²² Sem a szóban forgó könyv, sem Bálint Sándornak könyvet kérő levele nem ismeretes.

³²³ 1950-ben a soproni tanácsköztársaság dokumentumaiból, valamint Scholz János második nagy adományának barokk-biedermeier rajzaiból rendezett kiállítást, utóbbin (Soproni) Horváth József *Mi lesz veled?* c. akvarelljével, amelyért a művész 1954-ben Munkácsy-díjat kapott. Kiállította a múzeum plakett-gyűjteményének legszebb darabjait, és a nyáron megrendezte *A Fertő múltja* című kiállítást Csapody István segítségével (*Csapody István emlékezése*, vö. 215. jegyzet). Az utóbbi megnyitása (június 29.) nehézségekbe ütközött, „mert a Fertő a határon van és rendelkezés jött arra vonatkozóan, hogy semmiféle fényképet nem szabad használni”. (*Csapody István emlékezése*. 1950. június 20. 218.) A Zrínyi Miklós-kiállítás 1950. szeptember 25-én, Mikoviny Sámuel (1698 k.–1750) selmecbányai matematikus, földmérő, térképész emlékkiállítása október 29-én nyílt meg (uo. 247–249, 253.). *Csatkai Endre levele Házi Jenőhöz*. Sopron, 1950. október 7. és VARGA IMRÉNÉ 1996. i. m. 451.

³²⁴ SZÉCHY Károly: *Gróf Zrínyi Miklós 1620–1664*. 1–4. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1892–1902.

³²⁵ Komlós Géza (1898–1988) tanító, 1948-ig a soproni katolikus fiúnépiskola igazgatója, 1945-től a Független Kisgazdapárt nemzetgyűlési képviselője, a párt Soproni Újságjának főszerkesztője, 1946-tól a Soproni Katolikus Kör elnöke. Bálint Sándorral a parlamentben ismerkedett meg. Miután Varga Béla köréhez tartozott, 1947 februárjában „jobboldali magatartása” miatt kizárták, Bálint Sándor pártjához, a Demokrata Néppárthoz csatlakozott. Mivel 1947-ben megfosztották választójogától, nem indulhatott a választásokon. 1948-ban elbocsátották, a vasútnál és erdei munkásként dolgozott. 1952-ben „a demokratikus államrend elleni gyűlöltre izgatás” hamis vádjával annak a törvénynek az alapján állították bíróság elé, amely ellen a DNP részéről Bálint Sándor tiltakozott 1946. március 12-én (teljes szövege CSAPODY 2004b. i. m. 421–430.). Felmentése után 1957-ig az Utasellátó Vállalat adminisztrátora.

³²⁶ Nem ismeretes.

³²⁷ Halász Előd.

³²⁸ Nagy Kovács Mária.

³²⁹ Sopron gótikus, reneszánsz és barokk kapuiról van szó.

³³⁰ Bálint Sándor az 1948/49. tanév első félévében *A magyar tájak néprajza* és *A magyarság Közép-Európa népeletében* címmel tartott előadásokat és néprajzi gyakorlatokat (a második félévről nincs adat). BARNÁ-JUHÁSZ–PUSZTAI 2004. i. m. 125.

³³¹ Jó egészséget és tarts meg szeretetedben! (latin)

25.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1950. február 16.)

Bálint Sándor dr.
 professzor úrnak
 Szeged.
 Tömörkény utca 2. b.

Sopron 1950. II. 16.

Kedves jó Sanyim! Tegnap megküldöttem Neked Gyurka fiam jóvoltából a kért könyvet, remélhetőleg erre gondoltál. Ezt Neked és nem az egyetemnek küldte, amint az ajánlásából is láthatod. Örülnék, ha kedvedre lenne a könyv.³³² Sajnálom, hogy karácsony előtt nem találkozhattunk Budapesten, no meg hallgatsz is november 20. óta. Nagyon megunhattad a vendégséget! Én most igen szorgalmasan dolgozom Scarbantia topográfiájának rám eső részén³³³ és e héten tán be is fejezem már, vele párhuzamosan készül a megye lelet bibliográfiája. Egy szóval nyakig a munkában. A néprajz sem pihen.³³⁴ Persze a legelemibb kérdésnél is az iskolázatlannak utána kell forgatnia a boncok műveiben. Most a kotláshoz való szalma különböző fajai érdekelnek, mellesleg a vándorkereskedők. Gunda küldött egy angol tanulmányt,³³⁵ ergo fel kell frissíteni az angol tudományt is. Csakhogy közben elő kell adnom a koravaskori művelődésről és Csehovról. Mellékesen a múzeum is tavaszi munkálatai előtt áll; képzeld két altisztet kaptam, akik sohasem jönnek be és így látom, mit jelent az parancsolni, amit eddig nem kellett tennem. Elég kínos. Hogy még jobban csodálkozz, múlt szombaton álorcás bálban voltam, magam azonban a saját képemmel.³³⁶ Sajnos a VKM-ben megrekedt az ügyem, tán majd Imre segít.³³⁷ Ismét megkérlek, hogy a topográfia első kötetét küldd meg, az előbb felsorolt munkák kapcsán kell, mert igen sok jegyzetem van benne. Pétert csókolatom, Téged pedig sok szeretettel ölel

Bandi –

G. aut. Nyomtatott postai levelezőlap. 2 oldal. BSh

26.

Bálint Sándor – Csatkai Endréhez

(Szeged, 1950. február 17.)

Dr. Csatkai Endre
 igazgató úr
 Sopron
 Múzeum

³³² Nem ismeretes.

³³³ A *Sopron és környéke műemlékeinek* bevezető tanulmányait CSATKAI, DERCSÉNYI Dezső, MOLLAY Károly és RADNÓTI Aladár írta; a város és a környék műemlékeinek feldolgozása teljes egészében CSATKAI munkája (*Sopron és környéke műemlékei* 1956. i. m. 174–617.).

³³⁴ A *népies üvegfestmény* (CSATKAI 1949. i. m.) után, feltehetően Ortutay nemtetszése miatt többé nem jelent meg tanulmánya az *Ethnographiában*, már csak idézték.

³³⁵ Gunda Béla (1911–1994) etnográfus, 1939–1943 között a Néprajzi Múzeum munkatársa, 1943–1948-ig a kolozsvári, 1949-től haláláig a debreceni egyetem tanára. A Csatkai-hagyatékban őrzött levelei szerint jó barátságban voltak.

³³⁶ A városi művészbált február 11-én tartották. *Csapody István emlékezése*.

³³⁷ Katona Imre.

Kedves Bandikám,
igen boldoggá tettél a küldött könyvvel.³³⁸ Nem is tudom, hogy köszönjem meg. Kérlek, fiadnak is fejezd ki érte igaz hálámat. A „Sopron műemlékei”³³⁹ felől légy nyugodt. El szeretném olvasni és pár jegyzetet készíteni belőle, de eddig még nem volt időm. Ahogy beleolvastam, Neked is szeretném az új kiadás érdekében pár dologra felhívni a figyelmedet. Egy hónapon belül biztosan visszaküldöm. A Tájszótáron erősen dolgozom.³⁴⁰ Azonkívül párhuzamosan más témákkal is foglalkozom.³⁴¹ Jó volna újra elbeszélgetni Veled. Ebben a gyönyörű koratavasban Szegedet szebbnek látnád, mint novemberben. Feleségeddel együtt szeretettel üdvözöl

Sanyi

[1950.] II/17

Kézirat. Nyomtatott postai levelezőlap. 2 oldal. CsEh

27.

Csatka Endre és Nagy Zoltán – Bálint Sándorhoz

(Sopron–Szeged, 1950.)

Kedves Sanyim!

Már bizonyos értesültél róla, hogy szegedi hadjáratom „kaland”-dá változott, azaz, hogy Ortutaynak nem volt módjában megerősíteni magántanári képesítésemet. Erről az egyetem értesített.³⁴² A legkülönbözőbb okokat hozzák fel a „jól értesültek”, amelyek közt még a legkedvezőbb, hogy a tanszéket lebontják és így nincs szükség magántanára sem. Mások szerint klerikális és reakciós beállítottságú vagyok, még mások szerint személyes okok vannak, amikről jobb nem beszélni.³⁴³ Az eredményen ez nem változtat, magam is belátom, hogy tudásom nem lett volna elegendő és most már azt is elhiszem, hogy az utazás sok gondot és fáradságot okozott volna, mindamellett hazudnék, ha azt mondanám, hogy fűtyülök az egészre. Épen ellenkezőleg nagyon megviselt; egész márciusban semmi dolgom nem sikerült, mert a megsejgyenítés elterelte a gondolataimat. A baj csőstül jön és ezt a magam bőrén tapasztaltam, hogy igaz; mert egy baj már lelohasztja az ember kezdeményező kedvét és akkor magától jön a többi baj és hátrány. A fizetésrendezést még február 28-án értem meg és ez volt az utolsó fényes pont. Valami 200 forinttal többet kapok. Kup Gyula azt ajánlja, hogy kérjek a dékánátustól bizonylatot a colloquiumról és a próbaelőadásról. A kivitellel megkértem Zoltit, de ha úgy gondolja, hogy Neked könnyebben sikerül, akkor légy szíves, tetézd ezzel sok kedvességedet. Sajnálom, hogy sok-sok fáradozásodat nem kísérte siker, sajnálom, hogy terhedre voltam az ősszel. És még arra is kérlek, hogy a műemlékes első kötetet tán most Kup Gyulával Zolti útján visszajuttatnád. Több régészeti jegyzet van benne, amit most a kataszter elkészítésekor használhattam volna. Ha ez a könyv is itt van, akkor a kalandot

³³⁸ Nem ismeretes.

³³⁹ Helyesen *Sopron és környéke műemlékei* (1954, 1956).

³⁴⁰ Bálint Sándor az 1949/50. egyetemi tanév első félévében *Népköltészet és néphagyományok, Magyar népi epika és Szeged néprajza* címmel tartott előadásokat, népköltészeti stúdiumából egyetemi jegyzetet készített (CSAPODY 2013. i. m. 139.), közben a *Szegedi szótár* szerkesztésén dolgozott.

³⁴¹ Nyelvészeti tanulmányaihoz és paprikakönyvéhez gyűjtött adatokat; *A szegedi papucs* (Szeged, Csongrád Megyei Tanács Vb. Népművelési Osztálya, 1955.) és szótárának szemelvényei, *A szegedi paprika szókinca* (*Magyar Nyelvőr*, 80. 1956. 1. 113–118. és uo. 2. 251–254.) csak később jelenhettek meg.

³⁴² Csatka Endre hagyatékában nincs nyoma.

³⁴³ Származásának olykori szóvá tételére utal.

lezártnak tekinthetem. Mit hoz még ez az esztendő?! Üvegképes cikkemet láttad már?³⁴⁴ Csodálom, hogy hozták. Utána gerjert fel Ortutay haragja ellenem.³⁴⁵

Hát Isten áldjon, Sanyim. Remélem, nem feledeled el a „kalandor”-t.
Igen sokszor ölel

Bandi –

Kedves Sándor! Ezt a levelet két-három héttel ezelőtt kaptam, de miután az utóbbi időben nagyon ritkán látlak, elfelejtettem átadni, bár csaknem állandóan az aktatáskámban hordom. A benne említett írást megcsináltattam még annak idején és elküldtem, ha ugyan írt róla Neked is Bandi.

Szeretettel köszöntelek

Zoltán³⁴⁶

G. aut. Keltezetlen (1950). 2 oldal. BSh

28.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1950. május 28.)

Bálint Sándor dr.
egyetemi tanár úrnak
S z e g e d.
Tömörkény u. 2. b. III. e.

Sopron 1950. V. 28.

Kedves Sanyim! Úgy látszik, a Solweyg dalát énekelteted velem, az évszakok elmúlásáról, miközben Ő nem tér vissza. Az Ő az I. kötet, amelyet húsvétra ígértél, de valószínűleg húsvéti báránynak tartottál vissza. Vártam, hogy pünkösdi rózsaként nyíl ki, sajna, míg Szegeden pompázik, mikor pedig nekem már húsvétkor is égető szükségem lett volna rá. Ha teheted, szánj meg, Sanyi! Egyébként Zolti³⁴⁷ elmondja majd Neked, hogy a Szegedi Kaland mégis csak kaland marad, ugyanis eltörlik a magántanárságot, azaz az Akadémia határozza majd meg, ki jogosult a cím megtartására. Ma már teljesen túl vagyok rajta, mivel látom, hogy nem titkos ellenségek parittyáztak meg. Közben a Régészeti Társulatban is előadtam, sikerem volt, hát tán az Akadémia sem haragszik. Tutussal³⁴⁸ együtt voltam négy napig egy értekezleten, kitüntetett állandóan, mindenki előtt csak nekem adott kezet, ha meglátott, felém hajolt, leült hozzám, magához hívott, szóval tudta, hogy én ugyan nem hozom szóba a szegedi dolgot, amelyet megindított és amelyet be is fejezett alaposan.³⁴⁹ Garay kollégám még jobban óg-móg, mert neki

³⁴⁴ CSATKAI 1949. i. m.

³⁴⁵ Ortutaynak a maga részéről néha Csatkaival is hullámzó kapcsolata szakterületük viszonylagos távolsága, a „szegedi előélet” és a pártpolitika hiánya következtében sokkal kiegyensúlyozottabb volt, mint Bálint Sándorhoz fűződő viszonya. Jellemző, hogy bár Csatkai magántanárságát miniszterként nem erősítette meg, miután a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja élére került, ezt írta neki: „Változatlanul Te vagy az egyik legkedvesebb s egyik leglelkismeretesebb muzeológusunk.” *Ortutay Gyula levele Csatkai Endréhez*. Budapest, 1952. július 2. G. aut. A MMOK fejléces lp. CsEh. Később így írt neki: „Jobban szerettelek volna megölelni. Leveled nagyon finom, kedves és baráti volt, elteszem jó emlékeim közé. Néha az az érzésem, hogy az ilyen emlékek vigasztalnak meg a múzeumi területen eltöltött három évért.” *Ortutay Gyula levele Csatkai Endréhez*. Budapest, 1952. november 15. G. aut. A MMOK fejléces lp. Uo.

³⁴⁶ Nagy Zoltán.

³⁴⁷ Nagy Zoltán.

³⁴⁸ Ortutay Gyula beceneve.

³⁴⁹ Arra utal, hogy Ortutay alig fél évvel korábban nem erősítette meg magántanárságát.

már a minősítését is megtagadták. Kup Gyulától hallom, hogy sok a baj Zoltán bácsi körül is.³⁵⁰ Én itt idén már a 3. külön kiállításomat nyitottam meg³⁵¹ és túl vagyok a 7100 látogatón. Néprajzi vonalon a régi megye kisiparával foglalkozom³⁵² és sok egyéb hivatalos dolog nyomja a vállamat. Nyaralni Sárospatakra szeretnék utazni, de most egy fényképező gép merült fel és lehet, hogy megeszi a rávalót. No de nem untatlak tovább, legfeljebb ceterum censeo librum mittendum esse.³⁵³ Pétert csókolgatva Téged szeretettel ölel

Bandid

aki szeretné Kálmán király melléknevét felvenni.³⁵⁴

G. aut. Nyomtatott postai levelezőlap. 2 oldal. BSh

29.

Bálint Sándor – Csatkai Endréhez

(Szeged, 1950. június 9.)

Csatkai Könyves Endrének!

Kedves Bandikám,

nem is merem megkérdezni, hogy mi rólam a véleményed. Végre azonban mégis küldöm a könyvet. Nem mentegetőzőm, csak azt szeretném mondani, hogy minden áron el akartam olvasni, jegyzeteket készíteni. Közben szokás szerint a Forderung des Tages³⁵⁵ és így a dolog szépen mindig késett. Ne haragudj, ha egy új kiadásban a következő kiegészítésekre hívom fel a figyelmedet: a vallásos népelet kutatása érdekében teszem:

6. I. a széplaki diadalív szövegei.³⁵⁶ A hazai Physiologus-kutatás érdekében volna szükséges.

9. I. Szent Peregrinus kultusza itt is a lorettomi szerviták hatása. Ide pár mondatban be lehet iktatni a Szent nyugatmagyarországi tiszteletét is.³⁵⁷ Erről írtál is már.³⁵⁸

10. I. Ha csakugyan hiteles a krónika, akkor a Szent Szívnek ez a szobra a legrégebbi ábrázolások közé tartozik és így a vallásos művészetben európai jelentősége van.³⁵⁹ Kép?

10. I. a Kálvária lépcsője hány fokból áll?³⁶⁰ Ha 28-ból, akkor ez nyilván a római Scala Santa mása. Ilyenek éppen ebből a korból vannak Malackán, Kassán, Eperjesen, mint a barokk passiómisztika képzőművészeti vetületei. Nem ártana a részletesebb leírás.

12. I. Lénárd tisztelete középkori tradíció. Ábrázolás tudtommal Kőszegen, Szanyban. Itt sem ártana az emlékek összefoglalászerű felsorolása.³⁶¹ A néprajz nagyon hálás volna érte a művészettörténetnek, Szeged Sopronnak.

³⁵⁰ Miután 1951. december 31-én megszüntették a szegedi egyetem művészettörténeti tanszékét, Felvinczi Takátsot is eltávolították. Élete utolsó éveiben Hollósy Simonról és a keleti művészetekről közölt tanulmányokat.

³⁵¹ NOVÁKI 1955. i. m. 138.

³⁵² *Ethnographia*, 62. 1951. 1–2. 223.

³⁵³ Cato híres mondásának alkalmazásával: egyébként pedig úgy gondolom, hogy a könyvet meg kell küldeni (latin).

³⁵⁴ Könyves Kálmán magyar király (1074 k.–1116).

³⁵⁵ A mindennapok követelményei (ném).

³⁵⁶ A fertőszéplaki templombelső diadalívéről lásd *Sopron és környéke műemlékei* 1956. i. m. 526.

³⁵⁷ Szent Peregrinus széplaki faszobráról (1739) lásd uo. 526, 527. A szent rábasebesi mennyezetfreskó-ábrázolásáról uo. 583. Kultuszáról és az említett szoborról: BALINT 1977. i. m. 1. k. 319–320, 325.

³⁵⁸ Nem ismeretes.

³⁵⁹ A széplaki Szent Szív-szoborról (1736) lásd *Sopron és környéke műemlékei* 1956. i. m. 528.

³⁶⁰ A széplaki kálváriához „az előírással 21 lépcsőfok visz” (uo.), vagyis nem a római mintát követi.

³⁶¹ Szent Lénárt szóban forgó ábrázolásai: a soproni Bécsi utcai Lénárt-kereszt (*Sopron és környéke műemlékei* 1956. i. m. 521.), az egyedi Szent Flórián és Lénárt-szobor (uo. 488.), a fertőszéplaki Szűz Mária-szobor mellékalkaja (uo. 529.) és a pinnyei úti mentifeszület Szűz Mária, Szent Lénárt és Rókus alakjával (uo. 581.).

18. I. egy fénykép bizony elkelve a hegykövi Mária-szoborról,³⁶² hasonlóképpen az ereszekről (19. I.) 59. I. a kópházi „kegykép” a lorettói Szűzanyáénak másolata. Ez viszont szobor. A szöveg szabatosabbá teendő. Már helyesen 62. I. A votívképekről³⁶³ (63. I.) jó volna többet tudni.

Bocsáss meg Bandikám, hogy így belebeszéltem a dolgodba. Csak segíteni akartam vele. Gyönyörű munkáid olvastán mindig valami nosztalgia fog el a Ti vidéketek csodálatos kulturáltsága, nem és gazdag szépsége iránt. Sajnos, pillanatnyilag nincs időm, hogy a II. és III. kötetéről is írjak. Ha azonban szükségesnek tartanád, szívesen megteszem.

Most pedig szegedi kirándulásod eredménytelenségéről szeretnék írni.³⁶⁴ A magam részéről a dolog nagyon levert, ezt több kartársamról is elmondhatom. De tudjuk azt is, hogy szeretettel, nagyrabecsüléssel, teljes meggyőződéssel végeztük azt a részt, ami ránk tartozott. Édes Bandikám, ez a csekélység legyen a Te vigasztalásod. Remélhetőleg illő nyugalommal már napirendre térél az egész fölött és nem zártál ki szívedből bennünket.

Most újra megköszönöm a gyönyörűen sikerült karcokat. Nagy örömmel és tanulsággal olvastam az üvegeképekről szóló úttörő cikkedet.³⁶⁵ Hiába, magunkfajta embereknek az alkotás az egyetlen öröm és elégtétel. Különlenyomat nem készült belőle? Podmaniczky (Kapunvár) és Belitzky (Sopron vm) műveiről biztosan nem feledkeztél el.³⁶⁶

Bandikám, nem akarlak biztatni. A nyáron rokonlátogatásra (jún. 20.–júl. 10. között) Egerszegre utazom. Gyórt érintenem kell. Ha bukszám megengedi, boldogan megyek legalább egy félnapra Hozzatok is.³⁶⁷

Érdekes, hogy a nyár folyamán hívtak Sárospatakra engem is. Milyen jó volna, ha a körülmények kedvezéséből ott találkozhatnánk.

Egyébként magamat illetőleg semmi újság. A szó szoros értelmében beletemetkeztem a munkába (Szegedi szótár, a szegedi paprika néprajza).³⁶⁸ A leányzó (a szakrális néprajzi) aluszik...³⁶⁹ Jól vagyok, Pétörke üdvözl.

Feleséged kezét csókolom. Tégedet pedig jelzőtlenül nagy szeretettel ölel

S.

Szeged, 1950. VI. 9.

Kézirat. 4 oldal. CsEh

³⁶² A hegykövi Szűz Mária-szoborról uo. 531.

³⁶³ Fogadalmi képekről.

³⁶⁴ Csatkai általa is emlegetett szegedi kirándulása, a „kaland” egyetemi rehabilitációja ügyében egyszerre volt eredményes, hiszen mindenben sikerrel tett eleget a szokásos kari eljárásnak, és mint Bálint Sándor írja, mégis eredménytelen, hiszen minisztériumi megerősítés híján nem lehetett az egyetem magántanára.

³⁶⁵ CSATKAI 1949. i. m.

³⁶⁶ PODMANICZKY Zsuzsanna: *Kapunvár néprajza*. Kapunvár, 1939; BELITZKY János: *Sopron vármegye története*. Budapest, Stephaneum, 1938.

³⁶⁷ Bálint Sándor soproni látogatásának nincs írásos nyoma.

³⁶⁸ „[N]em tanítok, de megígérték, hogy olyan beosztást kapok, ahol kutatásaimat tovább folytathatom [...] a Szegedi Szótáron és a szegedi paprika néprajzán dolgozom.” *Bálint Sándor levele Hetény Jánoshoz*. Szeged, 1951. október 15. Kézirat. A közlő birtokában. Hetény, aki Bálint helyzetéről Csatkainak rendszeresen beszámolt, ezt írta: „Bálint Sándort mellőzik az egyetemről. Nem tudom, Endre bácsinak írt-e már az óta, mert itteni ismerőseinek még nem, pedig nagyon szeretnénk pontosabban is tudni róla.” *Hetény János levele Csatkai Endréhez*. Budapest, 1951. szeptember 27. Kézirat. CsEh.

³⁶⁹ „[A]zzal biztatnak, hogy beosztásomon nem is változtatnak. Bár így lenne, mert így a körülményekhez képest igen nyugodtan tudok dolgozni [...] Időmhöz és munkámhoz képest természetesen a nagy szenvedély, a néprajznak kettőnköz annyira közelálló ága [a vallási néprajz – Cs. M.] sem hagy nyugton, bár igazán komolyan nem tudok vele foglalkozni.” *Bálint Sándor levele Hetény Jánoshoz*. Szeged, 1952. október 17. Kézirat. A közlő birtokában. Bár 1953-tól sorra jelentek meg nyelvészeti, helytörténeti és néprajzi dolgozatai, első vallási néprajzi vonatkozású tanulmánya (Egy ismeretlen régi szegedi városkép. *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve 1958/59*. Szeged, 1960. 191–196.) csak 1960-ban látott napvilágot.

30.

Bálint Sándor – Csatkai Endréhez*(Szeged, 1951)*

Dr. Csatkai Endre
 múzeumigazgató
 Sopron
 Bálint Sándor
 Szeged, Egyetem

Kedves Bandikám,
 múzeumod színháztörténeti kiállítása³⁷⁰ érdekes lehet, sajnálom, hogy nem láthattam, de figyelmedet köszönöm. Arra kérnélek – ha kaphatók – a Soproni Szemle különlenyomataiból próbáld megszerezni számomra a következőket: 54. (csornai népviselet),³⁷¹ 89 (régibábsütő emlékek),³⁷² 121 (középkori kőlámpások),³⁷³ 130 (néprajzi térképek),³⁷⁴ 153 (Hanyi Istók)³⁷⁵ számúakat. Hálás volnék Podmaniczky: Kapuvár c. néprajzi disszertációjáért is. Az esetleges kiadásokat szívesen megtérítem. Bizony jó volna már egyszer újra találkozoznunk és elbeszélgetnünk. Feleségeddel együtt szeretettel üdv. barátod S.

Kézirat. Nyomtatott postai levelezőlap. Keltezetlen (1951). 2 oldal. CsEh

31.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz*(Sopron, 1951. július 24.)*

Dr. Bálint Sándor professzor úrnak
S z e g e d.
 Tömörkény utca 2. b.

Kedves Sanyim! Ne haragudj, hogy ennyire késve teljesítem kívánságod első részét. De a Soproni Szemle kiadóhivatala elmúlt a bombázások idején minden lappéldánnyal, a kérdéses szerzőt pedig rossz végzete méltán érte utol a neki annyira kedves Nürnbergben.³⁷⁶ Maga a bibliográfia látszatra nagy munka, azonban minden szemét összeszedése még nem könyvészet. Épen a fontos dolgok hiányoznak és a felsorolás még nem igazítja útba az embert. Amilyen szörnyű feldagadt a cikk stílusa, olyan volt az ember is. A Soós munkát Jani küldi, mint akinek megvan.³⁷⁷ Azt egyáltalán nem lehet már megszerezni, a Szemléből is csak jó alkalom hoz felszínre egy és más füzetet. Vedd hát szeretettel! Meg-

³⁷⁰ A soproni színháztörténet 600 éves múltjáról. Lásd NOVÁKI 1955. i. m. 140.

³⁷¹ SANDY Dezső: Csornai népviselet. *Soproni Szemle*, 3. 1939. 1–2. 76–79.

³⁷² CSIPKÉS Kálmán: Régi bábsütő-emlékeink. *Soproni Szemle*, 4. 1940. 2–3. 106–112.

³⁷³ Ifj. CSEMEGI József: Középkori kőlámpások Sopron területén. *Soproni Szemle*, 5. 1941. 2–3. 185–195.

³⁷⁴ WEGER Imre *Néprajztérképek módszere* [1–2.] című munkájának ismertetése. *Soproni Szemle*, 5. 1941. 4. 299–314.

³⁷⁵ MISSURAY-KRÚG Lajos: Hanyi Istók, rábaközi regék hőse. *Soproni Szemle*, 7. 1943. 1. 24–57.

³⁷⁶ Ismeretlen.

³⁷⁷ „Már Csatkai Endrétől is kértem két könyvet, de ő úgy látszik nem ért rá utána nézni: Missuray-Krúg [Lajos]: Hanyi Istók (klny. [különlenyomat] a *Soproni Szemléből*) és Soós Imre: Ósi sopronmegyei nemzetségek. Sopron, 1940. [*Ósi sopronmegyei nemzetségek*. Képek a sopronmegyei községek és családok történetéből. Sopron, 1942.]. Kérem, próbálja meg beszerzésüket, egyenként 8–10 [forint]tot megadnék értük.” *Bálint Sándor levele Hetény Jánoshoz*. Szeged, 1951. július 12. Kézirat. Postai levelezőlap. A közlő tulajdonában.

volnék a sok gond és baj között is, külön kiállításokon törve a fejemet.³⁷⁸ Tudományos munkához nehezen jutok csak, túlteng az intézet adminisztrációja.³⁷⁹ Új átrendezésünk is van.³⁸⁰ De már nem vagyok egyedül, egy ifjú régészt kaptam, aki hozzá tanítványom, így jól megért, annyival is inkább, mert Nyíregyházáról jött haza.³⁸¹ Péter Lászlóval is szorgalmasan levelezek.³⁸² Igen képzett fiatal embernek találok és azt hiszem, lesz belőle valami, vagy inkább Valaki. Ismered bizonytal. Az új levéltárosunk is szögedi: Takáts Endre, jó humorú és jó kartárs.³⁸³ Sok segítségem van a révén. Feleségem egy kissé betegeskedik a gyomrával, hisszük, hogy nyári betegség csupán. Írj legközelebb Péterről is. Jól megnőhetett; tán már iskolás is? Juci megvan egészségben? Sokszor öllelek Sanyi, írj!

Bandi

[Sopron,] 1951. VII. 24.

*G. aut. Nyomtatott postai levelezőlap. 2 oldal. BSh***32.****Bálint Sándor – Csatkai Endréhez***(Szeged, 1953)*

Dr. Csatkai Endre
múzeumigazgató
Sopron
Múzeum

Kedves Bandikám,
munkához baráti szívvel gratulálok.³⁸⁴ Az Egyetemi Könyvtárban elejétől végéig átlapoztam. A szöveg kitűnő, tanulságos, új anyagban rendkívül gazdag. Az illusztrációk lehetnének jobbak is. Ez persze nem múlt Rajtad. Egészében végtelenül boldog vagyok Miattad is, a téma miatt is, hogy a könyv megjelent. Feleségedet üdvözlöm, Tégedet szeretettel öllelek. Igaz híved és barátod

Bálint Sándor

Kézirat. Nyomtatott postai levelezőlap. Keltezetlen (1953). 2 oldal. CsEh

³⁷⁸ A színháztörténeti külön kiállítás mellett Steinacker Károly (1800 k.–1873) soproni biedermeier festő életműve és a második művészképmás-kiállítás bemutatására került sor. A 25. külön kiállítás 1951. augusztus 20-i megnyitóján Dercsényi Dezső, László Gyula és Zádor Anna is megjelent. NOVÁKI 1955. i. m. 140.

³⁷⁹ A soproni múzeumot 1951. január 1-jén államosították, ekkor vette fel Liszt Ferenc nevét. A múzeumok „országos munkaversenyén” a vidékiek közül második, országosan harmadik lett, Csatkai pedig megkapta a „legjobb magyarországi muzeológus” címet. NOVÁKI 1955. i. m. 140.

³⁸⁰ Átrendezték a múzeum teljes régészeti anyagát: Nováki Gyula az ősrégészetet, Radnóti Aladár a római kort, László Gyula a népvándorlás korát, Csatkai a középkor végéig terjedő leletanyagot gondozta. NOVÁKI 1955. i. m. 140.

³⁸¹ Nováki Gyula (*1926) ősrégész 1964-ig volt a Liszt Ferenc Múzeum munkatársa.

³⁸² Levelezésük legnagyobb része lakástűzben pusztult el Szőregen. (Péter László közlése, 2012. november 23.)

³⁸³ Takáts Endre (1907–1984) a szegedi Baross Gábor Gyakorló Gimnáziumban 1931-től hittant, 1941-től földrajzot és történelmet tanított, 1943-ban Baja fő-levéltárosa, 1944–1945-ben polgármestere. A Levéltárak Országos Központja 1950-ben helyezte Sopronba, ahol 1957-ig volt levéltár-igazgató, 1956-ban a Nemzeti Tanács elnöke. Vizsgálati fogsága után Szegeden, Szombathelyen és Veszprémben működött levéltárosként 1973-ig.

³⁸⁴ *A Sopron és környéke műemlékei* első kiadásához (Budapest, Akadémiai, 1953).

33.

Csatka Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1953. október 1.)

Dr. Bálint Sándor
S z e g e d
Tömörkény utca 6. [!] III.
Csatka Sopron
Múzeum

Sopron 1953. X. 1.

Drága Sanyim! Ha a sokat emlegetett könyvvel minden hosszan hallgató barátomat meg tudom szólaltatni, akkor nem hiába írtam és a vele járó sok fáradsággal magamnak sok-sok örömet is szereztem. Nagyon jól esett lapod és köszönöm ezt a baráti gesztust, hogy írtál. Úgy küldték utánam a lapot, mert 17-én nagyobb útra indultam, ezért a késedelmes válasz, amelynek azonnal kellett volna útnak indulni. Veszprémben, Debrecenben és Bősörményben jártam; tanulva pihentem. Ez évre már nagyobb munkába alig fogok,³⁸⁵ készíttetem a győrmegyei részt,³⁸⁶ 1954 elején mutatkozom be a Néprajzi Társulatban,³⁸⁷ régi vesszőparipám végre táltossá változott, a cégérekéről írtam.³⁸⁸ Igen megköszöném, ha megírnád, hogy Szegeden miféle fogadócégek voltak, én csak egy párat ismerek.³⁸⁹ Gyakran küldök Neked köszöntést, vajjon elérnek-e? Mi van Péterkével? Bizonyára már iskolás. Nekem itt régészem és néprajzosom van a kezem alatt.³⁹⁰ Adminisztrációs dolgom kisebb számmal; két nagyon jó kedves fiú. Jövőre a Lábas házat is megkapjuk.³⁹¹ Munka és gond lesz bőven. Feleségem is örült életjelednek; várjuk a bővebb írást is. Ennek reményében igen sokszor öllelek:

Bandi

G. aut. Nyomtatott postai levelezőlap. 2 oldal. BSh

- ³⁸⁵ 1953. évi külön kiállításai: Ady, Kodály és Tóth Ágoston honvédeztudós földrajztudós emlékkiállításai, az 1952. év szerzeményeinek bemutatása, a *Soproni sport 2500 éve, az Akiktől a soproni barokk festők tanultak* (A Soproni Liszt Ferenc Múzeum XXXVII. külön kiállításának katalógusa. Sopron, 1953), a Rákóczi-emlékkiállítás és a soproni bélyeggyűjtemények és postaügy. NOVÁKI 1955. i. m. 142.
- ³⁸⁶ Győr és környéke műemléki topográfijának megírására már nem vállalkozott.
- ³⁸⁷ A Néprajzi Társulatban a cégérekéről tartott előadást. BARABÁS Jenő: Néprajzi munka 1954-ben. *Ethnographia*, 66. 1955. 1–4. 601. Előadása után Ortutay két levélben is gratulált neki (1954. május 4., május 11. CsEh). *Egy sopronmegyei horvát falu...* című előadására is a Néprajzi Társulatban került sor, vö. 139. jegyzet.
- ³⁸⁸ Régi soproni kereskedő cégek című közleménye posztumusz jelent meg (*Soproni Szemle*, 24. 1970. 3. 201–209.). Múzeumi néprajzi szemináriumában már 1949. szeptember 9-én előadást tartott a „korcsmacégérekéről”. *Csapody István emlékezése*.
- ³⁸⁹ Erre Ortutay tanácsa nyomán került sor: „Leveled finom célzásaiból látom, hogy az *Ethnographia* részére küldtél be tanulmányokat, amelyek az óta sem jelentek meg. Ennek majd utána nézek s azután beszélünk a többiekéről is s ha megengeded, a cégek kapcsán egy-két kiegészítésre felhívom majd a figyelmedet. Így teljesen elhanyagoltad a cégéres angolokat, pedig már Dickens óta tudjuk, hogy milyen bőséggben tenyészik náluk ez, arról nem is beszélve, hogy az adatárdban milyen gonoszul bántál el szegény Szeged városával!” *Ortutay Gyula levele Csatka Endréhez*. Budapest, 1953. G. aut. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Néprajzi Intézete lp. Később: „Az *Ethnographia* szerkesztőségében régi tanulmányaidnak magam fogok utána nézni. Persze Rézner [REIZMER János: *Szeged története*. 1–4. Szeged, Szeged szab. kir. város közönsége kiad., 1899–1900.] mellett a cégekhez ajánlanám Tömörkény novelláit elolvasni.” *Ortutay Gyula levele Csatka Endréhez*. Budapest, 1953. október 3. G. aut. CsEh. BÁLINT Sándor *A szögedi nemzet* 1–2. köteteiben (BÁLINT 1976. i. m. és BÁLINT 1977. i. m.) foglalkozott Szeged cégéreivel, vö. *Mutató Bálint Sándor A szögedi nemzet című néprajzi munkájához* 1983. i. m. 24.
- ³⁹⁰ Domonkos Ottót (*1928) a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja 1952. július 1-én helyezte a soproni múzeumba, melynek Csatka nyugdíjazása után, 1963–1989 között igazgatója, 2005-ig tudományos tanácsadója volt.
- ³⁹¹ 1954-ben Sopron városa átadta a múzeumnak a Lábas-ház Orsolya téri műemléképületét, amely *A soproni vasipar története* című állandó kiállítással 1956. április 4-én nyílt meg. DOMONKOS 1992. i. m. 26.

34.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1953. december)

Kedves Sanyim! Igen kellemesen lepett meg szíves névnapi köszöntőd³⁹² és szeretettel viszonzom a további jókívánságokat a karácsony és újév alkalmával. Igen rég hallottam Felőled és ha tudom, hogy Pécsre elmégy, én is felkapok a vonatra. T. i. 7 óra ide és 7 vissza, azonkívül már hajnalban el kellett volna innen indulnom és a szerdai előadások³⁹³ csak egy részét hallhattam volna. Ezen felül ebben az évben épen három ízben jártam Pécssett. A nekem kedvesek torkig lehettek volna velem, ha még egyszer odavetődöm. Aztán tudod, süket ember nem kellemes társaság.³⁹⁴ Hát ha meg a tudományos társaság nyakán maradok, ott sem érzem jól magamat. Úgy döntöttem tehát, hogy elmaradok. Sok mindentről eltársalogtunk volna, így marad a soproni kongresszusig,³⁹⁵ amelyet idén csak nehezen tudtam elhárítani, ugyanis félek télen a danaoktól [?].³⁹⁶ Az évben igen sokat dolgoztam, az állandó javítgatások, átcsoportosítások mellett 7 külön kiállítás van mögöttem.³⁹⁷ De néprajzi kutatást is elég eredményesen végeztem. Feladatom ugyan az volt, hogy a megye kisiparának emlékeit szedjem össze, de átcaptam a topografálásra és két falut kívül belül, kettőt kívül felvettem.³⁹⁸ Az elsőben Dömötör Sanyi indított és igen sokat tanultam tőle.³⁹⁹ Egy falut talált, amelyben még sok a fakémény, nekik estünk kettesben, majd egyedül folytattam és igen szép eredményt értem el. Újból kezdek fényképezni is és műmellékletként küldöm az egyik fasípos (kéményes) ház képét Kisfaludról.⁴⁰⁰ A másik melléklet miatt ne haragudj, de egyszer emlékezetem szerint hallottam Tőled, hogy a szegedi paprika érde-

³⁹² Nem ismeretes.

³⁹³ Csatkai a Magyar Néprajzi Társaság tagjaként kapott meghívást a konferenciára, amely a szakmabeliekkel való találkozására kínált volna alkalmat. A rendezvény fő témája a néprajzi kutatás új feladatainak és az egyes munkaközösségek létrehozásának megbeszélése volt; a résztvevők Dombay János (1900–1961) ősrégész (1958-tól a Baranya megyei múzeumok főigazgatója) kalauzolásával megtekintették a kitűnően megszervezett pécsi múzeumokat is. (Domonkos Ottó közlése, 2012.)

³⁹⁴ „[T]ársaságban eléggé használhatatlan vagyok, mert a fasiszta rabságban megsiketültem. Addig valóban koromat meghazudtoló fiatal ember voltam, azóta is hazudtolom koromat [...]. A Pozsonyi út környéke számomra eléggé népes, így hát ha majd kitavasodik, könnyen meglehet, hogy egyszerre csak elibéd pattan a *Hoffmann meséi* híres öreg sükete.” Csatkai Endre levele Hatvany Lajoshoz. In: *Hatvany Lajos levelei* 1985. i. m. 416. Keltezetlen saját feljegyzése szerint állandósult állapota „Mindkét oldalt kevert típusú halláscsökkenés, melyben az idegi komponens dominál. Oldalt kifejezett regresszív [?] mutatható ki. (SM K.2012.43.1.). „Süketsége sem a zenehallgatásban, sem a társalgásban vagy közéleti szereplésében nem zavarta, mert fülhallgatója állandóan kéznél volt. Tréfálkozni is szokott vele, s az érdektelen előadásokon pihentetőül kikapcsolta a készüléket.” CSAPODY István 2010. i. m. 1. 166. és ZÁDOR 1986. i. m. 20.

³⁹⁵ Sem tárgya, sem időpontja nem ismeretes. (Domonkos Ottó közlése, 2012.)

³⁹⁶ Olvashatatlan. A vergiliusi sorra utalhat: Timeo danaos et dona ferentes – félek a görögöktől, még ha ajándékat hoznak is.

³⁹⁷ Az első Vosinszky Kázmér (1895–1967), a második (Soproni) Horváth József (1891–1961) akvarellista gyűjteményes tárlata, a harmadik a *Soproni szép könyv* című kiállítás volt. A díszterem mellett újrarendezték a régészeti, a patrícius, barokk, biedermeier és céhszobát, a kispolgári és parasztszobákat, műhelyeket stb. A múzeum hivatalosan 1947. június 28-án nyílt meg (NOVÁKI 1955. i. m. 135–136.), miután a romeltakarítás után a „triumvirátus”: Csatkai, Csapkés Kálmán és Kotzmanek János látogathatóvá tette. DESSEWFY-HORVÁTH 2002. i. m. 290. és CSAPODY István 2010. i. m. 1. 100.

³⁹⁸ Kisfalud mellett 1946-ban Sopronban és Csornán a kisiparosok életmódját vizsgálta, Bősárányban pedig általános feljegyzéseket készített a falu életéről. DOMONKOS 1955. i. m. 147.

³⁹⁹ Dömötör Sándor (1908–1986) néprajzkutató, nyelvész, muzeológus doktori értekezését 1930-ban Szegeden írta a betyárromantikáról Bálint Sándor professzorához, Solymossy Sándorhoz. 1945 után a Néprajzi Múzeum gyakornoka, Csatkai ekkor vonta be céhtörténeti kutatásaiba (DOMONKOS Ottó: Kézművesség – népművészet című állandó kiállítás a soproni múzeumban. *Ethnographia*, 105. 1994. 1. 1174.). 1949–1957 között a Vasvármegyei (később Savaria) Múzeum igazgatója, 1969-ig a Népművelési Intézet főlőadója.

⁴⁰⁰ Nem ismeretes.

kel.⁴⁰¹ Nos hát ezt a füzetet egy budapesti böngésződben találtam, ahol 17 kiló effélét vettem 50 forintért. Talán használható a kuriosa gyűjteményedben.⁴⁰² Dömötörnek kulimásra és effélére vonatkozó dolgokat gyűjtök, Bakó Ferkónak⁴⁰³ meg mészégetésre vonatkozót. Légy szíves majd a kívánság-jegyzékedet megküldeni. Örültem volna, ha részletesebben is írsz. Mi van Péterrel,⁴⁰⁴ mi van a két zár-dában?⁴⁰⁵ Mi van az egyetemmel?⁴⁰⁶ Roska írt és kért, hogy vegyek tőle könyvet, mert még 2 évig nem kap nyugdíjat.⁴⁰⁷ Vettem, vettem. Takáts Zoltán ad-e elő? És mi van Nagy Zoltiékkel? A gólya már nagyon kerülgeti őket. Én júniusban leszek nagyapa, csak persze alig látom már ebben az életben kis unokámat.⁴⁰⁸ Munkám persze sok van, adminisztrálni való éppen elég, undok is, de mindig jobb, mint sán-cot ásni és puskatussal érintkezni.

Minden jót, Sanyim. Sok szeretettel öllelek:

Bandi

G. aut. 2 oldalas levelezőkártya. Keltezetlen (1953. dec.) BSh

⁴⁰¹ Jelen levelezésük keletkezését megelőzően Bálint Sándor egyszer járt Sopronban. Maga is régi alsóvárosi paprikatermelő parasztpolgár családból származott, első közleménye A régi Szeged paprikakultúrájáról 1936-ban (*Néprajzi Értesítő*, 28. 1936. 119–121.), *A szegedi paprika* című monográfiája 1962-ben jelent meg.

⁴⁰² Nem ismeretes.

⁴⁰³ Bakó Ferenc (1917–1998) folklorista, a település, a népi építészet és a kézművesség, a népszokások és a népi kultúra etnikai jellegének kutatója. A Néprajzi Múzeumban dolgozott, 1950-tól a sárospataki, 1952-től az egri múzeum, majd a Heves megyei Múzeumi Szervezet igazgatója volt.

⁴⁰⁴ Bálint Pétert Budapesten anyja nevelte.

⁴⁰⁵ A ferencesek és a Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek alsóvárosi rendházáról van szó, utóbbiban Bálint is tanított.

⁴⁰⁶ Miután Bálintot 1945. június 4-én igazolták, a Szegedi Nemzeti Tanács Tápé község és a bölcsészkar igazoló bizottsága elnökének jelölte (*Jegyzőkönyv a szegedi Tudományegyetem Tanácsának 1945. december 18-i IV. rendes üléséről*. 160. 14. Tanácsülések jkv. 1943/44–1945/46. MNL CSML SzHMTE RH iratai. VIII. 5. 3. d.). Az 1945/46. egyetemi tanévben Szeged népkultúrájáról, az Alföld néprajzi problémáiról, a magyar népszokásokról és népbaldáról tartott előadásokat (BARNÁ-JUHÁSZ–PUSZTAI 2004. i. m. 124.), egy líceumi földrajz tankönyve és nyolc közleménye jelent meg (GYURIS 2007. i. m. 24.), környékbeli gyűjtőútjait folytatta, előadott a rádióban és részt vett pártja választási küzdelmeiben (CSAPODY 2013. i. m. 97–100, 104–110). Csatkait a soproni városi alkalmazottak igazoló bizottsága 1945. augusztus 11-én igazolta 630/1945. sz. okiratával (SM K.2012.39.3.).

⁴⁰⁷ Roska Márton (1880–1961) régész, a népvándorlás és honfoglalás kori Erdély kutatója. Az *Erdélyi Múzeum* gyakornoka, majd a kolozsvári, 1945-től a szegedi egyetem tanára eltávolításáig, 1950-ig. „[T]udom, hogy könyvvásárlásra, meg folyóirat beszerzésre van a költségvetésükben pénz, amiből rendelhet, amit jónak lát [...] szegény Roska valóban rá van szorulva, mert kizárólag ebből él és más jövedelme nincsen.” *Palotay Gertrúd levele Csatkai Endréhez*. Budapest, 1950. február 2. G. aut. CsEh.

⁴⁰⁸ Saját gyermeke nem volt, nagyszámú tanítványát és a körülötte forgolódo fiatalokat a harmincas évektől, később a hatvanas években, jelen levelek közlőjét is mindig „fiamnak” vagy „fiacskámnak” szólította (mint növendékei Aba-Novák Vilmost „atyának”). Többek között Heckenast Gusztáv is „budapesti fiaként” írt neki. Amikor Kossuth-díjat kapott, Tamás fiának Heckenast azt mondta, „Kossuth-díjas lett a nagypapája.” *Heckenast Gusztáv levele Csatkai Endréhez*. Budapest, 1954. március 21. Kézirat. Hasonló esetről van szó, a 25. levélben említett „Gyurka fiam” kilétét azonban ma is homály fedi. Gyurka „egy barátjának korán elárult fia” volt, 1944-ben műegyetemi hallgató Pesten (*Csatkai Endre cím nélküli emlékezése*. G. SM K.2012.129.1. 16.), 1950 januárjában már Dániában élt. Lukin László 1963-ban Csatkainak ezt írta: „kissé megkésvé gratulálok Gyurkához, Bandihoz és Druszához [...]” (*Lukin László levele Csatkai Endréhez*. Budapest, 1963. június 6. G. aut. CsEh), Gyurka pedig Inger nevű feleségével a hatvanas évek végén is számos, „Drága jó Endre bácsi, kedves Apámi!” megszólítással kezdődő képeslapon üdvözölte Dániából, később Svédországból. Egyetlen fellelhető levélét is „Drága jó Édesapám”-nak címezte, ebben Carl Nielsen (1865–1931) klasszikus dán zeneszerző újabb hanglemezeinek megküldését kívánta, amit „majd a zenei estéken lehet használni”, végül „úgy Bözsi néninek, mint édesapámnak” boldog ünnepeket kívánt (1966. december 14. G. aut. Uo.). A hagyatéki iratok alapján való azonosítását lehetetlenné teszi, hogy Csatkai az ötvenes években megszokott papírhíány óta, mivel cédulái tárolására használta a kapott levélborítékokat, ezt a levelet is a küldője nevét-címét feltüntető boríték nélkül őrizte.

35.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz*(Sopron, 1954. március 14.)*

Sopron 1954. III. 14.

Kedves Sanyim! Névnepod alkalmával a lehető legjobbakat kívánom. Sokat forogtál szóban nálunk az utóbbi időkben: a régóta bejelentett Zauner Éva megjelent, láttuk és győzött. Mindkettőnket elragadott. Rőttenő honvágyat keltett bennem Szöged irányában. Tán a nyáron!!!

Sok szeretettel öllelek: Bandi.

*Kézirat. Fénykép-képeslap Geisel Henriknek a soproni bencés templomban látható címerpajzsával.
1 oldal. BSh*

36.

Bálint Sándor – Csatkai Endréhez*(Szeged, 1954. március 21.)*

Dr. Csatkai Endre
igazgató
Sopron
Múzeum

Kedves Bandikám,
névnapj jókívánságaidat hálasan köszönöm. Szívből gratulálok a Kossuth-díjhoz: igazán megérdemelted.⁴⁰⁹ Örülök, hogy Zauner Évával olyan jól elbeszélgettetek. Sajnálom, hogy én is nem lehettem Közvetek. Sokat gondolok Rád és Sopronra: szeretnék eljutni, úgy, mint Te Szegedre. Majd meglátjuk, kinek sikerül. Feleségeddel együtt igaz szeretettel üdvözlök, a közeli viszontlátás reményében

B. Sanyi

⁴⁰⁹ A Kossuth-díjat 1954. március 15-én kapta meg a soproni műemléki topográfia szerkesztőjével, Dercsényi Dezső (1910–1987) művészettörténésszel és Gerevich László (1911–1997) régésszel, a budavári ásatások vezetőjével együtt. A díj megalapításának 1948. február 13-i vitájában éppen Bálint Sándor mondta el a DNP parlamenti vezetésének (teljes szövege CSAPODY 2004b. i. m. 443–448.). Csatkai öt évvel későbbi kitüntetésének őszintén örült, ő maga azonban a *Szegedi szó-tár* után is hiába gondolt az elismerésre. Mint 1959-ben egyik ügynökének mondta: „Tudományos megbecsülésben szakkörök részéről bőven van része, de kissé rosszul esik neki, hogy állami és pártkörök nem nagyon méltányolják munkásságát, pl. számításba sem jött a Kossuth-díjak odaítélésénél.” „Juhász” ügynök jelentése. Budapest, 1959. május 8. In: *III/III-as történelmi olvasókönyv*. 2. Szerk. KAHLER Frigyes. Budapest, Kairosz, 2002. 56. (A „Juhász Lajos” fedőnevet Kristó Nagy István szerkesztő viselte, lásd SZŐNYEI Tamás: *Titkos írás. Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet 1956–1990*. 1. Budapest, Noran, 2012. 89.). Csatkai 1967-ben, a soproni múzeum centenáriuma a Munka Érdemrend Arany fokozatát (a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanács XVII–6/26/1967. N.E.T. sz. határozatával, 1967. május 24-én. SM K.2012.28.1.), Bálint 70. születésnapján élete egyetlen kitüntetését, a Néprajzi Társaság Györfly István-emlékérmét, 1981-ben a Társaság posztumusz Ortutay Gyula-emlékérmét kapta. Csatkai a Szocialista Kultúráért díjban (1953. április 4. Uo. K.2012.16.1.), a Magyar Régészeti, Művészettörténeti és Éremtani Társulat Ipolyi Arnold-díjában (1963. február 19. CsEh) és a Cházár András-emlékérmében is részesült. HERENDINÉ LAKATOS Éva: Csatkai Endre (1896–1970). *Magyar Könyvszemle*, 86. 1970. 3. 267.

Éva mondta, milyen gyönyörűen elrendezted a múzeumodat.⁴¹⁰

Kézirat. Nyomtatott postai levelezőlap.

Keltezetlen (postabélyegző kelte: Szeged, 1954. márc. 21.) 2 oldal. CsEh

37.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1954)

Kedves Sanyim!

Valami, amit 1948-ban már előkészítettél, mint egy rögzített bomba, 1954-ben sült el.⁴¹¹ Köszönöm Neked, hogy már akkoriban mozgattad értem a köveket. Nagyon nagy teher számomra a dolog, mert egyfolytában azon jár az eszem, mennyire érdemelted meg. Tán mint muzeológus inkább, mint művészeti író. Örülnék, ha Neked is tetszenék, amit itt csináltam. Jó, majd elvállik, melyikünk látogatja meg a másikat. A kihívást elfogadom. Addig is szeretettel ölel:

Bandi –

Gépirat autográf aláírással. A Soproni Múzeum fejléces postai levelezőkártyáján.

Keltezetlen (1954). 2 oldal. BSh

38.

Bálint Sándor – Csatkai Endréhez

(Szeged, 1954?)

Dr. Csatkai Endre

Kossuth-díjas

Sopron

Liszt Ferenc-múzeum

Kedves Bandikám,

hálásan köszönöm a könyv elküldését, remélhetőleg már meg is kaptatok. Sajnos, reményem velem kapcsolatban nem teljesedett. Haberlandt: Volskunde des Burgenlandes c. művében (90. l. 91. kép) közöl egy Mária-szobrot, amelyhez Szegeden megszólalásig hasonlít egy köztéri Mária-szobor (XVIII. század).⁴¹² Ezt ő „Kramerkreuz” néven emlegeti, de sem ő, sem a hivatkozott Csatkai–Frey monográfia⁴¹³ (Nb. a Haberlandttól hivatkozott lapszám rossz) nem magyarázza meg, hogy itt a Cramer családnév-e, esetleg foglalkozásra utal-e. Én hajlandó volnék a Karmel tájszólási-archaikus német alakját látni benne és ez megmagyarázná az idézet értelmét és a kultusz hátterét. Mit szólsz hozzá? Mit tudsz erről a típusról? Köszönettel, szeretettel

Bálint Sándor

Kézirat. Nyomtatott postai levelezőlap. Keltezetlen (1954?). 2 oldal. BSh

⁴¹⁰ 1954-ben a soproni gyógyítás történetét (Nikolics Károly: A soproni gyógyszerészet múltjának kutatói. In: *Tanulmányok Csatkai Endre emlékére*. 1996. i. m. 408.), a Jókai-emlékkiállítás, az 1950. évi belvárosi ásatások anyagát, a Fertődi Kísérleti Állomás tevékenységét (ennek keretében az Esterházy-kastélyt és Haydn korabeli zenei életét), valamint a 200 éves soproni hivatásos színészetet mutatta be külön kiállításokon. NOVÁKI 1955. i. m. 142.

⁴¹¹ Kossuth-díja kapcsán 1949. évi habilitációjára, benne Bálint Sándor szerepére utal.

⁴¹² BÁLINT 1980. i. m. 258.

⁴¹³ CSATKAI–FREY 1932. i. m.

39.

Csatka Endre – Bálint Sándorhoz

(Kőszeg, 1956. május 24.)

dr. Bálint Sándor
 egyetemi tanár
 Szeged
 Tömörkény-u. 2. III. em.

Kőszeg, 1956. V. 24.

A Jurisich várat járva és elálmlétkodván ott, a napokban berendezett várostörténeti gyűjtemény kulturált megjelenésén,⁴¹⁴ Rád gondoltam, amikor a „Róti Madonna” 18. szd-beli kegyképének másolatát fölfedeztem. Nagy élmény ebben az élő múzeumban (vagyis az egész városkában) járkálni és csodálkozni. Nagyon sokat tanultam, amit majd Szegeden megpróbálunk kamatoztatni.⁴¹⁵

Kézcsók Sára asszonynak, Pétert és Téged szeretettel ölel:

Endre

Kézirat. Képes levelezőlap a kőszegi Szent Jakab- (bencés) templom látképeivel. 1 oldal. BSh

40.

Csatka Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1959.)

Liszt Ferenc Múzeum Sopron
 403–1959
 Bálint Sándor egyetemi tanár
 Szeged

Tárgy: Csereanyagot küldünk

Kedves Sanyi!

Örültem életpjelednek és a napokkal előtte megjött füzeteknek,⁴¹⁶ amelyekben sok érdekes dolog van és szép tanújele munkásságodnak. Sajnos nekünk elég gyéren vannak kiadásaink,⁴¹⁷ a vezető⁴¹⁸ és egy újabb opuszom,⁴¹⁹ mert mi a Soproni Szemlébe dolgozunk, az meg más cég.⁴²⁰ Így is összeszed-

⁴¹⁴ Az épületegyüttes felújítására csak 1963-ban került sor.

⁴¹⁵ Csatka Endre 1956. nyári–ősz szegedi látogatásáról nincs adat. A forradalom alatt mindketten városukban maradtak. CSAPODY István: Forradalom és exodus. (1956. október–1959. február). *Soproni Szemle*, 60. 2006. 3. 342; CSAPODY 2004b. i. m. 261–266.

⁴¹⁶ Valószínűleg BÁLINT Sándor *A szegedi papucs* (Szeged, Csongrád Megyei Tanács Vb. Népművelési Osztálya, 1955. [Csongrád megyei füzetek 12.]) és *A szegedi népelet* (Szeged, Szegedi mj. Városi Tanács Idegenforgalmi Hivatala, 1958.) című munkáiról van szó.

⁴¹⁷ *A Rövid vezető a Soproni Liszt Ferenc Múzeumban* (LÁSZLÓ Gyulával. Budapest, é. n. [1952] 2. kiad. 1958.) című kalauzon kívül a múzeumnak további, saját kiadásban megjelent füzete nem volt.

⁴¹⁸ Lásd az előző jegyzetet.

⁴¹⁹ *Soproni útikalauz*. Sopron, 1957. THIER Lászlóval, vö. 108. jegyzet.

⁴²⁰ Csatka Endre 1955-ben lett az újrainduló *Soproni Szemle* (1937) főszerkesztője. „Nem akarjuk újra kezdeni, ahol 1944-ben megfjöttak. Az korunk meghazudtolása lenne, hiszen 10 esztendő telt el, 10 év, amely alatt világunk más égtájak alá gördült. Elfogadjuk a Heimler Károly szentesítette egyik feladatot: [...] meg akarjuk könnyíteni a soproni múlt emlékeivel, természetrajzi érdekességeivel való foglalkozást, de ugyanakkor tanulsággal, útravalóval kívánunk szolgálni a jelen és a jövő építésében is.” (CSATKA Endre: Beköszöntő. *Soproni Szemle*, 9. 1955. 1–2. 1.). Az újraindulás nehézségeiről lásd DOMONKOS Ottó: A Soproni Szemle 50 éve. *Soproni Szemle*, 59. 2005. 1. 3–26; Uó: Csatka Endre és a Soproni Szemle. *Soproni Szemle*, 59. 2005. 4. 349–351.

tem néhány különlenyomatot. Ha úgy találsz, hogy kevés, akkor ilyenekkel viszonzozzuk a további évkönyveket.⁴²¹

Sajnos a topográfiát nem küldhetem el, mert egyetlen példány van a városban és nemcsak nekem kell jelenleg naponta, hanem állandóan itt a múzeumban is keresik. Már most ha még időszerű, július 15-étől fogva, amikor szabadságra megyek, 3 hétre elküldhetem persze nagyon kérve, hogy vigyázz rá nagyon. Egyszer már megjárta hiába úgysis Szeged városát.

A róla írt könyved⁴²² igen szép, beosztása, képanyaga, a műemlékek hiányának ügyes kendőzése nekem nagyon megfelelt, de persze azután érdemileg hozzászólni – nem lévén szögedi – nem tudok.

A Haydn-ünnepségek csak szeptemberben lesznek⁴²³ és nem soproni rendezés, hanem fővárosi és így nem tudom, mi módon lehet meghívást szerezni. Határsáv és így bonyolult ügy nagyon.⁴²⁴ Tegnap hangverseny volt kint, maga Kodály is vezényelt, de a kastély udvarában.⁴²⁵ Majd megfagytak.

Most tehát választodat a topográfiára nézve és a többiekre is várva sok szeretettel ölel

Bandi –

Komlós Géza és a feleségem szívesen köszöntenek

G. aut. Keltezetlen (1959). 1 oldal. BSh

41.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1959. november 20.)

Dr. Bálint Sándor prof.

S z e g e d

Tömörkény u. 2.

Csatkai Sopron

Múzeum u. 9.

Kedves Sanyim! A könyv épségben megérkezett. Kár, hogy annyira titkolódtál, leírtam volna a kívánt szöveget és így nem kellett volna Neked a postai költséget viselned, ugyanakkor közöltem volna Veled Adolf Harmuth Orts- und Flurnamen im Bezirke Eisenstadt 1937 című munka megfelelő idézetét. 71. lap: „Kramergasse – nach einen ehemaligen Grundherrn Kramer, dessen Lehner hier auf Nr. 386–389. wohnen. Aeussere Ried: 73. lap. Kramer, 1570 Chramer Huet – von dem Grundherrn Kramer, an den nicht nur die Kramergasse, sondern auch eine hübsche mit Trauben verzierte Mariensäule in der Kramerried mit folgenden Inschrift erinnert: Mein Geliebter stb.”⁴²⁶ Következtetésed tehát nem áll meg a Karmel

⁴²¹ A szegedi Móra Ferenc Múzeum évkönyveit.

⁴²² *Szeged városa*. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1959.

⁴²³ A Joseph Haydn (1732–1809) halálának 150. évfordulóján rendezett ünnepségekről lásd SOMFAI László: Haydn ünnepségek Fertődön. *Soproni Szemle*, 14. 1960. 1. 87–88. Csatkai 1957 áprilisában rendezett Haydn-emlékkiállítás. CSATKAI Endre: A soproni Liszt Ferenc Múzeum az 1957. esztendőben. *Soproni Szemle*, 12. 1958. 3. 3. 278.

⁴²⁴ Bálint Sándornak a soproni határsávba való beutazás iránt érdeklődő levele nem ismeretes. A főként a magyar–osztrák határtól számított 5–10 km széles területsávba való beutazásra a távolabb, különösen más megyékben élőknek külön rendőrségi engedélyre volt szükségük.

⁴²⁵ Kodály az emlékhangverseny nyitódarabjaként a *Forr a világ bús tengere ó magyar* című kórusművét (1936) vezényelte.

⁴²⁶ Összefoglalva: a néhai Kramer fogadásról nemcsak a Kramer utca kapta a nevét, hanem egy csinos, szőlőszes Mária-oszlop is (német).

szócserével. Én még sohasem láttam a Karmelmáriát szoborban, úgy tudom a radnai is festmény⁴²⁷ és itt a környéken nem is igen tisztelt szentkép.

Sok szeretettel ölel: Bandi –

1959. XI. 20.

G. aut. A múzeum Liszt Ferenc Múzeum, Sopron fejlécű postai levelezőkártyáján. 1 oldal. BSh

42.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1960. február 14.)

Dr. Bálint Sándor
egyet. professzor
Szeged
Tömörkény u. 2.

Kedves Sanyi! Hálásan köszönöm paprikás küldeményedet,⁴²⁸ melyet már az Ethnográfiából ismer-
tem,⁴²⁹ így legalább becsesebb alakban is meglészen. Soproni vonatkozású valamid nem volna
a S[oproni]. Szemle számára?⁴³⁰ Remélhetőleg látod néha!? Élünk = dolgozunk.⁴³¹ Szeretettel öllelek:

Bandi –

1960. II. 14.

Kézirat Csatkai Endre saját, képeslap méretű fekete-fehér fényképes arcképén. 1 oldal. BSh

43.

Csatkai Endre – Bálint Sándorhoz

(Sopron, 1961. december 18.)

Kedves Sanyim!

Alkonyodik és én most kezdem egyrészt betakarítani régi sok kutatásomat,⁴³² másrészt aminek folytatá-

⁴²⁷ A radnai Szűzanya-kép eredetileg egy ismeretlen mester 1450 körül készült rézmetszete volt. A kegyképről BÁLINT Sándor: Szegediek búcsújárása Radnára. *Ethnographia*, 47. 1936. 4. 318; Uő: Magyar búcsújáróhelyek. Radna. *Jelenkor*, 2. 1940. 15. 10; Uő: Radna. In: BÁLINT 1944. i. m. 49–52.

⁴²⁸ *A szegedi paprika* (1962).

⁴²⁹ A szegedi paprika természetése. *Ethnographia*, 70. 1959. 1–3. 139–170.

⁴³⁰ Bálint Sándornak nem jelent meg írása a *Soproni Szemle*ben.

⁴³¹ A múzeum 75. külön kiállítása, a *Korábbi soproni festőnők* 1960. augusztus 28-án nyílt meg. *Meghívó*. SM K.2012.87.1.M.

⁴³² 70. születésnapján Zádor Anna ezt írta neki: „Kedves Bandikám, szeretnék egy nagyon emelkedett és ünnepélyes levelet írni, de nem tudok. Ismer engem: nem az én hangom. Annál kevésbé ebben az esetben. Nem tudom életemet elképzelni, nem is emlékezem rá, amikor maga, mint kedves barát és szeretett kollega nem lett volna benne és nem is akarom életemet elképzelni e nélkül. Ezért nem hiszem, nem értem, hogy 70 éve lenne, nekem mindig olyan, mint az a mackós diák, akinek megismertem, és ezen mindaz a fény, dísz és siker, ami azóta – szerencsére – glóriaként övezte, sem változtatott. Csak azt kívánom, hogy sokáig élvezhesse a maga és mindnyájunk örömeire – és főleg az én kedvemért – az ilyen jól és szépen kialakult életét és kövessen el mindent, hogy az életkort meghazudtolva, kedves munkáját, kialakult életformáját folytathassa.” Zádor Anna levele Csatkai Endréhez. Budapest, 1966. augusztus 6. G. aut. CsEh.

sát már mástól várom, leadogatom.⁴³³ Így bontottam le a kis ájtatossági képgyűjteményemet is, egészében 1300 darabbal átadtam a múzeumnak, amelytől jövő év folyamán búcsút veszek.⁴³⁴ De mivel annak idején annyira vágyódtál a mellékelt pseudo-kiscelli képért,⁴³⁵ hát azt kivettem és mellékelve szíves emlékezetül Neked adom. Hiszen Máriacelli, csak a fránya német biggyesztette oda a kiscelli elnevezést, hogy jobban keljen. Ami életbevágó változást illeti, úgy július táján lesz esedékes. Ugyanis kapott a múzeum egy új épületet (bár erősen fújják, hogy kocsma legyen inkább),⁴³⁶ az áthurcolkodásban részt kérek, valamint a kiürült fészek új rendezésében is. Azután megyek nyugdíjba és attól fogva csak a tudománynak élek procul negotiis.⁴³⁷ Anyagilag nem érkezik igen fényesnek az újvilág, de azért sem koplalnunk nem kell, sem fagyoskodnunk.⁴³⁸ Egyelőre 50% a búsulás, 50% a jobb jövőbe vetett hitem, hogy több időm lesz munkálkodásra.

Örülnék, ha alkalomadtán hírt hallhatnék Rólatok is. Péter bizonyára már nagylegény.⁴³⁹ A bőrsők lapjában olvastam cikkeidet.⁴⁴⁰ Elég bárgyú ellenvélemény jelent meg a szerencsétlen Várnai ellen a Népszabadságban,⁴⁴¹ de tán észreveszed, hogy most a muzeológiára és tudományra jár rá a rúd.

Most felhasználom a jó alkalmat, hogy mindháromtoknak⁴⁴² a legkellemesebb ünnepeket és boldog új esztendőt kívánja, együttal nagy szeretettel öllelek

(Cs) Bandi

Sopron 1961. XII. 18.

G. aut. A Liszt Ferenc Múzeum fejleces levélpapírján. 1 oldal. BSh

- ⁴³³ Bálint 1959-ben ezt írta: „Talán az a fokozott munkakedv és alkotó lendület, ami bennem mostanában van, már életem őszét jelenti. Elmúltam 50 éves, gondolni kell a számadásra, az élet munkájáért, a talentomokért való helytállásra. A XX. század emberének alig van magánélete, nagy események és változások szólnak bele szándékaiiba, nem csoda tehát, hogy hiányzik körünkből a klasszicitás, bár folyton utána sóvárgunk. Ha az alkotások befejezésére nem is adódik meg a kellő alkalom, a másik kötelesség: emberségünk megvalósítása; fizikai mivoltunknak magasabb erkölcsi és szellemi létrendbe emelése változatlanul fennáll.” *Bálint Sándor levele Lang Ernőhöz*. Szeged, 1959. november 27. BÁLINT-LANG 1984. i. m. 24.
- ⁴³⁴ 1963-ban ment végleg nyugdíjba, lásd 438. jegyzet.
- ⁴³⁵ Nem ismeretes.
- ⁴³⁶ A múzeum 1962-ben a Fabricius-házat (Beloianisz, ma Fő tér 6.) is megkapta, oda költözött a régészeti gyűjtemény, a római kőtár, és új állandó kiállítások is nyíltak. DOMONKOS 1992. i. m. 26–27.
- ⁴³⁷ Távolság az ügyektől (latin).
- ⁴³⁸ Noha munkaviszonya csak 1966. február 28-án szűnt meg (Sopron Városi Tanács VB. Elnöke. 657/1966. tsz. Sopron, 1966. június 8. SM K.2012.12.2.1.), 1963-tól 2132 forint öregségi nyugdíjban részesült (Szakszervezeti Társadalombiztosítási Központ. 25.Ny.421/1963/14. Sopron, 1963. július 16. Uo. K.2012.47.3.).
- ⁴³⁹ Két évvel később „Pétör 19 éves, nyomdai fényképésztanuló. Kijelentette, hogy nagyon sajnálja, de nem akar tanulni. Pedig értelmes, de nagyon makacs gyerek. Én nem bánom. Legújabbban többre becslöm a gyakorlati pályákat. Persze volt bennem valami félnék nosztalgia, hátha megkedveli a néprajzot. Most is törődöm velük, szeretem őket, de már olyan nehéz volna családi életet élnem.” *Bálint Sándor levele Dávid Katalinhoz*. Szeged, 1964. május 19. Kézirat (fotókópia). Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára Cs–704. *Fellazítók* 0–12554/2.
- ⁴⁴⁰ A szegedi varga, csizmadia és papucsos mesterség. *Cipőipari Dokumentáció*, 4. 1960. 9. 1–32. és A szegedi bőrművesség: tímárok, szűcsök és szíjjártók. *Cipőipari Dokumentáció*, 5. 1961. 6. 24–26.
- ⁴⁴¹ VÁRNAI Imre Társadalmi és népszokások, babona és néphit a lábbeli körül című füzetét (*Cipőipari Dokumentáció*, 5. 1961. 8.) Hogy kerül a csizma az asztalra? című glosszájában NAGY András figurázta ki (*Népszabadság*, 1961. november 29. 8.), a szerzőt azzal gúnyolva, hogy „hézagpótló” munkája nélkül az államosított cipőipar nem is fejlődhetne tovább, különben is mióta szokás a cipőiparban ilyen értekezéseket kiadni, ki finanszírozta stb. Várnai papucsosokra vonatkozó anyaggyűjtését (*Bőr- és Cipőtechnika*, 1955. december) felhasználta BÁLINT 1977. i. m. 336.
- ⁴⁴² Bálint Sándornak, Sárának és Bálint Péternek.

44.

Bálint Sándor – Csatkai Endréhez

(Szeged, 1962. január 3.)

Kedves Bandikám,

köszönöm, hogy írtál, életemről beszámoltál, sőt még szentképgyűjteményemről, no meg Pétör fiamról sem feledkeztél meg.

Hogy elröpül az idő. Nyugdíjba készülsz. Én mindenesetre a soproni múzeumot, sőt szinte magát Sopront is Benned látom megszemélyesítve. Igen komolyan gondolok arra, hogy a nyári szak szervezeti nyaralást Nátatok vegyem ki, amikor is el tudunk majd beszélgetni egymással. Igen érdekelne Eszterháza,⁴⁴³ Hidegség, még néhány környékbeli falu népi világa is.

Elég sokat dolgozom. Most 62-ben talán több munkám is megjelenik.⁴⁴⁴ Neked is kívánok Bandikám eredményes munkálkodást, jó egészséget. Feleséged kezét csókolom, Téged most az új esztendőben öllelek

S.

[Szeged,] 1962. I. 3.

*Kézirat. 1 oldal. CsEH*⁴⁴⁵

⁴⁴³ 1950 óta hivatalosan Fertőd.

⁴⁴⁴ A *szegedi paprikán* kívül alig közölt 1962-ben; kisebb nyelvészeti, néprajzi és helytörténeti munkái mellett *Az 1522. évi tizedlajstrom szegedi vezetéknevei* csak a következő évben jelent meg (Budapest, 1963. [Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai 105.])

⁴⁴⁵ A kézirat leadása után jelent meg DOMONKOS Ottó összeállításában a *Soproni Szemle* Csatkai Endre öröksége. Összeállítás a Holocaust 70. évfordulóján című tematikus száma (28. 2014. 2.), melyben további értékes dokumentumok olvashatók Csatkai Endrére vonatkozóan (*a szerk.*).